

NEDERLANDSE KLASSIEKEN

Constantijn Huygens Mijn leven

verteld aan
mijn kinderen

bezorgd door Frans Blom

UITGEVERIJ PROMETHEUS/DEET BAKKER

NEDERLANDSE KLASSIEKEN

Constantijn Huygens Mijn leven

verteld aan
mijn kinderen

bezorgd door Frans Blom

UITGEVERIJ PROMETHEUS/DEET BAKKER

Constantijn Huygens

MIJN LEVEN
Verteld aan mijn kinderen
In twee boeken

INGELEID, BEZORGD, VERTAALD EN VAN COMMENTAAR VOORZIEN DOOR
FRANS R.E. BLOM

Deel 1
Inleiding, teksteditie en vertaling

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de Rector Magnificus Dr. D.D. Breimer,
hoogleraar in de faculteit der Wiskunde en
Natuurwetenschappen en die der Geneeskunde,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op woensdag 19 februari 2003
te klokke 16.15 uur

door

Frans Richard Edwin Blom
geboren te Rotterdam
in 1968

2003 Uitgeverij Prometheus/Bert Bakker Amsterdam

INHOUD

Inleiding	
Hier coomt een nieuwe swaen	007
Zuid-Nederlandse immigranten in Holland	010
Pater familias	016
De lange loop van <i>Mijn leven</i>	018
Verdichting en waarheid	026
Literaire traditie	029
De Latijnse poëzie van <i>Mijn leven</i>	033
Van geboorte tot <i>Mijn leven</i> na de dood	045
Nieuwe teksteditie met vertaling en commentaar	050
Analyse van de handschriften	052
eindnoten	057
Sigla	060
<i>Mijn leven</i> , Opdracht	062
<i>Mijn leven</i> , Boek I	064
<i>Mijn leven</i> , Boek II	118
Illustraties	193

WOORD VOORAF

Mocht ik ooit 82 worden en mijn leven aan mijn kinderen vertellen, dan zal verzwegen blijven hoeveel nauwkeurige optelsommen diverse dierbare vrienden gemaakt hebben over het aantal jaren aan dit boek besteed. Wel zal ik dan breedvoerig uitweiden over het geduld, de belangstelling en de steun die mij van vele kanten ten deel is gevallen in de tijd die ik als AIO en daarna in de ledige uren die mij restten naast het docentschap aan de universiteit Leiden, welbesteed verspild heb aan Constantijn Huygens' *Mijn leven verteld aan mijn kinderen in twee boeken*.

Chris Heesakkers en Ton Harmsen, van jullie hartelijkheid en inzet als promotor en copromotor zal ik getuigen in evenzovele sessies als wij over het werk gebogen zaten. De kunsthistorici zal ik roemen om hun veelkleurige bijdragen aan de passages over de schilderkunst: Anton Boschloo, Huigen Leeftang, Eric Jan Sluiter en Cécile Tainturier. De academiehistoricus Willem Otterspeer zal ik noemen in dank voor zijn kritische kijk op de passage over Huygens' studietijd. De hulp zal dan blijken van Fokko Jan Dijksterhuis met zijn Lynceusblik op Huygens' zoon Christiaan, en de naam zal klinken van Rudolf Rasch, die de passages over Huygens' muziek heeft nagezien. Niet onvermeld zal blijven Jan Bloemendal, die het gehele eerste boek tot in de kleine letters doornam. En dan zullen ook voor hun bijdragen gedankt worden de Huygenskenners Ad Leerintveld en Tineke ter Meer, en natuurlijk Ben Bregman van Huygensmuseum Hofwijck, en Paula Koning en Jean Kwok. En lang zal ik stilstaan bij de behulpzaamheid van de medewerkers van de Dousakamer op de Leidse UB en van de handschriftenkamer van de Koninklijke Bibliotheek.

Mocht iemand dan vragen naar de vrienden Ilja Pfeijffer en Zoran Kwak, dan zal ik eindeloos verhalen over onze eindeloze verhalen over eindeloos onderzoek.

Daarna zal ik met warme gevoelens vertellen over mijn zorgzame ouders, die me alle gelegenheid boden deze weg te gaan, en over mijn twee broers en hun levensgezellinnen.

En dan zal ik samen met mijn alledierbaarste echtgenote Sanderien terugdenken aan een tijd waarin zij altijd naast me stond, met geduld, hulp en onwaardeerlijke liefde. En dan zal onze Vita zeggen: 'pap, dat verhaal kennen we nu wel'.

Leiden, februari 2003

Hier coomt een nieuwe swaen

Geen sterveling uit de Nederlandse zeventiende eeuw heeft zichzelf, de zijnen en het zijne zo vaak laten afbeelden en in geschrift voor ogen gesteld als Constantijn Huygens. Verscheidene kunstenaars hebben het bederfelijk van zijn bestaan op schilderij, zoals hij zei, 'in d'Olij geconfijtt' of weergegeven in prent of tekening. Zijn intellectuele veelzijdigheid is bijvoorbeeld te zien in het portret ten voeten uit door Thomas de Keyser, de echtelijke eendracht in het dubbelportret door Jacob van Campen, de *pater familias* met zijn kinderen op het doek van Adriaen Hanneman. Als trotse Heer van Zuylichem is hij onder meer geschilderd door Anthonie van Dijck, als raad en secretaris van Oranje, met brief in de hand, door Jan Lievens. Zijn woonhuis aan het Haagse Plein is te bewonderen in een serie fraaie etsen die zijn gemaakt in opdracht van de bouwer, en ook van de buitenplaats Hofwijck bestaan diverse tekeningen en prenten. Het bijzonder rijke beeldmateriaal biedt zelfs nog zicht op verre gebeurtenissen als zijn bezoek aan het Zuid-Franse Orange. Als literator heeft Huygens eigenhandig bijgedragen aan de beeldvorming rond zijn persoon. Welke letterliefhebber in de Republiek kende niet de 'nieuwe swaen met onghemeene pennen' die op jonge leeftijd in sprankelende verzen zijn geliefde Voorhout had vereeuwigd, die zijn loflichten op de steden van Holland in de *Stede-stemmen* afsloot met verzen over zijn geboorteplaats 's-Gravenhage en de dorpen daaromheen, en die de straten en gebouwen van Den Haag bezong in een reeks die eindigde met zijn eigen pand? Van Hofwijck gaf hij in het gelijknamige hofdicht een majestueuze poëtische beschrijving die werkelijkheid en ets in schoonheid overtrof. Het gedicht *Zee-straet* was evenzeer zijn geesteskind als de straatverbinding tussen Den Haag en Scheveningen zelf. Zicht op de 'complete Huygens' bood naar eigen zeggen *Dagh-werck*, de compositie waarin hij zijn dagelijkse doen verdichtte in het leven van één dag. Verschillende keren heeft de auteur zijn literaire werken gepubliceerd, onder meer in de veeltalige verzamelbundel *Otia* en de Nederlandse *Korenbloemen*. Voor zijn Latijnse muze konden belangstellenden terecht in de bundel *Momenta Desultoria*. Die ontvingen ze van de auteur bij wijze van vriendschapsgeschenk. Op soortgelijke wijze bracht Huygens ook zijn muzikale talent onder de aandacht. Een twintigtal composities, de *Pathodia sacra et profana*, liet hij bij een chique uitgever in Parijs drukken, waarna hij de oplage voor het grootste deel zelf afnam om exemplaren cadeau te kunnen doen aan bevriende liefhebbers in de Republiek en vooral ook daarbuiten. Bij de presentatie van zijn werk betrok hij grote autoriteiten. Voor de *Otia* werd bijvoorbeeld een dringend beroep gedaan op het literair patronaat van Daniel Heinsius en van nog zo'n grootheid, Caspar Barlaeus, is de *praefatio* in de *Momenta Desultoria*. Tegelijkertijd benadrukte Huygens steeds weer dat de kunsten voor hem een vrijetijdsbesteding waren. Uit de titels en voorwoorden kwam hij naar voren als dilettant, geen beroepsmatige dichter of musicus maar een ambtshalve drukbezet man die dichtte of componeerde in zijn spaarzame ledige uren en zo zijn vrije tijd of verloren momenten goed besteedde. Wat moest hij anders in de koets, te paard of tijdens de wandeling? Die artistieke zelfpresentatie gaf tevens ruimte voor verweer. Bekend is het voorval dat Huygens eens werd aangevallen op een minder geslaagd vers en zich toen geheel in stijl verdedigde met de woorden: 'De hoedanigheid van "slecht dichter" heeft me altijd uitstekend lijken te passen bij die van *honnête homme*.' Ook de aard van de scheppingen paste de heer van stand die werkzaam was aan het hof. Ten eerste bestond het merendeel van zijn gedichten en muziek uit composities van geringe omvang. De *Pathodia* bevatte uitsluitend korte stukken, de *Korenbloemen* telde in de

laatste druk voor de helft sneldichten en van de Latijnstalige *Momenta Desultoria* bestonden in de laatste druk maar liefst twaalf van de veertien boeken uit epigrammen. En bovenal was dat kleine werk verfijnd. Met *sprezzatura* gepresenteerd als achteloze niemendalletjes waar hij de hand niet voor omdraaide, gaven ze compact, doorwrocht en intellectueel, spelend met woorden, klanken en citaten, blijk van groot vernuft en culturele bagage. En vergden ze hetzelfde van de lezer of luisteraar. Critici vonden, en vinden nu nog steeds, dat Huygens' literaire kunst neigde naar gesloten en duistere poëzie,odeloos ingewikkeld. Kon het niet wat verstaanbaarder? Ook hierop repliceerde de elitaire dichter in stijl: zijn spijsen waren bereid voor fijnproevers, niet voor Boeotische boeren.

En dan was er nog de kunst van het corresponderen. Met zorg cultiveerde Huygens invloedrijke vriendschappen en bouwde hij binnen en over de grenzen van de Republiek voortdurend aan zijn netwerk met vorsten, staatslieden, personen van adel, officieren, vooraanstaande geestelijken, kunstenaars en wetenschappers. De positie aan het hof bood uitgelezen mogelijkheden om zulke contacten te leggen en te onderhouden. Ter plekke, maar vooral op afstand door middel van correspondentie. Tienduizenden brieven schreef en ontving Huygens, uit hoofde van zijn functies en ook op persoonlijke titel. Hij sorteerte ze naar taal en status van de correspondent en archiveerde ze in zijn rijke bibliotheek aan het Plein. Die nauwgezette archivering was een ambtelijke noodzaak, maar voorzag ook in eventuele deelpublicaties. Tijdens het leven van de auteur is het meeste van zijn epistolaire kunst weliswaar slechts bekend gebleven onder hem en de correspondenten, maar bij testament verzocht hij zijn erven om de briefwisseling uit te geven, en dan met name die in het Latijn, 'ter goeder memorie van mijnen naem'.

Door middel van de kunsten liet Huygens er dus geen twijfel over bestaan tot welk milieu hij zich rekende en gerekend wilde worden. Dat kan nog fraai geïllustreerd worden met de wijze waarop hij de nagedachtenis van zijn vader heeft bekrachtigd. Lang na diens overlijden liet hij een nieuwe afbeelding van de man vervaardigen. De kunstenaar die de opdracht tot de gewenste gravure kreeg, werkte naar een bestaand portret dat nog tijdens het leven was gemaakt. Het werd een treffende kopie, met drie wezenlijke toevoegingen. In een ovalen omschrift werden vaders ambten vermeld, er kwam een familiewapen bij en om de hals hing nu een draagpenning met de beeltenis van Willem van Oranje. Het insigne was een verwijzing naar de heroïsche uitvoering van een levensgevaarlijke missie in opdracht van de prins en toonde samen met de twee andere nieuwe elementen 's mans status en verdiensten. Die verrijking van het beeld hield gelijke tred met getuigenissen in woord. Want inmiddels kende de geschiedschrijving hem een bescheiden plaats toe, sinds P.C. Hooft in de *Nederlandsche Historiën* verhaalde van zijn ambten, zijn heldendaad en de penning waarmee de waardering tot uiting was gebracht. Degene die de geschiedschrijver die informatie had aangeleverd, was Huygens.

Opkomst van een Zuid-Nederlandse immigrantenfamilie in Holland

De zorgvuldige beeldvorming stond niet los van de lotgevallen en maatschappelijke positie van de familie. Vader Christiaan Huygens sr. was Brabander van geboorte, had gestudeerd in Douai en was in de Zuidelijke Nederlanden zijn loopbaan begonnen. Hij was er secretaris van Oranje. De loop van de Tachtigjarige Oorlog bracht hem in het gevolg van de prins naar het noorden. In Holland zette hij zijn werk voort, totdat Balthasar Gerards in 1584 een eind maakte aan het leven van Willem en daarmee ook aan het dienstverband van Huygens sr. De penvoerder van de prins werd vervolgens

secretaris van de Raad van State, één van de vier hoogste ambten van de Republiek, en dat zou hij blijven tot aan zijn dood. Ook moeder Susanna Hoefnagel was van zuidelijke afkomst. Haar wieg had gestaan in Antwerpen. Lang had de familie in de rijke handelsstad aanzien genoten, maar ook hier eiste de Opstand zijn tol. De fortuinlijke positie ging verloren en de familie viel uiteen. Na enige tijd in het noorden van Duitsland te hebben doorgebracht trad Susanna in het huwelijk met Christiaan sr. en vestigde zich bij haar echtgenoot in Den Haag. Hier kwamen hun zes kinderen ter wereld. Constantijn, geboren op 4 september 1596, was na Maurits de tweede zoon.

De Huygensen behoorden dus niet tot de gevestigde families in Holland en dat bracht beperkingen met zich mee voor hun carrièremogelijkheden. Posities van aanzien in de stedelijke of gewestelijke bestuursorganen waren er stevig in handen van gewortelde, vermogende, ten dele adellijke geslachten, en nagenoeg onbereikbaar voor nieuwkomers. Slaagden die er toch in een post te bemachtigen, dan was behoud van het ambt binnen de familie, *survivance*, een halszaak. De verworven functie werd gekoesterd erfgoed en ging zo mogelijk over van vader op zoon, op zoons zoon. Den Haag bood daartoe kansen in de bezoldigde ambtenarij rondom het prinselijke hof en de generaliteitscolleges. Huygens sr. had er zijn post gevonden en vormde de eerste schakel van een dynastieke ketting. Van zijn twee zoons nam de eerstgeborene, Maurits, inderdaad de pen over in de Raad van State, vlak voordat de vader op 72-jarige leeftijd overleed. De andere zoon werd korte tijd later ook Haags ambtenaar. Constantijn solliciteerde met succes bij stadhouder Frederik Hendrik naar de functie van secretaris. Christiaan Huygens sr., de *homo novus*, was dus de grondvester van de ambtenarenfamilie in het Haagse bestuurlijke centrum, Maurits behield het vaderlijk ambt, en Constantijn herwon de eerdere functie van zijn vader door zijn intrede te doen in de stadhoudelijke secretarie. Later breidde hij het ambtsbezit nog uit met een tweede, voor de familie nieuwe post als lid van de Nassause Domeinraad.

Een belangrijke sleutel tot behoud en vermeerdering van de maatschappelijke positie en het aanzien van de familie was dus het hof. En dat had de grondvester haarfijn door. Christiaan Huygens sr. maakte bijzondere studie van wat voor jongelieden van stand de goede manieren waren, om dat gedrag in alle facetten bij zijn kinderen thuis aan te leren. Hem komt de eer toe van de doordachte, op hof en hogere kringen gerichte opvoeding die verschillende generaties in de familie is doorgegeven. Constantijn doorliep het programma samen met Maurits, en paste het later weer toe bij zijn kinderen. 'Wie mij en mijn broer op jonge leeftijd heeft gezien', aldus de auteur over de eigen opvoeding en die van zijn zoons, 'heeft ons allemaal gezien.' Als leeromgeving werd de reguliere school niet geschikt geacht. Zelf bepaalde Huygens sr. de vakken, de methodiek en het compendieuze lesmateriaal, dat door zorgvuldig geselecteerde gouverneurs onderwezen werd in het ouderlijk huis. Het curriculum voorzag in een breed spectrum van kennis en vaardigheden. De eerste vreemde taal die Constantijn leerde was Frans, daarna volgden Latijn en Grieks met de daarbij horende vakken retorica en logica. Naast taal en literatuur was er les in muziek. Hij leerde zingen, en onder begeleiding van musici spelen op de viola da gamba en luit, beide populaire instrumenten in de hofkringen. Een beeldend kunstenaar gaf lessen in tekenen en schilderen, omdat die vaardigheden nuttig waren op reis of bij disciplines als de fysica, en vooral omdat er anders niet gefundeerd geoordeeld kon worden over de kunst. Wat de natuurfilosofie betreft, verschilde Constantijns 'ouderwetse' opleiding van het latere onderwijs van zijn eigen kinderen; Aristoteles maakte plaats voor Descartes. Relatief elementair was ook zijn onderwijs in de wiskunde, aangezien het vak pas naderhand zijn status van ambacht afschudde en *salonfähig* werd. Evenzeer als de geest werd het vóórkomen gecultiveerd. Verschillende leraren onderwezen de juiste beweging van het lichaam: elegantie te paard, in de dans, bij het hoed afnemen, bij de

hantering van de wapens, bij het schermen. Zelfs als er 's winters schaatstochten werden gemaakt, zag vader erop toe 'dat het gebeurde met een sierlijke slag'. Zo leidde Christiaan Huygens sr. zijn zoons van kindsbeen op tot veelzijdige en welgemanierde mensen, die beschikten over een grote diversiteit aan kennis, vaardigheden en oordeelkundigheid, en op geen enkel terrein onkunde aan de dag legden of een gek figuur zouden slaan. Het nagestreefde doel was de *honnête homme*: vaardig spreker en schrijver in verscheidene talen, kenner en speels beoefenaar van literatuur, muziek en beeldende kunst, waardige verschijning en elegante gesprekspartner van niveau.

Na de jongelingsjaren in het ouderlijk huis volgde de studietijd te Leiden. Niet zozeer om zich te specialiseren en de graad van doctor te behalen, als wel voor de brede academische vorming. Samen schreven de broers Huygens zich in als rechtenstudent, maar Maurits werd al snel naar Den Haag teruggeroepen om zijn vader te assisteren bij het werk in de Raad van State en zodoende warm te draaien voor diens opvolging. Constantijn bleef een heel jaar en rondde zijn studie af met een openbare disputatie in het Academiegebouw, over het gangbare thema 'borgstellingen', *De fidejussoribus*. De daaropvolgende korte stage op een juridisch kantoor smaakte niet echt naar meer. Het alternatief was des te aantrekkelijker.

Op 21-jarige leeftijd ging Constantijn, zoals zoveel welgestelde jongeren in de laatste vormingsfase, leren uit het 'boek van de wereld'. De eerste educatiereis voerde naar Engeland. Huygens sr. had gezorgd voor een plaats in het gevolg van de Britse gezant sir Dudley Carleton, persoonlijke vriend en bekende uit de Raad van State. In Londen verbleef Constantijn, opnieuw dankzij zijn vaders contacten, ten huize van de Nederlandse ambassadeur Noël de Caron. Gedurende drie maanden maakte hij er studie van het hof van koning Jacobus en de levensstijl van de Engelse aristocratie, breidde hij zijn talenkennis uit met de in die tijd nog door weinig buitenlanders beheerste Engelse taal en bracht hij bezoeken aan Oxford en Cambridge. Een jaar later volgde de reis naar Italië. Ook nu had Huygens sr. een geschikte gelegenheid voor zijn zoon gevonden, in het gezantschap van de invloedrijke buurman aan het Voorhout, François van Aerssen, de rechterhand van stadhouder Maurits. De entourage, te vergelijken met de afvaardiging van de minister van Buitenlandse Zaken, bracht Constantijn binnen bij de protestantse hoven in Duitsland, waaronder de keurvorstelijke residentie van de Palts in Heidelberg, liet hem delen in de diplomatieke welkomstrituelen van de steden in Veneto en gaf de uitgelezen mogelijkheid om drie weken lang zijn licht op te steken in de machtige republiek Venetië. De winst van deze reis was bovendien dat Van Aerssen zijn buurjongen aanstelde als secretaris van het gezantschap. Zo begonnen zich de contouren af te tekenen van een diplomatieke loopbaan. In de jaren nadien bleef Van Aerssen een invloedrijke *patronus*, die zijn beschermeling nog tweemaal meenam als secretaris van ambassades naar Engeland. Zelfs beijverde hij zich bij de Britse koning voor Constantijns verheffing in de ridderstand met de intentie om het in het diplomatieke milieu nadelige gebrek aan adellijke afkomst toe te dekken met een buitenlandse titel. *Sir* Huygens werd desondanks niet benoemd tot Nederlands ambassadeur in Engeland toen die post in 1624 vrijkwam bij het overlijden van Caron.

Datzelfde jaar stierf Christiaan Huygens sr. De zorgzame vader wist zijn eerstgeborene als opvolger in het ambt, maar heeft het moment net niet mogen beleven dat zijn tweede zoon in 1625 vaste grond onder de voeten kreeg. Dichtbij huis kwam Constantijn, goed opgeleid, met grote beheersing van talen in woord en geschrift en met enige ervaring als penvoerder, geschoold in de kunsten, zoon van een gewezen trouwe dienaar van Oranje, in aanmerking voor de vacante post van secretaris van Frederik Hendrik. Zo werd het avontuur in de diplomatie verruild voor een aanzienlijk ambt, niet onaardig betaald, in de cliëntèle van de stadhouder. Amper was Huygens' betrekking een feit of hij begon aan de volgende verovering. Binnen het jaar werden serieuze,

huwelijksgerichte avances gemaakt. Achternicht Susanna van Baerle was een zeer geschikte partij, aantrekkelijk, intelligent, voorkomend en van respectabele, vermogende huize. De Huygensen zouden er beslist niet op achterop gaan. Eerst had Maurits haar voor zich proberen te winnen, daarbij gesteund met schriftelijke pleidooien van vader en aangemoedigd door zijn jongere zusters en broer. Tevergeefs, want het waren uiteindelijk Susanna en Constantijn die voor elkaar kozen. Op 6 april 1627 traden ze in het huwelijk, toevallig of niet de *dolce giorno* waarop driehonderd jaar eerder Petrarca en Laura elkaar hadden ontmoet. Het echtpaar deelde tien harmonieuze jaren en kreeg vier zoons en een dochter: Constantijn jr., Christiaan jr., Lodewijk, Philips en Susanna. Met grote toewijding, zoals destijds zijn eigen vader bij hem had gedaan, zou Huygens er als *pater familias* voor zorgdragen dat de kinderen gedegen werden voorbereid op hun plaats binnen de maatschappelijke elite.

Het leven stond in volle bloei, ook doordat de ambtelijke betrekking bij Frederik Hendrik uitgroeide tot een zeer vertrouwelijke verstandhouding. De secretaris leverde als *cliens* trouwe dienst en tomeloze inzet, op het hof en te velde in het legerkamp, en de stadhouder drukte als *patronus* zijn waardering uit in diverse gunsten. Amper vijf jaar op de secretarie kreeg Huygens zijn tweede ambt aangeboden, in de Nassause Domeinraad. Het college diende de prins van advies, beheerde de financiën van het hof en hield toezicht op het erfbezit van de familie. Een andere gunst was de vorstelijke schenking van bouwgrond in het hart van Den Haag. Aan de westzijde van het Plein, tussen de Poten en de huidige ingang van de Tweede Kamer, verrees halverwege de jaren dertig van de zeventiende eeuw Huygens' nieuwe woonhuis in klassicistische stijl. Zulke Vitruviaans-Palladiaanse architectuur was in de Republiek nagenoeg ongekend en het statige pand werd binnen korte tijd diverse keren nagevolgd in de kringen van het hof, regenten en vermogende kooplieden. Ruim twee eeuwen later is het helaas ten prooi gevallen aan stadsvernieuwing. Iets consciëntieuzer is de geschiedenis omgesprongen met zijn tweede grote bouwproject tijdens het patronaat van Frederik Hendrik. Op enige afstand van Den Haag, aan de Vliet bij Voorburg, bouwde Huygens Hofwijck. Het bood hem rust uit het hoofse gewoel, en tevens status als heer met een buitenplaats. Het huis en de klassicistische tuin waren deel van het imago van de familie. Ze mochten bij wil van de bouwer-testator ook nimmer te gelde worden gemaakt en moesten altijd een Huygens als eigenaar hebben. Nauwkeurige administratie van aankoop, aanleg en onderhoud stonden de volgende generaties ten dienst. Dat gold ook voor andere bezitsuitbreidingen uit deze periode. Niet zelf gebouwd, maar wel een veelbetekende aanwinst was het kasteel van Zuylichem met de gelijknamige heerlijkheid aan de Waal in de Bommelerwaard. De prijs was hoog en de strijd tegen de rivier vergde vele ergernissen en handenvol geld, maar het bezit werd aangehouden omdat het recht gaf op het voeren van een titel. Enkele jaren later volgde de aankoop van Zeelhem, nabij het Brabantse Turnhout. Deze heerlijkheid werd eigenlijk meer met het oog op de volgende generatie gekocht. Huygens zelf was tenslotte al 'monsieur Sulcom', terwijl zijn oudste zoon de titel goed kon gebruiken om kracht bij te zetten aan zijn kandidatuur voor een positie aan het hof en zodoende in de voetsporen van vader (en grootvader) te treden.

De eerste manoeuvre met het oog op de *survivance* was al gemaakt in 1645, toen er van de twee secretarissen van Frederik Hendrik één kwam te overlijden. Als enig overgebleven penvoerder bood Huygens aan om voortaan alle werkzaamheden alleen te verrichten. Het aanbod bracht wel extra werk met zich mee, maar daarvoor kon een beroep worden gedaan op de gratis hand- en spandiensten van zijn zoon. Had Christiaan Huygens sr. destijds niet op soortgelijke wijze Maurits ingewijd? Voor de stadhouder betekende het in ieder geval een kostenbesparing en hij stemde in met het voorgestelde scenario. Er kwam geen vacature voor een andere secretaris en zo leek voor de

eerstgeboren zoon de koers gezet. Maar de gunstige wind waar de Huygensen tot dan toe van hadden geprofiteerd, begon in 1647 weg te vallen. Frederik Hendrik stierf en het nieuwe dienstverband met diens opvolger was niet van lange duur. Na drie jaar al kwam de jonge Willem II te overlijden en vanaf toen raakte het Huis van Oranje voor langere tijd op het tweede plan. Voor Huygens viel er tijdens de Stadhouderloze Periode (1650-72) geen heer te dienen, en ook geen machtig patronaat te genieten. Wat hem na 25 jaren dienst als secretaris restte, was zijn post in de Domeinraad en hoop op terugkeer van de goede tijden, die was gelegen in Willems postume zoon. Als lid van de Raad, vanaf 1654 als voorzitter, bleef hij zich onvoorwaardelijk inzetten om de potentiële macht van Oranje niet uiteen te laten vallen. In de twisten rond de voogdij over het kind zocht hij de grootmoederlijke aanspraken van Amalia zodanig af te stemmen op die van de Engelse moeder Mary Stuart, dat het Huis van Oranje de minste schade leed. Tevens streefde hij ernaar de prinselijke erfgoederen in binnen- en buitenland bijeen te houden. Zonder meer de zwaarste opgave was zijn afvaardiging naar Parijs en Londen in zake het prinsdom Orange in Frankrijk. De parel van Oranjes domeinen verleende Huygens' voormalige en mogelijk toekomstige beschermheren hun hoogste, soevereine titel, maar dreigde verloren te gaan doordat Lodewijk XIV het staatje in 1660 had geannexeerd. Lange tijd was Huygens van huis, maar uiteindelijk bewerkstelligde hij de restitutie van Oranges soevereiniteit. Na groots ceremonieel ter plekke volgde een uitstapje door de Provence en een terugreis langs de Nassause bezittingen in Franche-Comté. Vier jaar na vertrek keerde hij terug in Den Haag. In 1672 werd dan zijn grote hoop bewaarheid. De tumultueuze gebeurtenissen van het Rampjaar leidden tot Oranjes opperbevel over de Staatse legers en zijn stadhouderschap. Toen Huygens de jonge prins Willem III bij gelegenheid gelukwenste met de waardigheid die ook zijn voorvaders hadden bekleed, feliciteerde die hem op zijn beurt met de benoeming van Constantijn jr. tot secretaris.

Het was een veelbetekenend moment voor de familie, nu de derde opeenvolgende generatie sinds het ontstaan van de Republiek de vierde Prins van Oranje diende. De *survivance* had eindelijk haar beslag gekregen. De tweede zoon, Christiaan, genoot inmiddels wereldfaam en was aangetrokken door de Parijse *Académie des Sciences*. Lodewijk profiteerde ook van Oranjes herstel. Dankzij de invloed van Willem III werd hij in 1672 aangesteld tot Drost van Gorinchem. De vierde zoon, Philips, was eerder tot groot verdriet van zijn vader komen te overlijden. Met des te meer genegenheid werd Philips Doublet, 'waardig naamgenoot en vervanger', als echtgenoot van Susanna in de familie opgenomen. Een rijke schare van kindskinderen, twee meisjes en acht jongens onder wie twee Constantijntjes, 'verjongde' grootvader Huygens in zijn levensavond en stelde de familie verdere groei in het vooruitzicht.

Pater familias

Zoals Huygens naar buiten toe zijn naam bewaakte, hield hij ook *intra muros* de kwaliteit van de familie zorgvuldig in het oog. Daarvan getuigt een aantal teksten die niet voor het grote publiek bestemd waren, maar binnenshuis bleven. De enige lezers die erin worden aangesproken, zijn de familieleden, in het bijzonder de kinderen en kindskinderen. Het onderwerp ervan is even dicht bij huis: ze zijn stuk voor stuk biografisch of autobiografisch van aard. Aan de basis van de groep staat een tekst van de hand van vader Christiaan Huygens sr. met bondige, Nederlandstalige aantekeningen over de geboorte van zijn kinderen en over hun opvoeding. Huygens zelf heeft die documentatie voortgezet. Letterlijk in aansluiting op zijn vaders aantekeningen beschreef hij in Nederlands proza zijn eigen kinderen, vanaf de wieg tot het moment dat

hun educatie in het ouderlijk huis was afgerond en zij 'uyt de schaduwe in 'tgroote licht' konden treden. Deze aantekeningen, die een prachtig beeld geven van de inhoud en methodiek van de opvoeding, zijn onder de titel 'Jongelingsjaren' pas in 1987 voor het eerst in druk verschenen, ter gelegenheid van de driehonderdste sterfdag van de auteur. Niet alleen heeft Huygens van zijn kinderen de jeugd op papier vastgelegd. Rond het 33e levensjaar wijdde hij zich in Latijns proza aan een uitvoerige terugblik op zijn eigen jonge jaren (in 1897 als 'Fragment eener autobiografie' uitgegeven en later in vertalingen verschenen als *De jeugd van Constantijn Huygens* en als *Mijn jeugd*). Deze tekst opent met een uitgebreide genealogie van vaders- en moederszijde, vertelt dan in chronologische volgorde over de vakken, de lesmethode, de doelstellingen en het effect van zijn opvoeding, en eindigt bij het moment dat zijn vorming in het ouderlijk huis was voltooid. Het tijdstip waarop Huygens deze jeugd-autobiografie heeft geschreven, is veelbetekenend. Tot stand gekomen toen hij als jonge vader een aanvang maakte met de opvoeding van zijn twee oudste zoons, kon *Mijn jeugd* daarbij dienen als spiegel en richtlijn.

Van het vervolg van de opleiding bestaan er geen (auto-)biografische teksten, maar wel vaderlijke wenken. Voor de Leidse studietijd van zijn zoons gaf Huygens richtlijnen in de korte *Norma studiorum*. Deze Latijnse studiewijzer zette hun dagindeling uiteen, specificeerde hoeveel tijd zij zouden besteden aan colleges en zelfstudie, en benadrukte dat studeren ook ruimte bood aan musiceren, literatuur en (verantwoorde) vriendschappen. Voorschriften voor de educatiereis zijn bewaard gebleven in een Franstalig document, geschreven voor de derde zoon, Lodewijk, toen die op het punt stond om in navolging van zijn vader in Engeland zijn eerste reis te maken. De reiswijzer, of *Instruction*, diende als handleiding om te leren en als wijzer mens terug te keren, 'pour apprendre et revenir plus sçavant qu'il ne part d'icy'.

Een dergelijk familiedocument is ook *Domus*, Huygens' Latijnse verhandeling over zijn project aan het Plein. Hierin vertelt hij zijn zoons over de aanleiding en de motieven voor de bouw van zijn classicistische huis. Waarom hij die zaken voor de familie op schrift stelde, blijkt uit de inleiding. Het patronaat van Frederik Hendrik en de ermee gepaard gaande groei van status, die in de aristocratische architectuur van het pand zo krachtig verbeeld werd, stelde Huygens, met de zijnen, voor het probleem van de nijld. Boze tongen beweerden dat de secretaris van de stadhouder zijn invloed aan het hof voor eigen baat had aangewend en dat de bouwgrond op onheuse wijze was verkregen. Bovendien zou het statige huis een teken zijn van ijdelheid. Kortom, de reputatie van de familie kwam in het geding. Door nu in *Domus* tekst en uitleg te verschaffen leverde de bouwer-auteur zichzelf en de zijnen de argumenten om, ook na zijn dood, dergelijke smaad de mond te snoeren en de eer van de Huygensen hoog te houden.

Het sluitstuk en hoogtepunt van deze reeks van teksten die bestemd waren voor de kleine kring, is Huygens' autobiografie *Mijn leven verteld aan mijn kinderen in twee boeken*. Niet in het Nederlands of Frans, niet in proza maar in Latijnse hexameters is deze compositie met een lengte van 2162 verzen veruit het omvangrijkste gedicht dat de dichter ooit in die taal heeft geschreven. De levensbeschrijving heet in het slotwoord van de 82-jarige auteur 'het kostbaarste pand' dat hij als *pater familias* nalaat aan de zijnen. En hoewel het misschien valselijk bescheiden lijkt om een autobiografie te schrijven en te presenteren als het sterkste bewijs van liefde voor de nazaten, past die motivering geheel in de traditie van de andere familiedocumenten. Huygens' *Mijn leven* was zowel een monument ter eigen nagedachtenis als een schakel tussen de generaties, een leidraad voor het nageslacht.

De lange loop van *Mijn leven*

Huygens' autobiografie is een chronologisch levensverhaal in nagenoeg tweeduizend verzen, gevolgd door een afsluitend, ruim tweehonderd dichtregels tellend zelfportret. De vertelling begint bij de wieg, en noemt daarbij de datum en plaats van geboorte, evenals het voor Huygens' levensloop niet onbelangrijke gegeven dat hij de tweede zoon in het gezin was. Zijn ouders, hun afkomst en verdiensten, worden verderop in het werk genoemd. De uitzonderlijke opvoeding in het ouderlijk huis, waarvan het belang ook uit de vroegere familiedocumenten spreekt, komt in *Mijn leven* opnieuw uitvoerig aan de orde. Het gehele curriculum passeert de revue, niet zonder evaluerend commentaar over mogelijke verbeteringen, over doelstellingen of over de waarde van bepaalde vakken. Op het Latijn, bijvoorbeeld, is Huygens buitengewoon kritisch vanwege de dominantie van de dode taal. Aan de andere kant laat hij zich positief uit over danslessen, door veel andere calvinisten in zijn tijd toch veroordeeld als 'snoode exercitien'. En vol vuur is hij over de schilderkunst, de 'kunst van zien' die de mens de ogen opent en de wereld leert beschouwen. De studententijd in Leiden is een beschrijving van de studie zelf en de afsluitende disputatie, maar tevens van academische nevenactiviteiten als de beoefening van muziek en dichtkunst onder vrienden, hetgeen ook zo in de *Norma studiorum* aan zijn zoons beschreven staat. Eén vriend krijgt hier speciale aandacht, Daniel Heinsius. Dat is kenmerkend, want de vriendschap met groten speelt in *Mijn leven* een belangrijke rol en krijgt aan het slot van het werk zelfs een thematische bespreking, inclusief de erbij behorende briefwisseling. Na de studietijd komen uitvoerig de educatiereizen aan de orde. Deze laatste fase van de vorming introduceert Huygens als het moment waarop de vleugels worden uitgeslagen en kennis genomen wordt van de 'steden en gewoonten van vreemde volkeren'. Met dat citaat uit Homerus' *Odysee* markeert hij het leerdoel van de reizen en in de beschrijving ervan zijn dan ook verschillende aandachtspunten terug te vinden die eveneens in de prescriptieve *Instruction* aan Lodewijk waren vastgelegd: het hof en de 'maisons royales', de geschiedenis van het land, de universiteiten evenals omgang met 'les plus honnestes gens'. Aparte vermelding krijgt de beheersing van het Engels, niet zonder opmerking over de juiste methode van taalverwerving. Evenzo onderstreept de auteur bij de reis naar Italië hoe hij de doge van Venetië voor zich innam door Italiaans te spreken. Huygens laat in zijn autobiografie geen gelegenheid voorbijgaan om het belang van taalbeheersing te benadrukken als middel om aan hoven gunst te winnen. Zelfs koning Lodewijk XIV, de *rex terribilis* die Orange binnenviel en later de Republiek zelf deed schudden op haar grondvesten, blijkt in het verdere verloop gevoelig te zijn geweest voor het Frans van een man 'die was geïntroduceerd als buitenlander, maar verre van buitenlands klonk'. In de beschrijving van de reis naar Italië geeft Huygens nóg een exemplarische zelfportrettering als jongeling op educatiereis wanneer hij rubrieksmatig verslag doet van datgene wat hij heeft geobserveerd en bestudeerd in Venetië. Hij noemt hier de kunsten, muziek, schilderijen, poëzie, beeldhouwwerken en navolgingen van Vitruvius' architectuur in gebouwen en stadsplan, de befaamde Venetiaanse glasindustrie, de militaire zeemacht van het Arsenaal en de stabiele politieke organisatie van de oude republiek. Kortom, een stadsobservatie *comme il faut*. Het exemplarische kader komt ook tot uiting in de wijze waarop hij vertelt over twee gebeurtenissen onderweg. De ene is zijn halsbrekend avontuur op de Splügenpas in de Alpen, de andere zijn beklimming van de Straatsburger Münster. In beide gevallen zijn het gevaar, de doorstane angsten en de zelfveroordeling sterk aangezet als een waarschuwing tegen jeugdige overmoed. De mate van overdrijving in *Mijn leven* wordt duidelijk bij vergelijking met Huygens' versie in het tijdens de reis zelf geschreven journaal. Wie die passages erop naslaat,

bekomt van de schrik en doorziet de doelgerichte wijze van zelfpresentatie in de autobiografie. Als slotakkoord van het eerste boek beschrijft de auteur het Latijnse opschrift dat hij als jongeling leverde voor het praalgraf van de Vader des Vaderlands in Delft. De mededeling geeft blijk van zijn toewijding aan Oranje en bewijst tevens de kwaliteit van zijn opvoeding, die nu in bijna 900 verzen beschreven is.

Het tweede boek van *Mijn leven* handelt over de jaren na de vorming. Eerst wordt de lezer meegenomen op de reizen die Huygens maakte als secretaris van de diplomatieke gezantschappen naar Engeland. Hoe hij zich van zijn taken kweet, bewijzen de beschreven onderscheidingen, zoals een ambassadeursketting en de ridderslag door koning Jacobus. De moeizame onderhandelingen tussen vertegenwoordigers van de VOC en haar Engelse concurrent verkettert hij. Zoals het de *honnête homme* past, moet Huygens niets hebben van de wederzijdse mercantiele hebzucht. Daarentegen brengt hij graag de vooraanstaande Britse aristocraten in herinnering, met wie vriendschappen werden opgebouwd. De auteur portretteert zich als geziene gast bij de adellijke familie Killigrew, waar heel kunstenminnend Londen zich verzamelde. 'Zelf een gakkende gans tussen deze sierlijke zwanen' zou toch ook hij er complimenten hebben mogen oogsten. Een bijzondere passage is gewijd aan het verlies van de gezantschapskas met tweehonderd goudstukken uit zijn bagage. Dat gegeven kon immers vroeg of laat aanleiding zijn tot smaad. Daarop anticiperend geeft de auteur een reconstructie van de gebeurtenis, die elke vorm van schuld of frauduleuze betrokkenheid ontkent en de nazaten op het hart drukt om nimmer een beschadiging van zijn naam te dulden.

Met evenveel piëteit als zorg voor de eer van de familie beschrijft hij vervolgens het overlijden van zijn vader. De necrologie noemt hoge verwantschappen, tot aan de Brederodese adel toe, roemt de ambten en daden in dienst van Oranje en de Republiek en brengt ook de lijkstaatsie in beeld, waarin binnen- en buitenlandse regeringslieden, telgen uit het Huis van Oranje en vooraanstaande Hagenaars de laatste eer bewezen. Van zijn vaders dood maakt de auteur een brug naar het overlijden van stadhouder Maurits. Die passage behoort strikt genomen niet tot de autobiografische lijn, maar toont Huygens' verering van Oranje. In statige verzen wordt het verlies van de Nassause held beweend als een slag die het vaderland nooit te boven zou zijn gekomen wanneer daar niet Frederik Hendrik was geweest om het roer van de Republiek over te nemen. De autobiografische lijn keert terug bij Huygens' aanstelling tot secretaris van de nieuwe stadhouder. Welke werkzaamheden hij in de 'gulden boeien van het hof' verrichtte, vertelt de auteur niet uitvoerig – daarvoor verwijst hij naar *Dagh-werck*. Maar wat in dit verband juist wél onder de aandacht wordt gebracht, is zijn poëzie- en muziekbeoefening. De plaatsing van deze informatie in de context van het *negotium* benadrukt het beeld, dat Huygens in de eerste plaats ambtenaar was en zich daarbuiten, in momenten van *otium* aan het hof of te velde bij het leger, wijdde aan de dichtkunst of de muziek. Het beeld van zijn kunstenaarschap, zoals Huygens dat cultiveerde in de edities van zijn werken, wordt dus ook de nazaten voorgespiegeld. De beschrijving van de vaste betrekking gaat vervolgens over in die van het huwelijk. De lezer raakt doordrongen van Huygens' warme gevoelens voor Susanna, zijn Sterre, en krijgt aan de hand van haar opgesomde kwaliteiten tegelijk een modelportret van de huwelijkskandidaat: van goede komaf, op huwbare leeftijd, aantrekkelijk en ingetogen, vermogend, wijs en deugdzaam. Gloedvol bezingt de auteur hun echtelijke harmonie, de *concordia* die ook is gevisualiseerd in hun bekende dubbelportret als musicerende echtgenoten. Droef sluit hij de passage af met Susanna's overlijden, kort na de geboorte van het gelijknamige dochttertje. Als weduwnaar met vijf kleine kinderen betrok hij de net voltooide woning aan het Plein, zonder de vrouw die aan het huis en het Huis van Huygens zoveel had bijdragen.

Van het Haagse bezit gaat de vertelling over naar Zuylichem. De heerlijkheid aan de Waal wordt de nazaten beschreven als voorbeeld van titelverwerving, inclusief de pijnlijke les dat bij zulke aankopen terdege rekening gehouden dient te worden met nabijgelegen, vraatzuchtige rivieren. De verhaallijn keert bij de familieleden terug in de passage over het heengaan van Huygens' moeder. Hier etaleert de auteur opnieuw, net als bij de dood van zijn vader, aanzienlijke verwantschappen. Verder prijst hij haar moederschap, de kwaliteit waar elders in het werk ook zijn echtgenote, dochter en schoondochters om geroemd worden. Tussen moeder en zoon zou er een bijzondere, 'dubbele' band hebben bestaan omdat Huygens als enige van de zes kinderen gevoed was met haar eigen melk, niet door een min. Dan volgt het sterfbed van broer Maurits. Zijn laatste momenten, rustig en vol vertrouwen, worden gedetailleerd voor ogen gesteld als het toonbeeld van godvruchtig heengaan. De wisseling van het lot in de persoonlijke sfeer is de achtergrond waartegen Huygens vervolgens zijn trouwe inzet voor Frederik Hendrik plaatst. De wisselwerking tussen *cliens* en *patronus* krijgt gestalte doordat de trouwe dienst als secretaris, en ook als ontcijferaar van vijandelijk geheimschrift, wordt gevolgd door een opsomming van verkregen gunsten: het lidmaatschap van de Domeinraad, de toekenning van de heerlijkheid Zeelhem en de aanstelling van zijn zoon Constantijn jr. tot collega in de secretarie. Dat die laatste benoeming tevens wordt gepresenteerd als het bewijs van de succesvolle opvoeding, toont opnieuw het belang van de educatie zoals die in het eerste boek is uitgemeten. Kenmerkend is dat Huygens van zijn oudste zoon niet alleen het verworven ambt vermeldt, maar tegelijk de veelzijdige talenten in beeld brengt. Hij zou Apollo en Apelles in zich verenigen en zich met de grootsten kunnen meten, ware het niet dat hij, net als zijn vader, gewichtiger werk te verrichten had. Ook de andere zoons roemt Huygens om hun prestaties op intellectueel, artistiek en ambtelijk gebied. Christiaan jr. wordt natuurlijk geportretteerd als de wereldberoemde geleerde, 'wiens naam niet eerder zal doven dan de sterren', maar hij verdient volgens zijn vader ook lof om zijn kennis en beheersing van de muziek en tekenkunst. Philips wordt geprezen als de evenknie van zijn oudere broers, al had zijn vroege dood de belofte niet tot ontplooiing laten komen. Anders van toon is de lof op Lodewijk, de in opspraak geraakte drost van Gorinchem. Zijn eervolle ambt had de zoon dankzij vaders inspanningen verkregen van Willem III, maar verdacht, beschuldigd en zelfs voor het gerecht gedaagd wegens corruptie en machtsmisbruik bracht hij de naam van de familie ernstig in diskrediet. De aan hem gewijde passage is dan ook een apologie, waarin de *pater familias* pal achter zijn zoon staat en ongekend fel van leer trekt tegen allen die het gemunt hebben op de reputatie van Huygens. Dochter Susanna, het vijfde kind, krijgt als gezegd lof toegezwaaid voor haar moederrol in het huwelijk met de vooraanstaande schoonzoon Philips Doublet. Verder prijst Huygens de familie gelukkig met de kinderschare in de derde generatie, waarvan het grote aantal mannen het voortbestaan van de geslachtsnaam lijkt te garanderen. Aan het slot van de lange lofzang op de kinderen staat Hofwijck, Huygens' eigen creatie en onlosmakelijk verbonden met de familie. In dertig verzen bezingt de dichter de architectuur van zijn buitenplaats, maar grijpt dan in met een verwijzing naar zijn Nederlandstalige hofdicht. Wel voegt hij zijn erven nog in testamentaire woorden toe, dat zij de buitenplaats nooit mogen verkopen.

Inmiddels heeft de vertelling het punt bereikt dat Huygens zijn 'tweede vader' verloor. De necrologie op Frederik Hendrik roemt de militaire successen van de Stedendwinger en schetst tegelijk de hartelijke, persoonlijke band met zijn secretaris. Hierop volgt de korte periode in dienst van Willem II, de stadhouder die, in de woorden van de auteur, net als zijn voorganger de adviezen van zijn secretaris en Raad volgde, maar helaas éénmaal ook aan anderen het oor leende. Het is aan de lezer om in te vullen dat Huygens zich hier distantieert van zijn meesters machtmisbruik toen die zijn legers

dirigeerde naar Amsterdam. De stadhoudersloze jaren die aanbreken bij de voortijdige dood van de prins zijn in de autobiografie te herkennen aan de afwezigheid van gunsten of elementen van groei en de desondanks rotsvaste trouw aan Oranje. In de beruchte voogdijtwist tussen moeder Mary en grootmoeder Amalia geeft de auteur zichzelf gestalte als onpartijdige bemiddelaar, in woord en geschrifte strevend naar vrede. Verzoening en vredelievendheid, afkeer van ruzie en geweld zijn terugkerende motieven in het werk en worden aan het slot gethematiseerd bij de kenschets van het innerlijk. Zijn inzet voor Oranje krijgt tevens gestalte in de diplomatieke afvaardigingen naar het Spaanse hof te Brussel. Hier opnieuw krijgt de lezer voorgespiegeld hoe Huygens vorsten voor zich wist te winnen; naast de beheersing van de vreemde talen worden ook de muziek en dichtkunst aangeduid als de middelen waarmee hij machtige deuren opende. De laatste driehonderd verzen van het chronologische levensverhaal beschrijven de 'vierjarige ballingschap' aan de hoven van Parijs en Londen waar hij uit naam van de jonge prins en diens grootmoederlijke voogdes pleitte voor de restitutie van het prinsdom Orange. Voor het eerst laat de auteur enige onwil horen. Hij was tenslotte al 65 jaar oud toen Amalia hem naar Frankrijk afvaardigde. Maar de loyaliteit aan Oranje ging boven persoonlijke bezwaren en zo kwam hij oog in oog te staan met Lodewijk XIV, de aartsvijand van de Republiek, die, toen Huygens *Mijn leven* componeerde, zes jaar achtereen had aangestuurd op haar vernietiging. Vol trots vertelt Huygens over zijn geweldloze victorie op de koning, dankzij veel praten en schrijven en de steun van het Engelse vorstenhuis. En ondanks de tegenstrijdige belangen blijken er ook aan het Franse hof vriendschappen te zijn gesloten, zelfs met een meedogenloze minister als Colbert. Nadat hij in geuren en kleuren voor ogen heeft gesteld hoe hij als representant van Oranje de oude soevereiniteit in het temperamentvolle staatje herstelde, neemt hij de lezer ter ontspanning mee op zijn rondreis door de Provence, waar hij in Avignon de pauselijke legaat ontmoette, een bezoek bracht aan steden als Arles, Aix en Marseille, de Romeinse antiquiteiten bezichtigde en in Vaucluse het gewijde voetspoor van Petrarca volgde. Op de terugweg naar het noorden schetst hij zijn inspectie van de Nassause bezittingen in Franche-Comté, zijn 'pelgrimage' naar Basel en Freiburg om Erasmus te eren, de eervolle ontvangsten in de keurvorstendommen langs de Rijn, een uitstapje naar het graafschap en stamslot Nassau en ten slotte het weerzien met 'het mooiste wat zijn ogen waar ook ter wereld hebben gezien', Den Haag. Het eindpunt van de chronologische vertelling is 1672, niet omdat in dat jaar de Republiek op de rand van de ondergang balanceerde, maar omdat toen het triomfantelijke herstel plaatshad van de Oranjedynastie. De op één na laatste gebeurtenis die Huygens beschrijft, is de verheffing van Willem III tot stadhouder. Het slotakkoord is de gunst van de prins om Constantijn jr. te benoemen tot zijn secretaris.

Al is in het chronologische levensverhaal het zelfbeeld van de auteur in hoofdzaak opgebouwd uit daden en gebeurtenissen, toch zijn er binnen die context ook aspecten van zijn persoonlijkheid voor het voetlicht gebracht. Hier en daar vindt de lezer stukjes *ethos* die bij wijze van motieven in de vertelling gekoppeld zijn aan de *praxis*. Als Huygens bijvoorbeeld in het eerste boek schrijft over zijn lessen in het hanteren van musketten en rapieren, neemt hij de gelegenheid te baat om zich als vredelievend persoon te portretteren, die liever de pen op gezag van Apollo opneemt dan de wapens. Wanneer hij vrienden te berde brengt, geeft dat meer dan eens aanleiding om voor verleende diensten dank uit te spreken en ondankbaarheid te verfoeien als de kwalijkste der misdragingen. Zijn eigen werklust en optimale tijdsbesteding worden gecontrasteerd met andermans nachtelijk dobbelen of kaarten, wat leidt tot een veralgemeniseerde zelfkarakterisering als 'wie weinig dagen leeft, kan in die weinige dagen door ijver niet weinig uren leven'. Zijn trouw aan vorst en vaderland wordt veelvuldig in beeld gebracht door in het Latijn gebruik te maken van

het eigen motto *Constanter*, standvastig. Het overlijden van een naaste is aanleiding om zijn geloof in het eeuwige leven na de dood uit te spreken. Zijn overtuiging blijkt ook uit passages waarin de redding uit een benarde situatie wordt toegeschreven aan Gods hoede en *divina manus*. Conflicten met kwaadsprekers, zoals in de verzen over Lodewijk, leiden tot formuleringen die de auteur en zijn familie als smetteloos bestempelen, en in situaties van intrige toont Huygens zich wars van chicanes en onpartijdig dienaar van de goede zaak.

Deze en dergelijke persoonlijke aspecten worden in de laatste tweehonderd verzen van *Mijn leven* vervat in een veelzijdig zelfportret. Zijn gezonde fysieke gesteldheid krijgt vorm in de kracht van de gewrichten, de scherpe zintuigen en de onverminderde, maar altijd gematigde trek in eten en drinken. De krasse 82-jarige durft de vergelijking met zichzelf op jonge leeftijd gerust aan. Vervolgens wordt het innerlijk onthuld. Hier geeft Huygens zicht op zijn licht ontvlambare, maar snel verzoende temperament. Niets is hem liever dan vrede, welke christelijke deugd de auteur met een unieke morele verantwoording in het reine brengt met de satirische kant van zijn epigrammatische dichtkunst. Het volgende deel van het zelfportret zijn de vriendschappen. Wat als motief in het levensverhaal verweven was, wordt gethematiseerd. Het geheim van vriendschappen aan hoven wordt onthuld, terwijl het gangbare mechanisme om vriendendiensten met geld te laten uitbetalen wordt verworpen als iets wat niet past bij een heer van stand. Dan portretteert Huygens zichzelf te midden van de rijke sterrenhemel van de Republiek, als vriend van al die grote geleerden met wie hij gedurende zijn lange leven brieven heeft gewisseld. De publicatie van de correspondentie, aldus de bescheiden auteur, zou het vaderland niet mishagen. De laatste groep van vrienden zijn de vele boeken in zijn bibliotheek. De bedachtzaam formulerende doden prefereert Huygens als gesprekspartner ver boven de levenden die elk ongewenst moment zijn oren aan stukken kakelen. Het zelfportret en de gehele autobiografie sluit af met een blik op het slaapgedrag. Sinds kort zou de auteur ietwat uit de slaap worden gehouden door lichte aanvallen van jicht. 'Maar grootvaders pijn zal jullie zeker niet deren' zegt de auteur tot zijn nazaten, 'want daaraan is dit geschenk aan jullie te danken.'

Verdichting en waarheid

De autobiografie is een selectieve terugblik. Huygens heeft 82 levensjaren begrensd in een vertelruimte van tweeduizend verzen. *Mijn leven* brengt dus bij lange na niet alles voor het voetlicht en presenteert een beeld dat verre van volledig is. Een enkel voorbeeld kan dat duidelijk maken. De informatie die de autobiografie verschaft over de broer en over de zussen is volstrekt uit balans. Van de eerste wordt verteld dat hij Maurits heette, de oudste in het gezin was, opgeleid werd om in de voetsporen van zijn vader te treden en als ambtsopvolger in de Raad van State zijn voorganger niet beschaamde. Daarentegen wordt de lezer er slechts terloops op gewezen dat er ook nog vier zussen waren. Over zulke selectieve informatieverschaffing kan naar hartenlust gespeculeerd worden, maar dat levert ontoetsbare verklaringen. Toelichting bij zijn stofkeuze geeft de auteur zelf. De volledige titel van het werk, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen in twee boeken*, noemt een zeer beperkte doelgroep, die bij nadere beschouwing nog exclusiever blijkt te zijn. Want niet voor alle kinderen was het gedicht bestemd, of zelfs leesbaar. Huygens' taalkeuze maakte het levensverhaal *a priori* ontoegankelijk voor wie geen Latijn beheersten, de vrouwelijke nazaten. In het voorwoord en slot is de auteur nauwkeuriger. Daar richt hij zich uitsluitend tot de mannelijke leden van het nageslacht. Het werk is geschreven voor de zoons en dier

zoons in de volgende generaties, en in het gehele gedicht zijn zij inderdaad consequent het aangesproken publiek. Niet alleen de taal is op hen afgestemd, maar ook de inhoud. De vorming in het ouderlijk huis, Maurits' carrière, de educatiereizen, de korte diplomatieke carrière, de ambtelijke loopbaan aan het hof als dienaar van Oranje, de beoefening der kunsten, de verwerving van goederen en titels zijn allemaal facetten uit het leven waaraan de mannelijke nazaten zich kunnen spiegelen. 'Zo heb ik geleefd', concludeert de auteur, 'en was er iets goeds in, gebruik dat dan.' De selectie van stof uit het geleefde leven en de wijze waarop de gekozen elementen beschreven worden, verschaffen informatie die de *survivance* ten dienst staat en de nieuw gewortelde familie kan helpen voortbestaan.

Het geselecteerde materiaal is vervolgens op een retorische, overtuigende wijze vormgegeven. Aan afwijkende ordening laat de chronologie vanzelfsprekend niet heel veel ruimte, maar waar mogelijk heeft de auteur aan bepaalde elementen een betekenisvolle plaatsing gegeven. Hierboven is al opgemerkt dat Huygens zijn dichterschap en muziekbeoefening omwille van de beeldvorming als dilettant juist ter sprake brengt in de context van zijn ambt. Nog zo'n markante plaatsing heeft de passage over Hofwijck, als laatste in de revue van nakomelingen. Het effect is tweeledig: de buitenplaats wordt gepresenteerd als schepping van de auteur en als mens. Dat laatste verwijst naar de klassicistische tuinarchitectuur, die is gebaseerd op de menselijke proporties. Een laatste voorbeeld is de passage waarin Huygens vertelt over zijn jeugdige bezoeken aan Louise de Coligny. In de jeugd-autobiografie, waar hij ook over haar schreef, liet het gegeven zien dat muziek kan leiden tot vriendschap met vorsten. In *Mijn leven* noemt hij de prinses niet direct in de context van zijn muzieklessen, maar voert hij haar pas op aan het eind van het curriculum, om met dit sluitstuk het succes van de gehele opvoeding te onderstrepen. Verhaalelementen die niet gebonden zijn aan de chronologie, hebben dus een zodanige plaats gekregen dat de retoriek van *Mijn leven* erdoor wordt versterkt. Dat geldt ook voor de fysieke aandoening waarmee vele Huygensen te kampen hebben gehad, jicht. Zolang als Huygens zijn vader had gekend, leed die bij tijden aan vreselijk pijnlijke aanvallen. Daar blijkt in het gehele chronologische verhaal niets van, noch bij de ruime beschrijving die aan de man is gewijd in het tweede boek, noch in de passage aan het begin van het eerste boek waar wordt verteld hoe hij zijn éénjarig zoontje van de dood redde toen die in het haardvuur dreigde te verbranden. Uit de 'Jongelingsjaren' en uit *Mijn jeugd* is bekend dat de vader op dat kritieke moment met zware jicht het bed moest houden en nauwelijks op de been kon komen. In *Mijn leven* heeft dat gegeven er nog wel in de kladversie gestaan, maar bij nader inzien koos Huygens ervoor om het beeld van zijn vader niet nadelig te beïnvloeden en verzweg hij op deze plaats de jicht: het adjectief *podager*, jichtig, veranderde hij in *properans*, toesnellend. Pas helemaal aan het slot van de autobiografie zal de lezer kennis nemen van de chronische aandoening, en wel in een zinvolle context. Ook zichzelf beschrijft Huygens daar als jichtig, maar in veel mindere mate dan zijn vader. Zodoende kan Huygens zichzelf gelukkig prijzen, te meer omdat de pijn hem niet laat slapen en aandrijft tot poëzie. De jicht wordt dus gedurende het gehele levensverhaal achter de hand gehouden, totdat de kwaal aan het slot op een positieve wijze gepresenteerd kan worden als de aanleiding tot de autobiografie. Het voorbeeld maakt duidelijk hoe naast de stofselectie en de ordening van de gekozen elementen ook de presentatie ervan in dienst staat van het zelfbeeld. *Mijn leven* is het werk van een dichter die ooit gewaarschuwd heeft: 'Leest met voorsichtigheid wat Dichters van haer [over zichzelf] geven.'

Aperte onwaarheden worden in de autobiografie niet aangetroffen, maar het streven naar zingeving en overtuigende zelfportrettering heeft op veel plaatsen het retrospectieve beeld indringender gemaakt dan de werkelijkheid is geweest. Dat blijkt

uit de vergelijking van *Mijn leven* met andere bronnen. Niet dat die teksten, in veel gevallen van Huygens' eigen hand, de status hebben van objectieve documenten, maar ze leveren in ieder geval een relatief referentiekader voor de versie in de autobiografie. Soms verraden ze een aangedikte vertelling in *Mijn leven*. Dat Huygens bijvoorbeeld al op tweejarige leeftijd de *Tien Geboden* van zijn moeder nazong, is terug te vinden in de oudere familiedocumenten, maar dat men dat, zoals *Mijn leven* beweert, als een voorteken van een Muzenkind zou hebben opgevat is een betekenisdragende toevoeging aan het zelfbeeld. Diezelfde manipulatie is te herkennen in de uiteenlopende versies waarin Huygens vertelt over de manier waarop hij als jongetje van acht Latijn leerde. In de jeugd-autobiografie staat daarover dat hij de moeilijke taal dankzij de methode van zijn vader probleemloos aanleerde: 'De hobbelige kronkelwegen van het eerste begin van deze studie bewandelde ik op een manier zo plezierig, als was het een zeer korte en lieflijke weg tussen rozenperken'. Hoe anders is de voorstelling in *Mijn leven*. In de opening van de betreffende passage fulmineert de auteur op ongekennde wijze tegen de dominantie van de dode taal en vervolgens beschrijft hij zijn weerzin tegen het rijtjes stampen: 'Wat had ik eraan om declinaties te leren?' De lessen worden beschreven als een straf, een gedwongen verblijf in een gevangenis. Waarom de auteur voor zo'n afwijkende presentatie kiest, wordt duidelijk in het vervolg. Hij zou namelijk helemaal geen behoefte hebben gehad aan het leren van de strikte grammaticaregels, want 'amper in staat' zo zegt hij 'om drie woorden tot een zin te verbinden begon ik al verzen te smeden'. De beschreven afkeer van de lessen blijkt dus in dienst te staan van de zelfpresentatie: *Mijn leven* geeft Huygens het air van een geboren dichter. Lezers die hun klassieken paraat hebben, zien bovendien hoe het beeld aanleunt tegen Ovidius. De grote Romeinse dichter beweert in zijn autobiografie: 'Al wat ik wilde schrijven werd een vers'. Voorzichtigheid blijkt dus inderdaad geboden bij het lezen van *Mijn leven*. Waren er daadwerkelijk 'tien maal zes' senatoren van de Venetiaanse *Pregadi* die Van Aerssens gezantschap in 'tien maal zes gondels' welkom heetten in de Lagunestad, of was meer dan de helft niet op komen dagen uit angst voor naderend onweer, zoals het reisjournaal vertelt? Was Huygens doodsbang op de torenspits van Straatsburg, of verrukt dat hij daar de kousenband van keurvorst Frederik V aantrof? Gebeurde het volstrekt onverwachts, dat hij door koning Jacobus tot ridder werd geslagen? Klopt het dat de onderhandelingen in Brussel dankzij zijn elegante hofstijl een succes werden? Zwichtte Lodewijk XIV voor Huygens, of andersom? Dit zijn slechts enkele van de vragen waarop *Mijn leven* het antwoord anders in beeld brengt dan de overige bronnen. Huygens' autobiografie heeft het bederfelijk geconfijt, maar niet zonder de waren tevoren danig te kruiden.

Literaire traditie

Huygens' *Mijn leven* maakt deel uit van een rijke autobiografische traditie die vanaf antieke werken als de autobiografie van Ovidius reikt tot de vroegmoderne periode met humanistische literatoren als Francesco Petrarca, Justus Lipsius en, in de Nederlandse taal, Jacob Cats. De kernstudie naar deze bijzondere soort teksten is nog altijd een groot *desideratum*, maar verschillende deelonderzoeken hebben specimina geïnventariseerd en aanzetten gedaan tot analyse. Daardoor is het tot op zekere hoogte mogelijk om inhoudelijke en vormelijke conventies te herkennen, en zodoende *Mijn leven* te contrasteren met voorgangers. Verwant aan de antieke en humanistische biografie maakt de humanistische autobiografie gebruik van topiek om het beeld van de auteur te modelleren. De beschrijving van het leven verloopt, anders gezegd, langs gegeven stations waar diverse retorische lofelementen naar voren kunnen worden gebracht. Punt

van vertrek is de geboorte. Hier wordt de zogeheten *genus*-topiek uitgewerkt door het roemen van datum, plaats en afkomst. Die elementen zijn in *Mijn leven* alle aan het begin van de vertelling aanwezig, zij het dat de lof op de ouders pas verderop in het werk bij wijze van necrologie gestalte krijgt. Een bijzonderheid is verder dat Huygens zich beschrijft als de tweede zoon, een functioneel gegeven in verband met de loopbaan. De allervroegste kinderjaren krijgen in de humanistische autobiografie weinig aandacht, al worden er soms hachelijke situaties vermeld waarbij het prille leven aan een zijden draadje heeft gehangen. Justus Lipsius vermeldt in zijn levensverhaal dat hij bijna gestikt zou zijn onder een sneeuwberg en kort daarop ook nog eens ternauwernood de val van een vijf meter hoge bouwstelling hebben overleefd; Huygens laat weten dat hij als peuter spelend bij het haardvuur aan de dood ontsnapt is. De beschrijving van de jeugdjaren is doorgaans een korte schets van de educatie. *Mijn leven* besteedt er relatief veel aandacht aan. Huygens' gedetailleerde overzicht van zijn opvoeding kenmerkt het belang en de bijzondere aard ervan. Dichters gebruiken in dit verband niet zelden de topos dat zij al jong tot de Muzen werden aangetrokken. De poëzie zou zich als vanzelf aandienen. Zo staat het er al bij Ovidius, en zo staat het er zeventien eeuwen later nog steeds, onder meer bij Jacob Cats: 'Ick leerde Grieksche taal, en schoon ick maar begon, Het scheen dat ick terstont oock versen maken kon'. Huygens gebruikt de topos drie keer: zijn aanleg voor zang deed al in een vroeg stadium vermoeden dat hij een beschermeling van de Muzen was, de poëzie in het Latijn manifesteerde zich nog voordat de syntaxis onder de knie was, en ook het onderwijs in Grieks dreef hem al snel tot verzen in die taal. Getuigenissen over zijn talenten legt de auteur daarbij graag in de mond van anderen. Zo deed het feit dat hij al op tweejarige leeftijd zong, *anderen* geloven dat hij een Muzenkind was. En sprekend over de viola da gamba zegt hij *vaak te hebben horen vertellen* dat hij het instrument binnen een paar weken onder de knie had. Dergelijke bescheidenheidstopiek, die tegelijk de schijn van objectiviteit ophoudt, wordt door humanisten veelvuldig toegepast, zeker in autobiografieën. Reisbeschrijvingen zijn evenmin vreemd aan de traditie. Zij worden, soms met buitenproportionele omvang, ingelast bij wijze van *ekphrasis*, een op zichzelf staande, diverterende vertelling binnen het levensverhaal. Huygens laat zich hierin niet onbetuigd, zij het dat hij zijn beschrijvingen functioneel deel laat uitmaken van het geheel. De Engelse en Italiaanse reis uit de jeugd zijn onmiskenbaar gestalte gegeven als educatiereizen en maken het beeld van de vorming in het eerste boek compleet. In het tweede boek is de grote reisbeschrijving vanuit Orange door Bourgondië en langs de Rijn naar het noorden niet alleen een literair verzetje maar tevens een testimonium van inzet voor Oranje en ook van status, gezien de beschreven ontvangsten aan diverse hoven. Ambten, titels en bezit, kortom de veelzijdige rubriek *fortuna*, komen in de levensverhalen in ruimere of minder bemeten passages aan bod, evenals het eventuele huwelijk en nageslacht. Bij Huygens staan ze in het volle licht, omdat juist uit deze elementen de rijkdom van de familie blijkt. Hetzelfde geldt voor vriendschappen, een frequent motief in antieke en humanistische levensverhalen. Zo noemen Petrarca, Lipsius en Huygens zich alledrie vriend van vooraanstaande personen. Petrarca zegt dat hij geliefd was bij prinsen, vorsten en edelen: 'Bij de grootste koningen van mijn tijd was ik geliefd en werd ik in ere gehouden. Waarom weet ik niet. Dat moeten ze zelf maar uitleggen'. Lipsius is iets algemener: 'De goeden waren bij mij geliefd, en ik bij de goeden'. Huygens, dienaar aan het hof, noemt specifiek de vriendschappen met machthebbers. Anders dan Petrarca geeft hij daarvoor de reden, omwille van het zelfbeeld en ter lering van de nakomelingen: 'Aan elk hof meen ik van alle groten die mij ooit gekend hebben, de gunst te hebben genoten. Dat lijkt me ook het verdiende loon van mijn bereidwilligheid, die onbevooroordeeld was en jegens allen even dienstbaar.' De drie auteurs hebben dus allen de *amicitia*-topos uitgewerkt, maar ieder

op een andere wijze, hetgeen laat zien hoe de individuele auteur door specifieke invulling van de gemeenplaats zichzelf in beeld brengt. Ten slotte is ook het portret van karakter en uiterlijk aan het eind van *Mijn leven* niet zonder precedent. Francesco Petrarca, de eerste humanistische autobiograaf, ontleende het element aan de antieke biografie en gaf, voorafgaand aan het levensverhaal, een schets van zijn innerlijk en uiterlijk. Justus Lipsius' autobiografie heeft dezelfde tweeledigheid, maar dan in omgekeerde volgorde: eerst het levensverhaal en dan de *natura*, de kenschets van de persoonlijke buiten- en binnenkant. Dat is precies de organisatie van Huygens' *Mijn leven*.

De omlijsting van de humanistische autobiografie bestaat uit een korte of langere introductie en een epiloog. De wijze waarop Ovidius zijn autobiografie opent, heeft de toon gezet. Diens eerste woorden *Ille ego qui fuerim*, 'De mens die ik was', zijn ontleend aan een grafschrift, waardoor zijn autobiografie als geheel een funerair kader krijgt en de auteur als het ware vanuit het hiernamaals tot de lezer spreekt. Navolgers kopieerden de opening, of varieerden erop door met een andere funeraire formule een soortgelijk effect te bereiken. Huygens creëert in zijn opening de voorstelling alsof hij begraven is. Vanonder het gewicht van de aarde klinken zijn eerste woorden: 'Wat mijn gewicht op de aarde was'. Ook school gemaakt heeft Ovidius' dreunende adressering in het tweede vers: *accipe Posteritas*, 'Aanvaard, nageslacht'. Petrarca schreef zijn levensverhaal onder de titel *Epistola Posteritati*, 'Brief aan het nageslacht'. Huygens verengt de *Posteritas* in zijn adressering met de bepalingen *mea* en *mascula*: 'Aan mijn mannelijk nageslacht'. Daarmee correspondeert in de epiloog zijn oproep aan de zoons en zoonszoons om het beschreven leven waar mogelijk als voorbeeld te gebruiken. Ook dat is een topos uit de traditie van de (auto-)biografie. Jacob Cats' *Twee en Tachtig-jarig Leven* is bijvoorbeeld opgedragen aan de veertien kinds-kinderen, 'dienende tot naricht van de selve'. Cats en Huygens geven dus ieder op eigen wijze invulling aan de traditionele *Posteritas*, de één zich richtend tot de eigen kindskinderen en de ander tot zijn mannelijke nazaten, en ze presenteren het levensverhaal conventioneel als spiegel. Maar een groot verschil is dat Cats de verkondigde doelgroep en functie onderweg helemaal uit het oog verliest en aan de gemeenplaats dus geen verdere invulling geeft, terwijl Huygens van begin tot eind zijn selecte publiek en retorische doel consequent voor ogen blijft houden.

Een laatste woord moet in deze context van traditie en conventie gewijd worden aan de vorm van de vent. Het uiterlijk van humanistische autobiografieën is zo variabel als Proteus. Soms bedraagt de lengte niet meer dan een paar honderd verzen of regels, soms datzelfde aantal pagina's. Sommige auteurs kozen voor plat historiografisch proza, zoals paus Pius II zijn *Commentarii* schreef in navolging van Julius Caesar. Hieronymus Cardanus ordende zijn *Liber de vita propria* in rubriksmatige hoofdstukjes met titels als 'over mijn vrienden' of 'over mijn leermeester', waardoor zijn autobiografie gelijkenis vertoont met een wetenschappelijke verhandeling zonder literaire opsmuk. Afgezien van de titel lijkt het werk in niets op Huygens' *Mijn leven*. Petrarca introduceerde de autobiografie in epistolair proza. Zijn *Epistola Posteritati* werd onder meer nagevolgd door Justus Lipsius, die zijn levensverhaal schreef in de brief aan zijn student Johannes Woverius. Weer anderen namen een nog 'chiquere' vormgeving en schreven hun levensverhaal in verzen. Dat is vanuit onze tijd bezien opmerkelijk, maar voor antieke en humanistische auteurs was poëzie een hogere literaire vorm dan proza en om die reden een passende aankleding van het kunstwerk waarin zij zichzelf gestalte gaven. Bovendien bood de literatuur van de oudheid het schitterende voorbeeld van Ovidius' poëtische autobiografie. De elegische disticha van zijn 132 verzen tellende gedicht vonden onder meer navolging bij humanistische dichters als de Fransman Joachim du Bellay, de Italiaan Jacopo Sannazaro en de Duitser

Heliuss Eobanus Hessus. Huygens heeft zijn levensverhaal vormgegeven in 2162 Latijnse daktylische hexameters. Daarmee legde hij het voorbeeld van zijn landgenoot Cats naast zich neer, die Nederlandstalige alexandrijnen had geschreven. Ook negeerde hij zijn eigen bezwaren tegen de als de pest verafschuwde dominantie van het Latijn. En evenzeer legde hij naast zich neer dat de moedertaal het voor de hand liggende medium tussen hem en zijn eigen nazaten was. Huygens heeft zich om zo te zeggen in het duurste pak gestoken. Zijn versvorm is niet Ovidius' elegisch distichon, maar het metrum van de majestueuze epen van Homerus en Vergilius. 'Heldenpoëzie zonder held' noemt hij *Mijn leven* grappend en conform de conventies van dat genre start hij zijn vertelling met een *invocatio*, een aanroep tot goddelijke inspiratie en steun bij de compositie. Alleen is het niet de traditionele Muze die wordt aangeroepen. Voor dit werk acht Huygens antieke 'fantomen' niet geschikt en richt hij zich tot de christelijke God, de Leidsman van zijn leven en, naar hij vraagt, ook van *Mijn leven*.

Huygens' levensverhaal is dus op vele manieren schatplichtig aan de literaire traditie en, zoals veel humanistische autobiografieën, geen kroniek of sobere documentaire die het leven inventariseert, maar een fonkelende show waarin de auteur met literaire kunst een zelfbeeld voor de eeuwigheid creëert. Naar eigen zeggen toont de inhoud evenzeer als de vorm 'wie hij is en wat hij kan'. Dat nodigt uit tot een nadere beschouwing van de aard en kwaliteit van zijn Latijnse dichtkunst.

De Latijnse poëzie van *Mijn leven*

Huygens' poëzie in het Latijn is niet vaak onderwerp geweest van kritische beschouwingen. Heel wat tijdgenoten hebben de dichter in ronkende Parnastaal bewierookt maar deden dat toch veelal uit vriendschap. Was er aan de andere kant eens een minder vriendelijk geluid, dan kwam dat weer uit de hoek van bekoelde relaties. Zo heeft Hugo de Groot hem ooit op grond van verzen met een bijzonder vijandige strekking betiteld als 'Santra', een tweederangsdichter uit de oudheid.¹ *Sine ira et studio* is Huygens' dichtkunst in het Latijn eigenlijk pas beoordeeld ver na zijn dood, bij de eerste publicatie van de autobiografie in 1817. De tekstbezorger Petrus Hofman Peerlkamp, rector van het Haarlemse gymnasium en later hoogleraar in Leiden, zette in het voorwoord bij de editie zijn visie uiteen en spaarde de auteur niet.² Zijn poëzie zouden te weinig blijken geven van 'echt Latijn' (*latinitas*), van sierlijke zuiverheid in taal (*elegantia*) en van soepele formuleringen en versbouw (*suavitas*). Huygens' verwoording was niet te vergelijken met die in teksten uit de *aurea aetas*, dat is de periode van 'gouden' auteurs als Vergilius, Horatius, Ovidius en Cicero. Het woordspel in met name zijn epigrammen was vernuftig, maar niet zelden te ver gezocht en te frequent om nog leuk te blijven. Die opvattingen herhaalde Hofman Peerlkamp enkele jaren later in zijn kritisch overzicht van Nederlandse dichters in het Latijn. Huygens vertoonde nu zelfs een bepaalde onverzorgdheid (*negligentia*), 'die niet eigen was aan de Romeinse schoonheid'.³ Aan het einde van de negentiende eeuw werd de dichter voor wat zijn Latijnse oeuvre betreft vlak onder de eersten van zijn tijd gerekend. Er

¹Nellen pp. 126-34. In de correspondentie tussen Willem en Hugo de Groot wordt een vers van Huygens veroordeeld met de woorden *stilum non satis Latinum* (dl. 13 no. 5689, d.d. 21 april 1642, in P.C. Molhuysens uitgave van de *Briefwisseling van Hugo Grotius*). Elders veroordeelt De Groot een vers van Huygens als *carmen inelegans nec latinum* (*Briefwisseling* dl. 4 no. 1660; Hugo aan Willem de Groot, 17 juli 1631).

²Constantijn Huygens *De vita propria*. Ed. P. Hofman Peerlkamp (Haarlem, 1817), *Praefatio* x-xii.

³Hofman Peerlkamp 1838, p. 438. J.H. Hoeufft sloot zich in *Parnasus Latino-Belgicus* (Amsterdam, 1819) aan bij de kritiek van Hofman Peerlkamp zoals geformuleerd in de *praefatio* bij *De vita propria*.

viel weliswaar een hoop goeds te melden, maar dat hij niet het hoogste had bereikt, kwam doordat hij het *otium* miste om de antieke literatuur diepgaand te bestuderen en imiteren. Zijn werk kon daarom niet voldoen aan 'de eeuwige wetten der schoonheid'.⁴ Bij dit oordeel was de dichter dus ten prooi gevallen aan zijn eigen beeldvorming. In de twintigste eeuw leverde het herdenkingsjaar 1987 een wat genuanceerder beeld. De conclusie was nu dat de dichter buiten enge, typologisch bepaalde grenzen trad en zijn gedachten verwoordde met vernuft, virtuositeit en eruditie in een speels jongleren met de taal. Door de één werd zijn poëzie bestempeld als een 'eindfase' van de ontwikkeling waarin de antieke meesters tot model hadden gefungeerd en op het hoogtepunt in perfectie waren nagebootst, kortom *over the top*.⁵ Van anderen kreeg hij het predikaat 'eigenzinnig'.⁶ Ook is hij gekarakteriseerd als anti-puristisch, tegenover het dogmatisch purisme van voorgangers en ook van latere classicisten.⁷ In ieder geval was Huygens ouj tw'n pollw'n, anders dan anderen, wat als verdienste of het tegenovergestelde daarvan werd gewaardeerd.

Mijn leven is een overvloedige bron om te komen tot een staalkaart van Huygens' woordgebruik en poëtisch vermogen in het Latijn. Daarbij dient wel gezegd dat de inventarisatie die in dit hoofdstuk gemaakt is, haar begrenzing kent. Niet besproken wordt zijn overig Latijnse oeuvre, waaronder de epigrammen, correspondentie en verhandelingen in proza. Voorts zal comparatieve studie nog moeten uitwijzen in hoeverre de bijzonderheden worden teruggevonden in het signalement van andere Neolatijnse auteurs. Huygens gebruikt in *Mijn leven* een woordenschat die zich niet richt naar een bepaald klassiek voorbeeld. Zijn woordkeuze is evenmin beperkt tot het vocabulaire van de teksten uit die periode. Substantieven als *quaternio*, *compunctio*, *dilapidatio*, *coaevus* en *sciolus* zijn pas in post-klassieke teksten terug te vinden.⁸ Sommige woorden, zoals namen voor instrumenten of titels, komen wel in antiek Latijnse (of Griekse) teksten voor, maar zijn gebruikt in hun niet-klassieke betekenis: *cithara* is de benaming van de luit, *barbitus* verwijst naar de viola da gamba, *heros* staat voor 'edele' of 'graaf' en een *praesul* is een aartsbisschop, niet een leider in een processie.⁹ Andere in de oudheid ongekende begrippen worden geparafraseerd. Een musket wordt met epische dictie omschreven als *machina pulvere sulphureo praegnans*, 'een apparaat dat van buskruit zwanger gaat', een kanon heet *tormentum sulphureum*, 'een buskruitkatapult' en de schaats is een *pes ferratus*, 'een beijzerde voet'.¹⁰ Nooit maakt de auteur daarvoor gebruikt van gelatiniseerde ontleningen uit de moderne talen. De neologismen die *Mijn leven* laat zien, zijn voor het merendeel derivaties, afleidingen die als zodanig niet voorkomen in het klassiek of post-klassiek Latijn, maar er wel parallellen hebben.¹¹ Suffixen worden zagezegd productief gebruikt. Het meest in het oog springen de diminutieven. Huygens vormt ze naar hartenlust. De eerste woordjes van een peuter zijn *verbula*, de buitenplaats Hofwijck noemt de auteur bescheiden een *praediolum*, zijn huis aldaar een *palatiolum*, zijn eigen buik is slechts een *ventriculus* en als hij schampert over kleinzielige eierzucht is dat *gloriola*.¹² Even gemakkelijk vormt de auteur adjectivische verkleinwoorden als *pretiosulus* voor zijn dierbare kleinkinderen, en *audaculus* voor zijn weinig eisende maag die nog dapper alle spijzen

⁴J. de Vries 1894, pp. 5-31.

⁵Akkerman pp. 103-4.

⁶Eyffinger 1987, p. 172. Zie ook Sacré 1987 'De metrieke'.

⁷J.P. Guépin in zijn commentaar bij Huygens' *Epimikta*, p. 91-3.

⁸1,310 *quaternio*; 1,452 *compunctio*; 2,1128 *dilapidatio*; 2,223 *coaevus*; 2,901 *sciolus*.

⁹1,60 *cithara*; 1,52 *barbitus*; 1,445 *heros*; 1,506 *praesul*.

¹⁰1,156-7 *pulvere praegnans machina sulphureo*; 1,624 *tormentum sulphureum*; 1,190 *pes ferratus*.

¹¹Zie hierover Sacré 1987 'Neologismen'.

¹²1,81 *verbula*; 1,492 en 2,636 *praediolum*; 2,643 *palatiolum*; 2,1110 *ventriculo*; 2,1200 *gloriola*.

verteert.¹³ Parallel met een klassieke adjectivische derivatie als *subit-aneus* schrijft Huygens *spontaneus* of *momentaneus*, naar analogie van een verbaal adjectief als *facitius* is *adscititius* gevormd, en een nieuwvorming als *exsultabundus* is gemaakt naar een klassiek model als *moribundus*.¹⁴ Het bij beroepen op wanprestaties duidende suffix *-aster*, zoals *medicaster* voor broddelarts, gebruikt de auteur voor zijn eigen dichterlijke kwaliteit: *poetaster*.¹⁵ Geliefde derivaties zijn ook de *nomina agentis*, waarbij de werkwoordstam is aangevuld met het suffix *-or*, dat de beroepsmatige, maniakale of repetitieve aard van een persoon aanduidt. De rivier Waal, die elk jaar een stuk van de Zuylichemse oever afkalde, wordt betiteld als *corrosor agelli*, 'knager aan mijn arme akkertje'; zich vrijpleitend van winstbejag in vriendschap zou Huygens nooit willen doorgaan voor *corrasor*, 'schraper'.¹⁶ Tevens maakt de auteur klassieke derivatiemogelijkheden productief om nieuwe werkwoorden te vormen. Het klassiek Latijn kent bijvoorbeeld naast het werkwoord *parere*, 'baren', de afleiding *parturire* 'in baring zijn', en zo wordt in *Mijn leven* van *scribere* de ongekennde afleiding *scripturire*, 'op het punt staan te schrijven' aangetroffen.¹⁷ Naar het model van *agere* met het intensivum *agitare* gebruikt Huygens de niet in klassiek, overigens wel in post-klassiek geattesteerde afleidingen *ereptare* en *proreptare*, en naar analogie van een klassieke afleiding als *fervescere* worden inchoativa aangetroffen als *timescere* en *stultescere*.¹⁸ Een andere type neologisme is het compositum, de samenstelling uit eenheden die, anders dan bij derivaties, elk op eigen benen staan. Huygens' Nederlandstalige lofzang op het Voorhout is er bekend om, in het Latijn had de dichter er minder mee op. Met een *leçon par l'exemple* hekelde hij ooit het gebruik van monstrueuze woorden als *ve-grandiloquentia*, 'supergrootspraak'.¹⁹ Een in het klassiek Latijn ongekennde samenstelling die in de autobiografie voorkomt, is *destupuisse*. Als tegenstelling van het bekende *obstupuisse* zou het met een neologisme vertaald kunnen worden als 'ontbijstere'.²⁰ Naar analogie van een samenstelling als *prae-clarus* prijst de auteur een rechtsgeleerde als *praeconsultus* en verzen die in de Alpen gecomponeerd werden heten *Alpigenas*.²¹ Maar daarmee zijn de composita wel genoemd. In het algemeen heeft de autobiografie dus een 'niet-versteende' woordenschat, waarin klassiek Latijn is aangevuld met woorden uit latere perioden en met inzichtelijke neologismen waarvan het grootste deel afleidingen zijn en een beperkt aantal samenstellingen.

De vrijheid die de dichter zich buiten de klassieken veroorlooft, is evident in zijn formuleringen. Huygens brengt zijn gedachten onder woorden op een wijze die bij *veteres* ongekennd is. Eén van zijn voornaamste stilistische kenmerken is de woordherhaling op korte afstand, niet in identieke vorm maar contrastief. Daarbij exploiteert hij de eigenschap dat het Latijnse werkwoord modaliteit en vervoeging kent en het nomen verbuigingen. (Misschien was Huygens daar zo belust op omdat zijn moedertaal die grammaticale verschijnselen in veel mindere mate kent.) Hoe hij door middel van het contrast in de herhaling betekenis genereert, kan in de eerste plaats worden geïllustreerd met modaliteitswisseling in de werkwoordelijke constructie. De

¹³2,612 *pretiosula*; 2,1111 *audaculus*.

¹⁴2,305 *subitaneus*; 2,993 *spontaneus*; 2,1230 *momentaneus*; 1,247 en 2,442 *adscititius*; 2,824 *exsultabundus*.

¹⁵In de opdracht *poetaster*.

¹⁶2,423 *corrosor*; 2,1175 *corrasor*; zie ook 1,179 *praeitor*.

¹⁷1,19 *scripturire*.

¹⁸1,605 *ereptare*; 1,37 *proreptare*; 1,630 *timescere*; 2,1121 *stultescere* (zie ook Sacré 1987 'Neologismen', pp. 167-8).

¹⁹*Gedichten* 4,8D, zie Sacré 1987 'Neologismen', pp. 173-4

²⁰1,680 *destupuisse*.

²¹1,309 *praeconsultus*; 1,847 *Alpigenas*.

gedachte dat een gesteld doel daadwerkelijk gerealiseerd is, krijgt in *Mijn leven* meer dan eens gestalte door de sequentie van een gerundief en indicatief van hetzelfde werkwoord. De tweede vorm plaatst de dichter ter vergroting van het contrast stevast aan het begin van het volgende vers. 'Ik heb', schrijft hij, 'de uren aan nachtrust gekort om mijn studie wiskunde af te maken', *rei conficiendae*, 'en dat is me gelukt', *Confeci*.²² Na het bezoek aan Venetië mocht Huygens niet verder reizen door Italië en moest hij huiswaarts keren, *cedendum fuit*, en dat is wat hij (tot zijn spijt) gedaan heeft, *Cessimus heu*.²³ Een variant hierop is de wisseling van imperfectum naar perfectum. Het eerste brengt het proces zelf onder woorden zonder uitsluitel over het resultaat, en het tweede de uitkomst ervan. Toen hij bij de Splügenpas in de Alpen de steile ijshelling afgleed, vloog hij in volle vaart op rotsblokken af, die hij moest zien te ontwijken, *fugere et vitare studebam*. Hij kwam er zonder kleerscheuren vanaf: *Fugi, vitavi felix*.²⁴ De werkwoordsfiguur laat zich ook gebruiken in voorwaardelijke contexten. Het conditionele lid van de zin heeft de conjunctief en krijgt vervolg met hetzelfde verbum in de indicatief. Graag had hij op reis door Zuid-Duitsland de bronnen van de Donau bezocht indien dat mogelijk was geweest, *si licuisset*, maar helaas, *Non licuit*.²⁵ Niet alleen met werkwoordsherhalingen speelt de auteur het semantische spel. Even gemakkelijk laat hij een nomen in verschillende naamvallen terugkeren om betekenis te genereren. De twee partijen die in de Oost strijden om de hegemonie, doen dat ook in de taal: *Britannus Batauo, Batauus superesse Britanno*.²⁶ Het Latijn wisselt nominatief en datief om de zinsfuncties tot uiting te brengen, een effect dat zichtbaar kan worden gemaakt met verouderd Nederlands: 'de Brit den Hollander of de Hollander den Brit de baas'. De gezant François van Aerssen en de Britse koning Jacobus zijn even sterke redenaars en lenen elkaar welwillend het oor: *Facundusque libens facundum Rhetora Rhetor Audijt*.²⁷ Cornelis Drebbel en Huygens brachten in Londen vele uren met elkaar door en stelden beiden prijs op het gezelschap van de ander: *Drebellium possedimus. Me possedit possessorem*.²⁸ De onderlinge interesse wordt in het Latijn geschilderd door wisseling van object en subject (en dus ook werkwoordsuitgang). De techniek wordt eveneens ingezet om wederzijdse liefde te verbeelden. Dat moeder en kinderen elkaar evenzeer liefhadden, wordt getekend in een vers als *Prolis amans, ut amata ipsi dignissima proli*, en dat Huygens' gevoelens voor Susanna niet onbeantwoord bleven, is verbeeld in *nec amantem spreuit amata*.²⁹ Op deze manier kan ook de overeenkomst tussen een daad en de beloning ervoor onderstreept worden, zoals in het verbazingwekkende vers *Muneris egregie egregium, pro tempore, munus*.³⁰ Het geschenk (*munus*) dat Christiaan Huygens sr. van Willem van Oranje ontving voor de bevrijding van het gegijzelde kind in Londen evenaarde in grootsheid (*egregie egregium*) de verrichting van de opdracht (*muneris*). Naast naamvals-, modaliteits- of uitgangsvariatie kent Huygens nog een andere techniek om via herhaling betekenis te creëren. Door bij het tweede lid eenvoudigweg de negatie *non* te plaatsen markeert hij oppositie. Dat komt voor bij werkwoorden en ook naamwoorden. In de opening van het gedicht wordt de autobiografie voorgesteld als een balans van goede en slechte kanten, en dat verbeeldt de formulering *quam vivere, quam non Vivere dignus eram*, waarbij de

²²1,254-5 met noot voor inventarisatie van het verschijnsel.

²³1,734-6.

²⁴1,630-1.

²⁵1,599-601.

²⁶2,76.

²⁷2,67.

²⁸2,211-2 met n.

²⁹2,444 resp. 2,372 met n.

³⁰2,272 met n.

dichter het contrasterende *non* laat oplichten door het enjambement.³¹ Aan het slot van het werk klinkt daarvan een echo, als de auteur de goede kanten zijn lezer tot voorbeeld aanreikt en zijn slechte niet:³²

Si bene sic vixi, docui vos viuere; si sic
Non bene, non doceo.

De herhalingen, *si sic, bene, docui-doceo*, staan in dienst van het oppositionele *non*. Je moet ervan houden, het is Huygens ten voeten uit, die gepolijste *suavitas* en *color Romanus* offert voor zeggingskracht. *Mijn leven* toont de figuur met regelmaat, in kleinere vorm zoals *heroâ de non Heroe poesi* en in het groot zoals bij de beschrijving van de studententijd.³³ Toen hij als 19-jarige vanuit Den Haag naar Leiden vertrok, wilde zijn vader hem niet te lang van huis missen en stelde het verblijf op één jaar. Die korte tijd heeft de auteur naar eigen zeggen optimaal besteed en daardoor toch zo lang mogelijk gemaakt. Want wie weinig dagen leeft, kan in die weinig dagen door ijver niet weinig uren leven:

Paucos nempe dies qui vixerit, impiger horas
Non paucas potuit paucis vixisse diebus.

Het aantal dagen dat je leeft, valt niet te vergroten (*paucos dies qui vixerit* en *paucis vixisse diebus*), maar wél het aantal welbestede uren (*impiger horas* *Non paucas*). De herhaling van de substantieven *dies* en *diebus* markeert het contrast met *horas*, die van de adjectieven *paucos* en *paucis* de tegenstelling met *non paucas*. De *sententia* als geheel is Huygens' waarmerk, in zowel inhoud als formulering.

Met woordherhalingen worden ook andere effecten nagejaagd. Soms illustreren ze een relatie van deel en geheel. Dat de toren van de Straatsburger Münster is opgebouwd uit allemaal kleine spitsen is geformuleerd als *in unum coeuntia culmina culmen*.³⁴ Het vers vertelt en toont hoe alle punten van het gothische bouwwerk in één spits samenkomen. Het zijn met name de vijfde en zesde versvoet van de hexameter die voor deze techniek gebruikt worden. De gezant François van Aerssen was een waardig representant van een even waardige Republiek: *Quantum, Terra Batava, tuo de lumine lumen*.³⁵ Dat een kleine jongen bij de doop naar Huygens wordt vernoemd, illustreert de formulering *nostro de nomine nomen*.³⁶ Af en toe wordt de herhaling ingezet om hoeveelheden te benadrukken. Geen adjectief heeft de auteur daar zo vaak voor gebruikt als *multus*. De Zwitserse Wallensee wordt beschreven als een meer met veel gevaar, vele rotsen en veel wind: *multo discrimine, multis scopulis, multo turbine*.³⁷ Met uitvinder Drebbel deelde Huygens in Londen vele uren en vele gesprekken, *multas multis sermonibus horas*.³⁸ In een enkel geval gebruikt de dichter de onklassieke herhalingsfiguur van de Hebraëische superlatief, zoals *annorum annos* of *tellurum tellus*.³⁹

³¹1,1-2.

³²1,1-2 en 2,1285-8 met n.

³³1,3-4 en 1,329-30 met n.

³⁴1,793-4.

³⁵1,570.

³⁶2,541 met n.

³⁷1,593-4 met n.

³⁸2,214 met n.

³⁹2,678 resp. 1,727.

Ten slotte zoekt de auteur ook naar herhalingen in woordparen die identiek lijken, maar dat nader beschouwd niet zijn. Het verschil schuilt bijvoorbeeld in de metrische quantiteit van een syllabe. Een Engelse *gentleman* die hem vergezelde op zijn reisje naar Cambridge wordt speels gekarakteriseerd als *comis comitis*.⁴⁰ Het eerste woord heeft in het betreffende versschema een lange eerste lettergreep en is het adjectief *comis*, 'vriendelijk', in de genitief, terwijl de eerste lettergreep van *comitis* kort is en dus de genitief markeert van het substantief *comes*, 'reisgezel'. In dergelijk woordspel klinkt de auteur twee begrippen aaneen door middel van hun vormelijke overeenkomst. Van de substantieven *mens*, 'geest' en *mentum*, 'kin' is de woordstam identiek en daar maakt Huygens gebruik van wanneer hij het uiterlijk van de doge van Venetië koppelt aan diens innerlijk met de formulering *Mente Senem mentoque graui*, 'grijsaard van gewicht, in aard en baard'.⁴¹ Bij de plechtige ontvangst in de Lagunestad werd ieder lid van het gezantschap als gast (*hospes*) individueel begeleid door een gastheer (*hospes*). Hoe ieder paar, zij aan zij, plaatsnam in de gondel, toont de formulering *dextrum hospitibus hospes Occupat*.⁴² Het woord *securis* betekent 'bijl', maar het meervoud *securis* wordt gebruikt voor 'macht'. Die overeenkomst in vorm en het verschil in betekenis exploiteert de auteur als hij schrijft over de gevangenschap van de Engelse prinses Elisabeth toen zij in angstige onzekerheid verkeerde over haar toekomst. Eén mogelijkheid was het schavot, maar evengoed kon zij koningin van Engeland worden. Hoe dicht dood en triomf op dat benarde moment bij elkaar lagen, verbeeldt het Latijn: *Dum sors atra securim, sors minus atra Secures Promittebat*.⁴³

Het streven om de mededeling te verpakken in een iconische formulering toont zich ook in andere technieken dan de woordherhaling. Op enkele plaatsen streeft Huygens ernaar om semantische tegenpolen met elkaar in contact te brengen. Dan levert niet de vorm van de woorden het speleffect, maar hun oppositionele betekenis. Dat iemand op zijn wijze, oude dag alsnog katholiek besloot te worden, bevreedt de auteur en hij geeft die bevreemding weer in de paradoxale iuxtapositie *senem puerascere*.⁴⁴ Het overlijden van zijn vader was aan de ene kant reden tot blijdschap omdat de man de hemelse zaligheid tegemoet trad, maar aan de andere kant groot verdriet voor de achterblijvenden. Als de auteur terugdenkt aan die dag schrijft hij in de laatste positie van het vers *O lux* en schetst hij aan het begin van het volgende vers de kleur van het daglicht, *Atra*.⁴⁵ Een derde voorbeeld is de wijze waarop Huygens zijn ellendige positie onder woorden brengt, toen in Engeland de tas met goudstukken verloren was gegaan. Het was zijn bagage geweest en dus wezen de beschuldigende vingers naar hem. Aan de andere kant had een knecht de tas uit het oog verloren en was het buiten hem om gebeurd. Dat alles vat de dichter kernachtig samen in de paradox *innocue sontem*, 'schuldig buiten schuld'.⁴⁶

Huygens zoekt ter ondersteuning van de betekenis niet alleen een beeldende, maar ook klinkende formulering. Hij heeft zich ooit als musicus geprezen om zijn pogingen bij de tekst de juiste toon te vinden: 'dat sulcken slaghe van neuren Op sulcke woorden past'. Die eigenschap kan getransponeerd worden naar zijn Latijnse dichtkunst. Waar mogelijk gebruikt de dichter klankeffecten die harmoniëren met de inhoud. Toen hij als peuter in het haardvuur belandde, waarschuwde broertje Maurits zijn vader. Het ventje maakte het gevaar kenbaar met wijzen en wenen, want praten kon hij nog niet goed. Dat

---

⁴⁰1,477.

⁴¹1,682.

⁴²1,705-6.

⁴³1,415-6.

⁴⁴1,517.

⁴⁵2,242-3.

⁴⁶2,130.

lees én hoor je in *muto monitus nutu*.⁴⁷ De duizeling waarmee Huygens in de Alpen ondersteboven de ijshelling afgleed, klinkt door in de alliteratie *verso vertigine viso*.⁴⁸ En handelaren die altijd maar dorsten naar gewin, maken de auteur ziedend: *a summo semper sitis*.⁴⁹ Een fraai voorbeeld van klankeffect leveren ook de verzen over de afdaling van de Alpen, wanneer de zomerse aanblik van Italië de door ijs en sneeuw geteisterde reizigers doet ontdooien: *Italiae fessos facies aestiva beuuit Laetitiâ, hiberno nuper torpore rigentes*.⁵⁰ De weldadige warmte is beschreven in *a*- en *ae*-klanken, terwijl de koude klinkt in de kille *e*- en *o*-syllaben en de rilling van de viervoudige *-r-*. Naast de klank maakt de dichter als het even kan ook de ritmiek functioneel. In blijdschap, voor de wind of met de stroom mee schiet het vers vooruit, zoals de snelle bootreis over de Rhône naar Orange voortraast in uitsluitend daktylen (en in het volgende vers ook ritmisch tot stilstand komt): *Flumine praecipiti Auriaca properanter in orâ Sistor*.⁵¹ Daarentegen drukt de dichter de snelheid met stroperige spondeeën om bijvoorbeeld de zware, bijna vier jaar voortslepende onderhandelingen in Parijs te laten meevoelen: *Tantum non totos quatuor sudauimus annos*.⁵² Moeizaam loopt ook de hexameter over de jonge leerling die gebukt moet gaan onder de last van het Latijn: *Dura iuuentutem sub pondere suspirantem*.⁵³ De klankkleur is dof en het ritme traag van spondeeën, zelfs in de doorgaans daktylische vijfde voet. Het toppunt van ritmische verzwaring is het vers waarin Huygens de lezers zijn hoogtevrees inprent. Op een hoogte van 140 meter zag hij ver beneden zich de daken van Straatsburg: *Argentorati fastigia despectanti*.⁵⁴ Het beangstigende moment krijgt nadruk in een hexameter van slechts drie woorden, waarvan de lange syllaben vrijwel allemaal spondeeën maken. De selecte greep maakt duidelijk hoezeer de dichter oog én oor had voor zijn poëzie.

De iconiciteit van zijn woordfiguren, klanken en ritmiek leidt tot de vraag hoe hij met beeldspraak zelf werkt. Natuurlijk beheerst de dichter de klassieke metonymie. Zo is de nachtelijke studie van de wiskunde gepersonifieerd als 'de stiekeme omgang met Euclides', de rechtenstudie als 'de weg omhoog naar Themis' heiligdom', de zuidwestenwind als 'Zephyr', de dicht- en tekenkunst als 'Apollo en Apelles' en het gedachtegoed van Aristoteles als 'de bron van Stagira'.⁵⁵ Maar zulke versleten ornamenten gebruikt hij met mate. Spannender, en frequenter, zijn de gevallen waar de metonymie betekenis toevoegt. Huygens zegt bijvoorbeeld niet dat hij in zijn jeugd Latijn begon te leren, maar dat het tijd was om 'af te reizen naar Latium'.⁵⁶ Met dat beeld van 'spullen inpakken en vertrekken' protesteert hij tegen de gewoonte om de taal van eigen bodem te veronachtzamen omwille van de oude, dode taal. Bij de vraag waarom een schilderij fraai is, verkeren leken in 'mistige duisternis', maar voor kenners is de reden 'zonneklaar en net zo duister als het licht op een stralende dag'.⁵⁷ De op zich nogal afgesleten metonymie van licht voor kennis en duisternis voor onwetendheid is juist in deze context geen platitude, omdat de schilderkunst, de 'kunst van het zien',

---

⁴⁷1,45.

⁴⁸1,628.

⁴⁹2,70.

⁵⁰1,652-3.

⁵¹2,819-20.

⁵²2,787.

⁵³1,78.

⁵⁴1,810.

⁵⁵1,262 *Euclidis commercia clandestina*; 1,302-3 *ad alta Themidos penetralia*; 2,33 en 218 *Zephijro*; 2,514 *Apollini Apellem*; 1,130 *fonte Stagirae*.

⁵⁶1,72 *Tempus erat Latij fines inuisere*.

⁵⁷1,216-8.

bestaat bij de gratie van het licht. In de tuin van Hofwijck worden de eiken benoemd als 'levende zuilen', waarmee de vorm van hun stam voor ogen wordt gesteld, en tevens de klassicistische aanleg van de buitenplaats.⁵⁸ Zijn afkeer van nachtelijk dobbelen brengt de dichter onder woorden door het spel te betitelen als *dilapidatio*, 'smijten', dat in één beeld zowel de dobbelworp als het daarbij verspeelde, weggegooid geld vangt.⁵⁹ Een laatste voorbeeld is de wijze waarop de dichter spreekt over zijn bibliotheek. Daar bevinden zich zijn 'beste vrienden'. Waarom de dichter die typering gebruikt, blijkt als hij zijn omgang met de boeken onder woorden brengt. Huygens leest niet, maar 'converseert' als auteur met auteurs.⁶⁰ (En die gesprekken zijn hem heel wat dierbaarder dan het gekakel van levenden.) Zo realiseert de dichter op vele plaatsen in het werk lichte, tegelijkertijd veelzeggende beeldspraak door middel van een afgewogen woordkeuze.

Uitgesponnen metaforen komen weinig voor, en zijn dan niet overgenomen uit de antieke literatuur. Wanneer Huygens een vergelijking maakt, heeft die een eigen gezicht, ontleend aan de wereld om hem heen. Tijdens een overtocht van Scheveningen naar Engeland raakte het schip van zijn gezantschap door mist en ongunstige wind uit koers. Met gering zicht en zonder weet van de positie zwierf men dagen rond, 'zoals in het donker iemand voorzichtig op de tast zijn weg zoekt of een blinde zonder hulp zijn voeten voelend neerzet en links en rechts aarzelt in onzekerheid'. Zijn overmoedige drang om de Münstertoren te bedwingen ridiculiseert hij met het beeld van de 'onverschrokken Hollanders' die bij nacht en ontij en tijdens de zwaarste stormen de mast in gaan. De beklimming zelf via de spiraalvormige trappen levert de vergelijking met een heuse jachtscène: 'Cirkelend als een hemelhoge reiger op de vlucht voor een valk vloog ik de eindeloze trap in de ijle hoogte op'. Het tafereel kende Huygens uit de jachtpartijen van zijn prinsen en bovendien waren de reigers zijn 'lawaaierige achterburen', die nestelden in de hoge bomen op het Akerland tussen zijn huis en het Binnenhof. Slechts in een uitzonderlijk geval mengt Huygens eigentijdse beelden met een element uit de antieke literatuur. Van de ijshelling bij de Splügenpas vloog hij de diepte in, 'als in een wervelwind', 'als een bliksemschicht', 'als uit een kanon afgevuurd' en 'als Icarus'. De jongeling die in zee stortte omdat hij te dicht bij de zon wilde vliegen, is het mythologisch exemplum van jeugdige overmoed, en dat is precies waar het de auteur in de beschrijving om te doen is. In het algemeen is het beeld van de vergelijking echter van hemzelf, origineel en eigentijds.

Het is inmiddels duidelijk dat Huygens geen slaafse navolger, geen dichter van laffe verzen is. Hij weegt zijn woorden en hecht aan krachtige, betekenisvolle formulering. Dat is, ten slotte, ook het kenmerk van zijn intertextuele spel. Het citaat is in *Mijn leven* meer dan een flauwe overname van woorden omwille van *ornatus*. Huygens kent zijn klassieken en weet daar verrassend gebruik van te maken. Eén techniek is het contrastieve citaat, waarbij de auteur varieert op de brontekst om juist in het spel van de afwijking betekenis tot uiting te brengen. Dat doet hij bijvoorbeeld als hij de lezer onthult dat hij niet kan zwemmen. Alles heeft hij in het werk gesteld om de slag te pakken te krijgen, maar als hij de Hellespont zou moeten overzwemmen naar zijn geliefde in Sestos, zou hij niet verder dan zes meter komen, al was het Venus in eigen persoon die aan de overzijde stond te lonken.⁶¹ Hier speelt Huygens met de mythe van Hero en Leander, zoals verteld door Ovidius. De variatie ten opzichte van de brontekst is dat de wachtende geliefde aan de overzijde van het water niet de priesteres van Venus is, maar de liefdesgodin zelf. Bovendien toont hij met een contrastief

⁵⁸2,642 *Robore porticibus vivas praestante columnas*.

⁵⁹2,1128 *bene quaesiti mala dilapidatio nummi*.

⁶⁰2,1203 *confabuler*.

⁶¹1,201-3.

woordspel het verschil tussen het aantal meters dat hij zwemmend zou kunnen halen (in het Latijn *Sex totos*) en de beoogde bestemming, Sestos. Nog zo'n verrassende wending wordt aangetroffen bij het verslag van zijn Leidse studie. Over zijn openbare disputatie in het volgepakte Academiegebouw schrijft de dichter, dat hij zijn zenuwen in bedwang wist te houden en niet verbleekte 'als een redenaar voor het altaar van Lugdunum'.⁶² Dat citaat is afkomstig van Juvenalis, die het heeft over retorische wedstrijden waarbij de deelnemers bleek zagen van angst omdat eventueel verlies met zware lijfstraffen verrekend werd. De grap zit erin dat Huygens de *ara Lugdnunensis* situeert in Leiden, waar Juvenalis het heeft over een Lugdunum in Gallia, de huidige stad Lyon. Een contrastief intertextueel spel met de autobiografie van Ovidius speelt de dichter in de formulering *Drebbelium vidi tantum*, 'Cornelis Drebbel heb ik alleen maar gezien', waar de antieke dichter sprak over niemand minder dan *Virgilium*.⁶³ Een laatste voorbeeld van de techniek is te vinden in de beschrijving van de rondreis door de Zuid-Franse Provence. Groot bewonderaar van Petrarca bezocht Huygens tot tweemaal toe Vacluse om er diens 'heilige voetsporen' te zoeken, *mei vestigia sancta Petrarcae*.⁶⁴ Die woorden zijn ontleend aan een vers van de dichter zelf: *Lei non trov'io, ma suoi santi vestigi*, 'Haar vind ik niet, maar wel haar heilige voetsporen'. Zoals Petrarca na de dood van Laura op zoek was naar de sporen van zijn geliefde, volgt Huygens het voetspoor van zijn 'geliefde', in daad én woord.

In andere gevallen houdt de dichter het citaat intact en dat is doorgaans het signaal om de bronpassage nader te beschouwen en te verdisconteren in de nieuwe omgeving. 'Italiam, Italiam' schrijft hij op het moment dat het door kou geteisterde reisgezelschap vanaf de toppen van de Alpen zicht krijgt op het land van bestemming.⁶⁵ Die woorden zijn te vinden in de *Aeneis*, en wel in de passage waar Aeneas en zijn makkers na grote ontberingen datzelfde reisdoel zien liggen. In Venetië zelf kocht Huygens allerlei composities en muziekinstrumenten die hij naar huis verscheepte 'voor Hollandse oren'.⁶⁶ Die formulering functioneert op het letterlijke niveau, maar activeert als citaat ook Erasmus' adagium 'Auris Batava', dat staat voor het spreekwoordelijke gebrek aan civilisatie hier te lande. De dichter schetst met de woorden dus zijn mening over de Nederlandse muziekcultuur, veruit inferieur aan de Italiaanse. In *religiosis* worden bijbelpassages met citaten geactiveerd. Aan iemand die van katholiek protestant was geworden, en later opnieuw katholiek stelt de auteur de vraag: 'Waarom bent u teruggekeerd naar uw eigen braaksel?'⁶⁷ Het citaat is overgenomen uit 2 Petrus 2 vs. 22, waar in voorafgaande verzen precies datgene wordt besproken wat Huygens vanuit zijn protestantse overtuiging de man aanwrijft: 'Want indien zij, aan de bezoedelingen der wereld ontvloten door de erkenning van de Here en Heiland Jezus Christus, toch weer erin verstrikt raken en erdoor overmeesterd worden, dan is hun laatste toestand erger dan de eerste. Het zou immers beter voor hen geweest zijn, geen kennis verkregen te hebben van de weg der gerechtigheid, dan met die kennis zich af te keren van het heilige gebod dat hun overgeleverd is. Hun is overkomen, wat een waar spreekwoord zegt: Een hond die teruggekeerd is naar zijn uitbraaksel.' Hoe subtiel en tegelijk veelzeggend de literaire techniek van het intertextuele spel gespeeld kan worden, blijkt, ten slotte, uit de wijze waarop Huygens de waarde van de schilderkunst onder woorden brengt. Wie niet opgeleid is in 'de kunst van het zien', onderscheidt zich volgens hem amper van de dieren, die wat ze zien niet doorzien. Schilderkunst is datgene wat

---

⁶²1,359.

⁶³2,16.

⁶⁴2,893.

⁶⁵1,651.

⁶⁶1,772.

⁶⁷1,511.

mensen tot mensen maakt. Om dat te onderstrepen opent de dichter de passage met de formulering *Deerat adhuc*, 'Tot nu toe ontbrak nog'.⁶⁸ De woorden komen in de klassieke Latijnse poëzie slechts op één bepaalde plaats voor. Ze staan in het eerste boek van de *Metamorfosen*, dat handelt over het ontstaan van de wereld en het leven. Ovidius gebruikt ze daar precies op de plaats waar hij na de dieren gaat spreken over de schepping van de mens.

Aan het begin van dit hoofdstuk zijn enkele oordelen geschetst, die als referentiekader de antieke dichters gebruikten. Vergeleken met hun werken zou er in Huygens' Latijnse poëzie te weinig *Latinitas* of *color vere Romanus* te vinden zijn, te weinig *elegantia* en te weinig *suavitas*. De dichter werd om die reden een zekere *negligentia*, onverzorgdheid, verweten. Het beeld dat uit *Mijn leven* naar voren komt, wijst erop dat Huygens zeker geen kloon is van de ouden. Zij zouden zich de ogen uitwrijven bij het lezen van zijn verzen, allereerst vanwege de bonte woordenschat die put uit vroeg-klassiek, klassiek, laat-klassiek en humanistisch Latijn en niet zweert bij één bepaalde meester, maar ook vanwege de talrijke nieuwvormingen, de frequente contrastieve verbale en nominale woordherhalingen, de eigentijdse beeldspraak en de verrassende wijze waarop hun eigen versregels worden overgenomen. Beslist niet verdient Huygens het om van onverzorgdheid beticht te worden. Zijn ongekend eigenzinnige acrobatiek is geen onzorgvuldig, incidenteel 'falen', maar een structureel kenmerk, waarin hij blijk geeft van grote kennis van de taal en literatuur. Dat bewijzen de krachtige woordkeuze, de metonymie, de klankeffecten, de ritmiek en het verfijnde intertextuele spel. In zijn Latijnse dichtkunst is Huygens wat hij ook is in het Nederlands: 'swaen met onghemeene pennen'.

Van geboorte tot *Mijn leven* na de dood

Vier november 1677. Eénentachtig jaar oud, door jicht aan het bed gekluisterd componeert Huygens een zevental versregels onder de werktitel *Aegri-somnium in equuleo*, 'Koortsdroom op de pijnbank'. Het is de vroegste kladversie van de opening van *Mijn leven*.⁶⁹ Dan blijft het werk even liggen, want ter gelegenheid van de aanstaande bruiloft tussen Willem III en Mary Stuart wijdt de dichter zich aan een majestueus huwelijksdicht in Latijnse hexameters. Dat wordt goed ontvangen, besproken en zelfs naar het Frans en Engels vertaald.⁷⁰ Het succes sterkt Huygens om de dichttrant van *Mijn leven* voort te zetten. Tijdens de bedlegerige wintermaanden die volgden, groeide 'de sneeuwbal' gestaag. In juni 1678 telde het werk al 1500 hexameters. Het einde was weliswaar nog niet bereikt maar zou niet lang meer op zich laten wachten.⁷¹ In de herfst was het werk in grote lijnen op papier gezet. Elf maanden na het eerste kladje noteerde de auteur onder het slotvers de datum van 7 oktober 1678 en de optelsom van 1951 verzen. Eind november was het gedicht opgedeeld in twee boeken en had het zijn titel *Constantini Hugonii De vita propria Sermonum inter liberos Libri II* gekregen.⁷² Vanaf dat moment voegde de dichter hier en daar nog passages in,

---

⁶⁸1,204.

⁶⁹*Gedichten* 8, 166A.

⁷⁰Zie *Mijn leven* 2,1223-72 met comm.

⁷¹*Br.* 6 no. 7087; Huygens aan Nicolaas Heinsius, 22 juni 1678. Van april 1678 dateert de kladversie van de verzen 647-654 uit boek 1, zie *Gedichten* 8, p. 179 n. 2.

⁷²*Br.* 6 no. 7094; Huygens aan N. Oudart, 25 november 1678. Worp geeft de brief in parafrase. De betreffende passage is uitgegeven in W.J.A. Jonckbloet *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (4e dr.) dl. 4, p. 88 n. 3.

die 'niet mochten ontbreken' in zijn levensverhaal.⁷³ In maart 1679 werd er nog steeds 'geschaafd en gepolijst'.⁷⁴ Maar in de zomer was het gedicht klaar om gelezen en beoordeeld te worden. De primeur was voor de bevriende latinist Nicolaas Heinsius, zoon van de overleden Leidse hoogleraar. Hij reageerde verrukt, had het gelezen en herlezen, en wilde het gauw nog een keer lezen. Op verzoek schreef hij hier en daar een suggestie ter verbetering in de marge.⁷⁵ Die 'enkele opmerkinkjes, meer op aandringen van de auteur dan nodig', ontving Huygens per brief.⁷⁶ In september 1679 kon de inmiddels 83-jarige auteur de redactie afronden van zijn levensverhaal, waaraan hij een kleine twee jaar eerder was begonnen.

Conform de wens die de auteur in de opdracht en aan het slot van zijn autobiografie uitsprak, is het werk nadien binnenshuis gebleven onder het eigen nageslacht, *for their eyes only*. Of de dichter dat werkelijk zo had bedoeld of een eventuele publicatie na de dood in het achterhoofd had gehad, is stof tot speculatie. Aan de ene kant wijzen, naast de mededelingen in de tekst zelf, ook de uitspraken in zijn correspondentie steevast op het kleine publiek van de mannelijke nazaten. 'Aan mijn levensverhaal', schreef hij in november 1678, 'zal geen drukker te pas komen':⁷⁷

n'estant vouée qu' à mes trois fils et un Gendre, *quique mares nascentur ab illis*, sans que l'imprimeur en use ses matrices. Car qu'est-ce qu'il importe au monde de sçavoir comme j'ay esté né, nourri, employé, marié, demarié, etc. Bref tout est domestique et le doit estre.

het is uitsluitend opgedragen aan mijn drie zoons en schoonzoon, en de zoons die uit hen zullen voortkomen, zonder dat een drukker er zijn matrijzen aan zal besteden. Want wat heeft de wereld eraan om kennis te nemen van mijn geboorte, opvoeding, werk, huwelijk, weduwschap enz.? Kortom, alles is huiselijk en moet dat ook blijven.

Twee jaar later, in mei 1681, klinkt hetzelfde geluid: 'Mijn levensverhaal is een puur huiselijke aangelegenheid, die niet geschikt is en het nog minder verdient om gepubliceerd te worden'.⁷⁸ Aan de andere kant is er enige reden tot twijfel. De verzorgde vormgeving van *Mijn leven* zou in een publicatie niet misstaan; de 'nazorg' van Nicolaas Heinsius garandeerde dat. En waarom gaf Huygens zijn levensverhaal later ter inzage aan de bevriende Amsterdamse hoogleraar van het Athenaeum, Petrus Francius, met de mededeling dat zijn kinderen en Heinsius de enigen waren aan wie hij *tot nu toe* inzage had verleend?⁷⁹

Ante annum et quod excurrit, solenni quâdam podagrulâ meâ tactus, domuique et saepe lectulo inclusus (qua de compede nunc ista quoque ad te exarari scito) scripsi de Vita propria libros duos, Latinum et Heroum de non Heroë Poëma. [...] Ejus apud me percurrendi si quando occasionem nactus fueris et otium,

⁷³Br. 6 no. 7096; Huygens aan N. Heinsius, 22 juni 1678.

⁷⁴Br. 6 no. 7109; Huygens aan N. Heinsius, 11 maart 1679.

⁷⁵Br. 6 no. 7133; N. Heinsius aan Huygens, 7 sept. 1679.

⁷⁶Br. 6 no. 7135; N. Heinsius aan Huygens, 25 sept. 1679.

⁷⁷Br. 6 no. 7094; Huygens aan N. Oudart, 25 nov. 1678. Worp parafraseert de brief. Het citaat is overgenomen uit W.J.A. Jonckbloet *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (4e dr.) dl. 4, pp. 88-9 n. 4.

⁷⁸Br. 6 no. 7176; Huygens aan P. Francius, 23 mei 1681. Door Worp geparafraseerd. De brief is opgenomen in Petrus Francius' *Posthuma* (Amsterdam, 1706), p. 352-3, nr. 28. Het Latijn luidt: 'quippe res tota mere domestica est, nec vulgari apta, minus etiam digna'.

⁷⁹Br. 6 no. 7176; Huygens aan P. Francius, 23 mei 1681 (door Worp geparafraseerd). De brief is geciteerd naar Petrus Francius' *Posthuma* (Amsterdam, 1706), pp. 352-3, nr. 28.

brevem copiam facturum sum; quam, praeter liberos et unum Heinsium, censorem meum mavla ajkribevstaton, nemini hactenus concessi.

Een kleine twee jaar geleden toen ik weer eens een beetje door mijn jicht geplaagd werd en vaak thuis het bed moest houden (vanwaaruit ook deze brief aan u geschreven is), heb ik *Mijn leven* geschreven, een Latijns heldendicht zonder held. [...] Voor het geval dat u ooit gelegenheid en tijd vindt om het bij me door te lezen, zal ik daar graag gelegenheid toe bieden. Behalve aan mijn kinderen en aan Heinsius, mijn uiterst nauwgezette corrector, heb ik dat tot nu toe niemand vergund.

Van Jacob Cats is de autobiografie na het leven gepubliceerd. Zijn gedicht, voltooid in 1659 en gericht tot de *Kints-kinderen*, verscheen in *Alle de Wercken* uit 1700.⁸⁰ Maar bij Huygens' levensverhaal is het dus niet tot een postume uitgave gekomen – zoals er trouwens niets van zijn werk postuum is uitgegeven, al heeft de auteur bij testament zowel voor zijn correspondentie als zijn gedichten tot 'nieuwe editien' aangemoedigd.⁸¹ Het dichtwerk leefde slechts voort in handschriften. Thans zijn er daar vijf van bekend, de ontwerpversie en de netversie van de hand van de auteur, en drie afschriften van een andere hand, gecorrigeerd door de auteur. Het is verleidelijk om de afschriften te identificeren als exemplaren voor zijn nakomelingen.⁸²

De vijf handschriften zijn na Huygens' dood in 1687 nog een eeuw onder de directe nazaten gebleven. Kleinzoon Constantijn IV (1675-1739) kwam door vererving vanuit de andere familietakken en door het huwelijk met zijn nicht Philippina Doublet, dochter van Susanna, in bezit van nagenoeg Huygens' volledige nalatenschap. Hij was de laatste directe mannelijke nakomeling; zijn enige erfgenaam was dochter Susanna Louisa Huygens. Zij kwam te wonen in het Huygenshuis aan het Plein en bewaarde daar de manuscripten, totdat ze kinderloos overleed op 21 december 1785. Bij afwezigheid van testament werd toen de nalatenschap verdeeld onder 15 achterneven en -nichten.⁸³ De netversie van *Mijn leven* is daarbij in bezit gekomen van Mattheus Theodorus Hoeufft. Vervolgens kwam het handschrift, als deel van de grote verzameling Hugeniana uit zijn bezit, ter veiling en werd het op 18 februari 1823 aangekocht door het Koninklijk Nederlands Instituut, de huidige Academie van Wetenschappen. Zo was de autograaf 'voor den lande' behouden, al zou hij vervolgens, samen met de rest van de verzameling, nog lange tijd in de vergetelheid blijven liggen op de zolder van het Trippenhuis.⁸⁴ Pas in 1892 werd de netversie gebruikt voor de editie van *De gedichten* door J.A. Worp. Thans is het handschrift met de rest van de aankoop in permanente bruikleen afgestaan aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.⁸⁵ Een tweede manuscript van de autobiografie, één van de drie afschriften, kwam na de boedelscheiding van 1785 terecht bij de achterneef Jean Theodore Royer.⁸⁶ Na diens overlijden werd het in 1816 bij veiling aangekocht door Jacob Schonk,

⁸⁰Bostoen 1991, pp. 93-4.

⁸¹De betreffende passage uit het testament is geciteerd in de commentaar op de correspondentie, *Mijn leven* 2, 1167-94.

⁸²De technische bespreking volgt in het slot van de inleiding.

⁸³Een kopie van de inventaris is door A.D. Schinkel gekocht op de veiling Jacob Schonk in 1840 en uitgegeven, met als aanvulling daarop een opgave van de handschriften die in de catalogus van Schonks boekerij vermeld stonden (Schinkel 1840). Een exemplaar van de inventaris wordt bewaard in de universiteitsbibliotheek Leiden, sign. Hug 47 II.

⁸⁴Leerintveld 1988, pp. 108-111.

⁸⁵*Catalogus van de handschriften der Koninklijke Academie van Wetenschappen in bruikleen in de Koninklijke Bibliotheek*. Bewerkt door D.J.H. ter Horst. 's-Gravenhage 1938. p. 27. Zie ook Th. Jorissen, 'Handschriften van Huygens' in *Verslagen en mededelingen der Kon. Ak. van Wetenschappen, afd. Letterkunde*. 2e reeks, dl. 3 (1873). pp. 211-43.

⁸⁶Leerintveld 1988, p. 106.

verzamelaar van Hugeniana. Verrukt over de tot dan toe onbekende tekst nam hij het initiatief tot de *editio princeps* van 1817 door Hofman Peerlkamp.⁸⁷ Later werd dit afschrift voor elf gulden eigendom van baron Van Westreenen en nog altijd wordt het bewaard in het Museum voor het Boek Meermannno-Westreenianum.⁸⁸ Bij diezelfde veiling dook er uit de nalatenschap van Schonk een tweede afschrift op. Dat werd voor twaalf gulden vijftientig aangekocht door de Koninklijke Bibliotheek.⁸⁹ Huygens' ontwerpversie en het derde afschrift zijn helaas niet 'voor den lande' behouden. Ze hebben Nederland verlaten in 1825, toen bij Sotheby's in Londen de grote veiling werd gehouden van handschriften uit het bezit van de verzamelaar C.A. Sypesteyn.⁹⁰ Daar werden ze eigendom van de Britse verzamelaar Dawson en uit diens bezit kwamen ze terecht in de British Library waar beide thans in één band worden bewaard.⁹¹

Toegankelijk voor publiek was Huygens' *Mijn leven* dus sinds de uitgave van Hofman Peerlkamp in 1817. De *editio princeps* was gebaseerd op het ene afschrift dat een jaar daarvoor aan het licht gekomen was. Lezers zonder kennis van het Latijn konden in dezelfde publicatie gebruik maken van de Nederlandse vertaling in alexandrijnen door de dichter Adriaan Loosjes. Ook had men de lancering van het gedicht willen doen vergezellen van een *Annotatio*. Maar die ambitie verzandde een beetje. Toen vier jaar na de teksteditie en vertaling alsnog de annotatie van Hofman Peerlkamp apart verscheen, bleek ze een zeer beknopt werkje van nogal onevenwichtige opzet. Tegenover noten van enkele regels stond aan het begin bijvoorbeeld een uitweiding ter lengte van negen pagina's over het fenomeen schaatsen in de Nederlandse literatuur. Naarmate de annotatie verder met het dichtwerk opliep, werd de commentator allengs zwijgzamer, zodat er aan de laatste driehonderd verzen nog maar vijf lemma's werden besteed. Maar, hoe dan ook, de autobiografie kon vanaf dat moment geraadpleegd worden. Uit de vertaling van Loosjes werd sindsdien dankbaar geciteerd en Hofman Peerlkamps oordeel over Huygens als Latijns dichter hield lang stand. Worps nieuwe teksteditie in deel acht van *De gedichten* (1892) voegde aan de ontsluiting van het gedicht nauwelijks meer toe dan een meer verantwoorde uitgave, gebaseerd op de netversie, met vermelding van varianten in de *editio princeps* en het in de Koninklijke Bibliotheek bewaarde afschrift. Zoals de tekstbezorger zich ten doel had gesteld, gaf hij geen vertaling en bleven zijn schaarse noten bij het werk beperkt tot biografische gegevens.

Nieuwe teksteditie met vertaling en commentaar

Huygens' autobiografie lag na de kortstondige belangstelling in het begin van de negentiende eeuw nog goeddeels te wachten als *novum aequor arandum*, als een onbekende zee die naar moderne maatstaven ontsloten verdiende te worden met een kritische tekstuitgave, een vertaling in hedendaags Nederlands en een commentaar. De nieuwe publicatie beoogt *Mijn leven* terug onder de aandacht te brengen door het werk

⁸⁷Hofman Peerlkamp in het voorwoord bij *De vita propria* (1817), *4r-v.

⁸⁸Leerintveld 1988, p. 108. Zie ook *Catalogus van de handschriften van het Rijksmuseum Meermannno-Westreenianum*. Samengest. door P.C. Boeren. 's-Gravenhage, 1979. p. 90.

⁸⁹Informatie verstrekt door A.M.Th. Leerintveld, conservator Bijzondere Collectie van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

⁹⁰De twee handschriften staan vermeld op p. 36, no. 160, in *A Catalogue of an invaluable and highly interesting collection of unpublished manuscript historical documents [...] sold by auction by mr. Sotheby on Monday, May 30, 1825*.

⁹¹*Catalogue of additions to the manuscripts in the British Museum in the years 1854-1860*. Londen, 1875. p. 795. De gegevens over de aankoop staan vermeld bij het handschrift zelf, fol. 1r.

op verschillende manieren te laten spreken, als kunst, als bron voor de kennis van Constantijn Huygens' leven en als document in zijn cultuur-historische context. De commentaar op de tekst biedt ten eerste het nodige kader om datgene wat de auteur vertelt, te plaatsen in de wereld van zijn tijd. Wat hield studeren in Leiden destijds in? Binnen welke politieke constellatie vertrok het diplomatieke gezantschap naar Venetië? Hoe gewoon of uitzonderlijk was Hofwijck in verhouding tot andere buitenplaatsen? De antwoorden op dergelijke vragen leveren stof genoeg voor monografieën, maar zijn hier steeds begrensd tot wat noodzakelijk is voor de interpretatie van de tekst. Ten tweede belicht de commentaar de wijze waarop de auteur zich presenteert, door middel van de vergelijking tussen het geschreven en het geleefde leven. Hierbij schuilt een methodisch probleem in het gegeven dat de biografische kennis ten dele ontleend is aan wat de auteur zelf vertelt in bronnen als zijn correspondentie, poëzie, dagboek of journaal. Toch blijken zulke parallelle ego-documentaire bronnen functioneel als relatief referentiekader. Voor de reis naar Venetië, bijvoorbeeld, toont *Mijn leven* ten opzichte van het journaal een selectieve, en op punten als de torenbeklimming significant afwijkende versie. En waar autobiografie en parallelle bronnen niet uiteenlopen maar overeenstemmen, is het juist weer boeiend om te zien hoe een Nederlandse (of Franse) versie, in dichtvorm of proza, is overgezet in Latijnse poëzie. Zo beschrijven Huygens' Nederlandse alexandrijnen van *Hofwijck* het buitenhuis omringd door de vijver als een wijnfles in een koeler: 'gelijk een steenen flesch in het koelvat is gesoncken'. En *Mijn leven* geeft daarvan het Latijnse, hexametrische equivalent: *quasi Cantharus undae immersus*. Het derde aandachtspunt van de commentaar betreft de Latijnse verwoording. In noten op de tekst wordt toegelicht wat er staat (want Huygens' Latijn is niet eenvoudig), en vooral, hoe het er staat. Met welke literaire technieken heeft de dichter zijn mededeling kracht bijgezet? Hieronder valt ook het bespreken van intertextueel spel. Echo's uit de antieke literatuur zijn tegenwoordig, dankzij de kracht van digitaal corpusonderzoek, zeer goed in kaart te brengen, en dat geldt ook voor het poëtische oeuvre van Huygens zelf. Maar bij veel contemporaine volkstalige of Neolatijnse auteurs is een dergelijk zoekinstrument helaas nog een *desideratum*, zodat de vondsten op dat terrein niet structureel zijn. Aanhalingen uit Huygens' werken volgen de tekst in de standaarduitgave van *De gedichten* en *Briefwisseling*, tenzij anders vermeld. Ook uit andere auteurs, klassieke en vroegmoderne, wordt geciteerd naar hun standaardedities. De organisatie van de commentaar, ten slotte, volgt de opbouw van het dichtwerk in passages. Bij elke eenheid zijn de noten op het Latijn apart gehouden van de overige commentaar, omwille van de leesbaarheid.

Parallel met Huygens' dichtwerk loopt de Nederlandse vertaling in proza, om als zelfstandige tekst gelezen te worden of inzicht te bieden in het Latijn op de linkerpagina. Er is naar gestreefd om de poëtische dynamiek van het origineel enigszins in het proza te behouden. Dat houdt in dat de vertaling, net als de brontekst, een beroep doet op de concentratie van de lezer.

Bij de tekstconstitutie zijn alle vijf bewaarde handschriften van *Mijn leven* in beschouwing genomen. Ze zijn alfabetisch benoemd naar de volgorde waarin ze geschreven werden.

A: ontwerpversie, British Library, sign. Add. 22954 fol. 45-60

B: netversie, Koninklijke Bibliotheek, sign. KA L

C: afschrift, British Library, sign. Add. 22954 fol. 1-44

D: afschrift, Museum Meermanno-Westreenianum, sign. 10 C 28

E: afschrift, Koninklijke Bibliotheek, sign. 78 D 25

De teksteditie door Hofman Peerlkamp (1817) gebruikte uitsluitend handschrift D. De uitgave van Worp in *De gedichten* nam als basistekst de netversie B en vermeldde in het kritisch apparaat de varianten in de afschriften D (de 'Peerlkamp'-varianten) en E.⁹² Het uitgangspunt voor de nieuwe teksteditie is de laatste door Huygens herziene versie. Dat is niet het jongste exemplaar E, noch één van de andere handschriften. De verklaring daarvoor is dat Huygens na de totstandkoming van de afschriften nog nieuwe lezingen heeft aangebracht in oudere exemplaren. En deze nieuwe lezingen heeft hij niet consequent in alle navolgende leden van de handschriftenfamilie doorgevoerd. Hij heeft zogezegd in oudere *back-ups* nog aan het gedicht gesleuteld zonder de verbeterde versie systematisch te kopiëren in zijn andere exemplaren. Zulke incidentele herzieningen zijn te vinden in D, maar ook in C en B. (In het laatste hoofdstuk van de inleiding wordt de gedetailleerde analyse van de handschriften gegeven.) Het principe van de laatst door de auteur herziene versie leidt tot de keuze om dit soort ingrepen te beschouwen als jongste lezing en op te nemen in de tekst. Met andere woorden: de tekst volgt de consensus van de handschriften, en wanneer in één (of meer) daarvan een latere, eigenhandige verbetering is aangebracht, wordt die gevolgd en staat de oudere, vervangen lezing in het kritisch apparaat.

Resteren spelling en interpunctie. Elk van de vijf handschriften heeft zijn eigenaardigheden in het gebruik van majuskels of minuskels, van *i* en *j* en van *u* en *v*. Datzelfde geldt voor de leestekens. Het komt bijvoorbeeld geregeld voor dat de ene versie een komma leest en dat op deze plaats in andere versies een punt, een puntkomma of helemaal niets staat. Het uitgangspunt van de laatste versie van de auteur leidt in dezen tot het volgen van B. Dit is het jongste manuscript dat door de auteur zelf is neergeschreven. Huygens' schrijfwijze in de autograaf is niet genormaliseerd, zelfs niet waar dat inconsequenties oplevert, zoals in 1,165-6 bij de wisseling van *-u-* naar *-v-* in achtereenvolgens *Batauis* en *Batavum*. Ook is de auteur gevolgd in zijn accentuering van adverbiale vormen, zoals *longè*, *quàm*, *saepiùs* of *modò*. Afwijkende spelling in de andere handschriften is niet in het kritisch apparaat vermeld, evenmin als evidente missers van de kopiïsten, zoals *-am* voor *-um* of *-as* voor *-os*, of onmogelijke woorden van het type *propereparet* voor *properaret* of *avunculus* voor *avunculus*. De plaats- of persoonsnamen die in B in een iets groter schrift gemarkeerd zijn, zijn dat in de teksteditie door cursivering. Ook voor wat betreft de titel en marginalia is er voor gekozen om de jongste autograaf B als uitgangspunt te hanteren. In de afschriften is er bij het kopiëren heel wat over het hoofd gezien.

Analyse van de handschriften en hun onderlinge relatie

Handschrift A is de ontwerpversie van de autobiografie en toont de dichter aan het werk.⁹³ De *creatio*-fase kent een groot aantal correcties, verbeteringen van doorgehaalde formuleringen, en noteert bij sommige verzen of woorden open varianten. Enkele passages zijn in hun geheel doorgekruist en verplaatst. De passage over het verlies van het gehoor, bijvoorbeeld, heeft in de uiteindelijke versie zijn plaats gekregen aan het einde van het werk in het portret van de auteur, maar is in handschrift A aanvankelijk gecomponeerd als een onderdeel van het chronologische levensverhaal, daar waar Huygens zijn studietijd beschrijft. Door de betreffende verzen heeft de auteur een streep gehaald, en in de marge noteerde hij de regie-aanwijzing *Haec alibi amplius*,

⁹²Ook nam Worp de varianten op van de twee fragmenten in een brief aan Heinsius (F), en van de kladjes G en H, zie het laatste hoofdstuk van de inleiding.

⁹³Voor een bespreking van de terminologie zie Leerintveld in de inleiding bij Huygens *Nederlandse gedichten 1614-1625*. Dl. 1, pp 17-21.

'dit elders uitgebreider'. Een ander voorbeeld is de heldendaad van zijn vader, die op jonge leeftijd een gegijzeld kind in Londen uit Spaanse handen wist te bevrijden. In handschrift A stond het verhaal aanvankelijk voor Huygens' eigen reis naar de Engelse hoofdstad, is vervolgens doorgehaald en voorzien van de aantekening *Infra idem amplius tractatur*, 'dit wordt verderop uitgebreider behandeld'. Uiteindelijk is het komen te staan in de necrologie van de man. Latere toevoegingen zijn aanwezig. Ze staan vertikaal in de marge, voorzien van een ankerteken (#) dat correspondeert met eenzelfde teken in de lopende tekst waar ze moeten worden ingelast. Toevoegingen uit een nog later stadium, toen de auteur al werkte met zijn netversie, zijn niet meer in A ingeplakt, zoals wel in de overige handschriften. Verder heeft handschrift A geen titel of opdracht en ook geen scheiding van boek 1 en 2. Ten slotte ontbreken er diverse passages die wel in de latere versies te vinden zijn, voornamelijk aan het slot van het werk.

De ontwerpversie is een goudmijn voor onderzoekers van tekstgenese, wetenschappers die graag over de schouder van de auteur meekijken naar de 'geboorte' van het werk. Het is een vak apart, in de eerste plaats omdat het geen sinecure is om exact te ontcijferen wat de auteur verworpen en min of meer onleesbaar gemaakt heeft. In veel gevallen leidt dat tot lezingen met vraagtekens, somberder zijn de gevallen waarin nog slechts het aantal doorgehaalde letters vermeld kan worden en in het donkerste geval moet 'onleesbaar' opgebiecht worden. Het spreekt voor zich dat een adequate notatie van dergelijke observaties ruimte vreet. Aan de andere kant is het ontwerp de allereerste versie van het werk, die het verdient gecollationeerd te worden in een tekstkritische uitgave. Het apparaat bij *Mijn leven* doet niet tekstgenetisch, maar wel tekstkritisch recht aan de ontwerpversie. Het vermeldt de afwijkende lezingen in de 'gestolde' versie. Handschrift A is dus alleen voor wat betreft zijn uiteindelijke toestand gecollationeerd.

Handschrift B is de tweede autograaf van *Mijn leven*, de 'schone' tekst ofwel netversie. Passages die in A in de marge waren toegevoegd, zijn in dit handschrift opgenomen binnen de tekst. Andersom zijn verworpen lezingen van A hier niet meer terug te vinden. Verder heeft B ten opzichte van A enkele tekstuele verbeteringen, zoals *longumque* in plaats van het oudere *totumque* (1,2) of *Historiam* voor *Materiam* (1,10). Tevens is de tekst verrijkt met de titel en de kopjes in de marge, met de scheiding tussen boek 1 en 2 en met de opdracht. Anders dan de *creatio*-versie A toont B de *praeparatio*-versie, waarin de auteur zijn tekst heeft klaargemaakt voor vermenigvuldiging. Aangezien dit de jongste door de auteur zelf geschreven versie, is de spelling en interpunctie in handschrift B uitgangspunt voor de tekstuitgave.

Handschrift C is het afschrift van B. Dat de kopiist een ander dan Huygens is geweest, blijkt uit de hand en tevens uit het feit dat er in deze versie fouten zijn geslopen die alleen gemaakt kunnen zijn door iemand met weinig of geen kennis van het Latijn. De auteur zelf zou immers geen onbestaande woorden schrijven als *propeparet* (1,26), *informatara* (1,204) of *avanculus* (1,301). Verder zijn er door verkeerd lezen van B fouten tegen de grammatica gemaakt in C: *pulchrum* werd afgeschreven als *pulchram* (1,211), *futurus* als *futuras* (1,235), *Exoluendus* als *Exoluendas* (1,465). Tegelijk zijn er in dit handschrift door de eerste hand geen andere lezingen in de zin van tekstuele verbeteringen ten opzichte van B aangebracht. Wel zijn er kopieerfouten gecorrigeerd, in een andere kleur inkt. De correcties zijn te herkennen als Huygens' hand. Ook heeft hij het Grieks ingevuld, dat door de kopiist niet afgeschreven was maar met een uitsparing in de tekst ter invulling van de auteur werd gelaten. Verder heeft Huygens in C een aantal verbeteringen gemaakt, die ook als verbeteringen in B zijn terug te vinden. Zo is de oude lezing *tanti* (1,242) van B in C aangehouden, en in een later stadium in beide handschriften verbeterd tot *primi*. Een drietal andere voorbeelden: *prudencia* (1,309) is zowel in B als C verbeterd tot

sapientia, tantum (1,639) tot *cursim* en *Hic nequeo* (1,786) tot *Non valeo*. Uit deze verbeteringen die zowel in B als C gemaakt zijn, blijkt dat er een verbeteringsfase is geweest, nadat C van B was afgeschreven. Het handschrift heeft geen op zichzelf staande verbeteringen, die nergens anders voorkomen.

De tweede apograaf is handschrift D. Dit afschrift komt na de hierboven genoemde correctiefase van B en C. Dat blijkt uit het feit dat D de gesignaleerde verbeteringen in B en C leest: *primi* (1,242), *sapientia* (1,309), *cursim* (1,639) en *Non valeo* (1,786). Handschrift D is afgeschreven van C. Het eerste argument daarvoor is het opnieuw vóórkomen van de onbestaande woorden. In C binnengekomen, is het woord *propeparet* (1,26) van handschrift C ook de lezing van D, en hetzelfde geldt voor de twee andere hierboven gesignaleerde gevallen, *informatara* (1,204) en *avanculus* (1,301). Het tweede argument levert de afwijking in interpunctie ten opzichte van B. Waar apograaf C meer interpunctie aanbrengt, volgt D. Een voorbeeld is vers 1,119, waar *tueri* in B wordt gevolgd door een punt, in C en D door een dubbele punt, zonder dat de schrijfwijze in B aanleiding kan zijn geweest tot een leesfout in het kopieerproces. Handschrift D is dus een kopie van een kopie, en wel een slordige want er zijn verzen uitgevallen, zoals in het eerste boek vs. 663 en 700. Enkele kopieerfouten zijn in een andere kleur inkt hersteld door Huygens. Verder zijn er verbeteringen te vinden die de auteur uitsluitend in C en D gemaakt heeft. In 1,351 is de oude lezing *res gesta fuit* (AB) in C en D afgeschreven, maar daarna in beide laatste verbeterd tot *rem gesserimus*; in 1,424-5 is *saxis Saxa tuis*, *Memphi* (AB) in beide afschriften verbeterd tot *saxa Saxis*, *Memphi*, *tuis*. Nadat D als apograaf van C was gemaakt, is er dus opnieuw een verbeteringsfase geweest, waarbij de auteur gezamenlijk apograaf C en D onder handen nam, niet B. Daar staat tegenover dat er ook verbeteringen zijn die Huygens in zowel de netversie als deze twee apografen heeft aangebracht. Het eerste voorbeeld is vs. 1,471, waar B, C en D aanvankelijk *Indicium fecisset* hebben gelezen, maar alledrie later zijn verbeterd tot *Rem retulisset*. Twee andere voorbeelden zijn *animi* (1,629) dat in alledrie is verbeterd tot *mentis*, en *Omissum* (1,742) tot *Neglectum*. Er zijn hier, kortom, twee verschillende verbeteringsfasen te onderscheiden: de één verbeterde uitsluitend in C en D, de andere in C, D en de netversie B.

De jongste onder de apografen is handschrift E. Dat dit het jongste lid is blijkt ten eerste uit het feit dat enkele passages die in de andere handschriften op los blad zijn ingeplakt of in de marge zijn bijgeschreven, hier opgenomen zijn in de doorlopende tekst, zoals de verzen 2,1195-1222. Tevens heeft E fouten die geen spoor hebben getrokken in de andere handschriften. Als enige leest deze apograaf bijvoorbeeld in plaats van *Huc cursus fuit* (1,382) onjuist *Huc fuit*, evenals de fout *iuvenum* in plaats van *iuvenem* (1,617). Verder is evident dat deze versie is afgeschreven van D. Ze mist dezelfde verzen: in het eerste boek de vs. 663 en 700. Bovendien kopieert ze de fouten die in D zijn ontstaan: in 1,311 lezen A, B en C *tradidit*, hetgeen in D onjuist wordt afgeschreven als *traddidit* en in E op gelijke wijze wordt overgenomen. Hetzelfde geldt voor de lezing *Patria* (1,572), die in D verkeerd is afgeschreven als *Patrio* wat ook in E een onjuiste lezing opleverde. Markant is dat de correcties die gemaakt zijn in de fase waarin B, C en D tegelijk werden verbeterd, niet zijn doorgevoerd in E. Zo is de verbetering *Rem retulisset* in de netversie B en de apografen C en D niet terug te vinden in E. Hetzelfde geldt voor *mentis* in 1,629 waar E de oude lezing *animi* heeft, evenals voor *Neglectum* (1,742), in E *Omissum*. Het afschrift is dus gemaakt, voordat de drie waren verbeterd. De jongste apograaf heeft overigens geen marginalia.

Ter volledigheid zijn er nog drie fragmenten te noemen. Enkele verzen van *Mijn leven* bestaan ook in een brief die Huygens aan Nicolaas Heinsius heeft opgestuurd toen het gedicht in grote lijnen klaar was. Het betreft de opening en het slot van de autobiografie (1,1-23 en 2,1282-95), die bij wijze van voorproefje aan de *ensor* werden

voorgelegd.⁹⁴ Verder zijn er twee passages in een losse kladversie overgeleverd, de verzen 1,647-54 en 2,996-1002.⁹⁵ De korte stukjes zijn niet bij de tekstconstitutie betrokken, omdat ze een andere status hebben dan de vijf handschriften.

Bovenstaande analyse van de twee autografen en drie afschriften toont aan dat vanwege de verschillende verbeteringen in verschillende stadia geen van de vijf exemplaren met uitsluiting van de overige kan worden beschouwd als de laatst door de auteur herziene versie. E is het jongste afschrift, maar niet de versie met de jongste ingrepen. Apograaf C of D vallen af omdat er in netversie B latere ingrepen te zien zijn die niet in de twee afschriften zijn doorgevoerd, zoals *ambos*, *quod* voor *puer quos* (1,35) en *sensim* voor *obiter* (1,169). Andersom vertonen de afschriften op hun beurt enkele ingrepen die niet in B zijn doorgevoerd. Een voorbeeld is *rem gesserimus* voor de oude lezing *res gesta fuit* (1,351). Kortom, hier veranderde de auteur dit, daar dat. Nochtans dienen de individuele ingrepen beschouwd te worden als herzieningen van de auteur, en om die reden zijn ze alle in de tekst opgenomen.

---

⁹⁴*Br.* 6 no. 7096; Huygens aan N. Heinsius, 5 december 1678. Worp laat de verzen weg. De brief bevindt zich in de collectie van de Leidse Universiteitsbibliotheek onder sign. UBL Burm. F. 6A.

⁹⁵*Gedichten* 8,179 n. 2 en *Gedichten* 7,90B (door Worp abusievelijk gedateerd op 1665, het jaar waarover de verzen spreken).

SIGLA

- A: ontwerpversie, British Library, sign. Add. 22954 fol. 45-60
- B: netversie, Koninklijke Bibliotheek, sign. KA L
- C: afschrift, British Library, sign. Add. 22954 fol. 1-44
- D: afschrift, Museum Meermanno-Westreenianum, sign. 10 C 28
- E: afschrift, Koninklijke Bibliotheek, sign. 78 D 25

Peerlkamp: editie P. Hofman Peerlkamp (1817)

Worp: editie J.A. Worp in *De Gedichten*, dl. 8 (1898)

MIJN LEVEN

CONSTANTIJN HUYGENS VAN Z.

MIJN LEVEN

VERTELD AAN MIJN KINDEREN

Boek een

Wat mijn gewicht op de aarde is geweest, hoezeer ik het waard was te leven of hoezeer niet, wil ik in Latijnse verzen vertellen en mijn lange levensloop in voetmaat vastklinken tot heldenpoëzie zonder held. Die taal is mijn thuis evenmin als ik dat voor haar ben, en ik deed er beter aan om mijzelf aan de mijnen in ons eigen Nederlands te presenteren. Volkstalig schijn ik in woord en geschrifte enig publiek te hebben mogen bekoren, dus waarom in deze onbeduidende papieren niet ook zo mijn verhaal gedaan en tot Hollanders gesproken in mijn moedertaal? Maar in één en hetzelfde dichtwerk wil ik afwegen wie ik ben en wat ik kan. Gaat het fout, dan zal de vergeving die anderen mij misschien zullen weigeren, geschonken zijn door mijn leeftijd van tachtig jaren plus één en een tweede dat weldra voorbij zal zijn.

'Het is niet aan ons om Plautus' taalgebruik te corrigeren, want wij blijven toch vreemden in die taal.'
J.C. Scal. *Poet.*

6,2

Blijf verre, gij goden van de Pindus, en wees hier niet welkom, Apollo van Delos, lachwekkende bronnen en misplaatste hengstenhoef. Wat moet ik met fantomen? Tot betere hulp en hoede manen mijn ouderdom, het naderend eind van dit te beschrijven leven en de ernst van het onderwerp dat, wat dan ook wel, in ieder geval geen leugenachtig verzinsel is. Enige God en Drie-eenheid, U alleen roep ik aan en vraag ik om het web dat U mij gaf in het leven te weven, nog eens over te mogen weven met mijn pen.

Bijna vijftig jaar oud kreeg mijn vader een tweede zoon toen de eeuw van Erasmus, van de onoverwinnelijke Karel en van Willem, die kort daarvoor in Delft door goddeloze moord aan ons vaderland was ontruikt, in het zesennegentigste jaar ten einde liep en ik op vier september als nieuwe wereldburger in Den Haag geboren werd. In Den Haag, dat ik, als de naam nog niet genoeg zegt, zal bezingen in oneindige lofzangen zoals geen enkele stad onder de grote steden met recht bezongen wordt. Den Haag, waar ook Secundus, zelfs geen tweede achter de antieke dichters, zijn helaas al te korte leven begonnen was.

Geboortejaar
1596
Eeuw
Dag 4 sept.
Plaats

Mijn vader en moeder zaliger, om verder te gaan, waren beiden van niet onaanzienlijke komaf. Hun verdiensten kennen degenen die hen hebben overleefd en samen met mij nog het leven delen, en kent onze

Ouders

Republiek, die vanaf haar ontstaan, zoals de Oranjes kunnen bevestigen, gebruik heeft gemaakt van mijn vaders inzet als secretaris.

Eén jaar oud ben ik al aan de dood ontkomen, dankzij de hemelse hoede en mijn toeschietende vader. Bij het scherm dat moeders ter beveiliging voor het haardvuur zetten, was ik met mijn hoofd tussen de spijlen klem geraakt en juist toen de vlammen greep begonnen te krijgen, heeft hij me weg weten te halen. Mijn broer, te klein nog om het tegen hem te zeggen, had wijzend en wenend gewaarschuwd.

Amper kon ik praten, of ik begon op tweejarige leeftijd voorgezongen liederen na te zingen. Er waren mensen die hierin een voorteken zagen en hoopten dat ik een beschermeling van de Muzen kon worden. Die hoop bleek niet ongegrond, want met vijf jaar al was ik bij elk huisconcert *primus* en beste van iedereen, of meende dat te zijn onder het luide applaus dat me op die jonge leeftijd ten deel viel. Daarna volgde de viola da gamba.

Ik vaak heb horen zeggen dat ik me er binnen een paar weken in bekwaamd heb. Vervolgens kreeg ik van Joannes Brouart binnen een jaar tijd het Frans ingegoten, totdat het welhaast mijn moedertaal was geworden. Zo gemakkelijk laat een jong kind zich in de prilste jaren van alles bijbrengen (zij het niet zonder toewijding van de ouders). Want als ik mezelf meer dan een gemiddelde aanleg toedichtte, zou ik met recht waanwijs mogen heten.

Dat ik vanaf mijn zevende maar liefst twee hele jaren aan de luit besteed heb, betreur ik nu nog. In het begin is er iemand nodig om bij het aanleren van de basis de handen te leiden, maar waar blijft het plezier van de vooruitgang als daar telkens weer en opnieuw, tot vervelens toe, op gehamerd blijft worden door een leraar die allang overbodig is geworden? Eén en dezelfde regel volstaat voor gelijksoortige bewegingen. Vingers die hun taken eenmaal kennen, moet je laten musiceren. Spelenderwijs ontdekken ze op aanwijzing van het papier zelf wel waar welke vinger moet komen en welke snaar je rechterduim moet aanslaan. Dan worden vanzelf motivatie en enthousiasme je leermeesters.

Het snel naderende einde van mijn zevende jaar kondigde na dit kinderspel serieuzere kost aan. De tijd was gekomen om naar Latium af te reizen voor al die vakken die wij stakkers slechts tot ons nemen onder het vernis van Romeinse welsprekendheid. Alsof de schat der wijsheid daar begraven zou liggen, in Rome, waar ze niet eens is ontstaan. Alsof een wijze alleen maar wijs kan zijn bij de gratie van het Latijn. Toch woekert die plaag maar voort en laat ze de jeugd zonder pardon kreunen en zuchten onder haar zware last. Goed, laat het een enkeling eens gelukt zijn om zijn kleine vanaf het eerste gestamel, als mama woordjes in de moedertaal bijbrengt, ook aandoenlijk wat in het Latijn te laten brabbelen. Dan nog is dat allemaal loze moeite geweest; hij is nog helemaal nergens. Om werkelijk een deugzaam en dapper kereltje te worden, dient hij

inwoner van het oude Italië te zijn en zich geheel en al uit te leveren aan een taal waarvan het eigen land de bron heeft laten opdrogen. Gewoonte is nu eenmaal wet, en iedereen die tegen dit gezag in opstand tracht te komen, ziet zijn poging kansloos stranden. Wat kun je ook beginnen tegen het geweld van zo'n voortrazende rivier? In ieder geval biedt de collectieve dwaling de wijze nog enig excuus, want als we allemaal dezelfde fout maken, treft niemand blaam.

Zo boog ook ik onder het juk en aanvaardde onder toezicht van mijn gouverneur Dedel de gevangenschap en ketenen waaruit niets anders dan een lengte van dagen mij bevrijden kon. Maar wat ik ermee opgeschoten ben om onder zijn bewind *Musa* te leren verbuigen? Kijk, nog steeds laat mijn muze zich niet buigen en het ziet er niet naar uit dat ik haar in de rest van mijn leven ooit verbogen krijg. Want ik was nog maar een pril beginner en niet eens in staat om drie woorden binnen een goede Latijnse zin te brengen, of ik raakte zelf buiten zinnen, ging voeten met vingers meten en rammelende verzen smeden. Hoe diep die manie mij uiteindelijk in het bloed is gekropen, blijkt wel uit de klinkende prullen die ik meermalen over ons land uitstortte, en uit de verspilling van veel te veel papier.

Maar dat ik mijn dagen daar volledig mee vulde en er zelfs hele nachten aan opofferde, was niet de bedoeling. Van hoger waarde waren Cicero en de gulden welsprekendheid van weleer zoals die gedonderd heeft bij monde der oude Quirieten. Met hen als leermeesters poogde ik steeds meer de juiste woorden te treffen en fouten onder invloed van de moedertaal weg te poetsen. En al gauw was ik een redenaar in vrijwel foutloos Latijn. Ik verdedigde onschuldigen, nam hulpelozen in bescherming, viel criminelen aan, pleitte genadeloos tegen misdaad en hield evengoed bloemrijke lofprijzingen en pronkredes waarin ik manden vol violen en lelies uitstrooide, telkens weer in een nieuwe gedaante wanneer ik op gezag van Quintilianus als een Proteus van personage moest veranderen om in alle mogelijke arena's mijn jonge geest te sterken.

Bij deze schoolse retoricaduels kwam de helpende hand niet ongelegen van de kunst die leert gedachtespinsels te ontwarren en door logisch redenen in te zien wat waar is. Evenmin ongelegen kwam de man die toen net in ons land was gearriveerd om de leer van Vorstius in een openbaar debat te gaan bestrijden, de geduchte Schotse vechtersbaas Eglissham. Onder toezien van Dedel werd ik aan hem overgeleverd en kreeg ik een man te horen, die met heel zijn ziel en zaligheid zwanger was van Aristoteles. Maandenlange gortdroge kost en Sisyphusarbeid hebben me geleerd wat je ook kunt leren als je je enkel aan u, Molinaeus, meester van logica, toevertrouwt en in plaats van oeverloze wirwar een korte samenvatting wenst.

Ook werd ik meteen meegevoerd in de duisternis van zijn verklaringen voor de hemelse en aardse verschijnselen. Om die in zuiverder vorm uit de bron van Stagira zelf te kunnen putten (Descartes had toen immers nog

niet met nieuw licht het valse beeld van de werkelijkheid ontmaskerd) diende zich voor de tweede maal zweet en zware arbeid aan: nieuwe zeeën lagen mij in het verschiet, zeeën, mijn God, nog meedogenlozer dan Grieks bij Latium. Als klein jongetje moest ik weer terug in de laagste bankjes, nu om mijn hoofd te kwellen met de stekels van het Grieks. Maar gaandeweg wierp mijn nijvere arbeid vruchten af. Al snel begon ik mij als Griekje verstaanbaar te maken, en ook nu niet zonder verzen, zodat de ook poëzie walging gaandeweg week voor het plezier dat tot op mijn oude dag onverminderd voortduurt. Toegerust met nieuwe wieken als ware ik de jongeling Icarus, tilde ik mijn jeugdige vlucht naar hoger sferen. Meer wilde ik dan op mijn vleugels de daden der oude Quirieten doorkruisen, meer dan me enkel aan de taal van Rome wijden. Overzee wenkte mij Venus. Attisch Athene, je hebt mijn hart gewonnen, en de charme van je schone taal heeft me verleid om me brandend van verlangen compleet te overspoelen met je goud.

Om van de uren tussendoor er niet één minder goed besteed en zonder vrucht of vorming verloren te laten gaan, nam ik onderwijl ook wapens en degens ter hand en wijdde ik me aan de techniek van het schermen. Want de opvatting van mijn zorgzame vader was deze: zoals de geest door oefeningen wordt gevormd, moet ook het lichaam van kinderen van goede komaf leren zich voornaam en met elegante controle te bewegen, om zelfs van zaken die niet echt nuttig zijn, de juiste manier van handelen te kennen. Wat moet ik immers met degens of machinerie die van buskruit zwanger gaat, behalve wanneer zelfbescherming, mocht het zover komen, een legitiem gebruik van staal nodig maakt? Het krijgswezen was mijn roeping noch mijn wens, en van kindsbeen af wilde ik me louter bewapenen met de muzen onder Apollo's bevel. Maar als je vaderland bij voortduring schuilgaat onder rookpluimen van oorlogen te land en ter zee, bij herhaling oprukt tegen de vijand, bij herhaling zijn aanvallen afslaat en zegeviert dankzij wapens, wie kan het zich dan veroorloven om daar geen acht op te slaan? Wie accepteert het van een burger van de Republiek dat hij de handelingen en regels voor de krijgskunst zoals de grote Maurits die wel doordacht aan het Nederlandse volk heeft voorgeschreven, niet kent?

En het was mijn vader niet genoeg om me tot infanterist van het vaderland te vormen. Het leek hem goed als ik ook te paard werd getild, waarbij een instructeur mijn tengere lijf kalm en met zachte hand de Paardrijden

ritmische beweging en zit bijbracht. Niet dat er iets van de hogere, aan de Muzen gewijde studie mocht worden prijsgegeven aan de paardrijkunst (wat minder verstandige vaders in hun toegeeflijkheid wel laten gebeuren). Nee, hij wilde slechts voorkomen dat ik door een verkeerde gewenning bespottelijke manieren zou aanleren en in voorkomende gevallen als een beginneling pijnlijk de risee zou zijn onder leeftijdsgenoten die wel bedreven waren.

Dezelfde gedachte bracht vader ertoe om mij dansles te laten geven door een meester die allerlei gracieuze passen en elegante gebaren aanleerde. Natuurlijk, aan de vorming van een edel karakter draagt zulke zothed nauwelijks bij, maar de regels van het spel verleiden je wel tot correct gedrag en ongespeeld fatsoen, tot orde en normen. En ze doen inzien hoezeer harmonie boven chaos zonder wetten gaat. Want de harmonieuze gratie van de danser die maat houdt bij de muziek, is precies als de controle van de rede over ons handelen. Dansen

Verder kreeg ik bij de lichamelijke oefeningen les in springen en licht, niet al te stevig worstelen om de armen en benen te sterken, en natuurlijk leerde ik als echte Hollander 's winters met ijzers onder de voeten de bevroren wateren op te gaan. Ook hierbij vond vader het weer niet voldoende dat ik mijn leeftijdsgenoten op snelheid klopte, en eiste hij een voorname, sierlijke slag. Die scheen ik als kind perfect te beheersen. Springen en
worstelen
Schaatsen

Heel wat liever had ik mij in het water met een goede slag leren redden. Vaak genoeg heb ik verwoede pogingen gedaan, maar nooit met succes. Op dit ene punt heeft de natuur mij niet van dienst willen zijn. Door zwakte van mijn longen of gebrek aan lichaamskracht heb ik uitgeput van het oefenen mijn vaders hoop en mijn eigen wens moeten teleurstellen. Ik zou niet weten hoeveel meter of decimeter ik me bij een schipbreuk met gevaar voor eigen leven uit handen van de dood zou kunnen houden, maar over de brede Hellespont zou ik er geen zestal halen, al was het Venus zelf die in Sestos lonkte. Zwemmen

Tot nu toe ontbrak nog de vorming van de ogen, de volle zuster der poëzie, de schilderkunst, die je kortweg maar treffend kan betitelen als de kunst van het zien. Degenen die hierin niet thuis zijn, beschouw ik echt amper als mensen die compleet mens zijn. Blinden noem ik ze, blinden die niet anders naar de lucht, de zee of de aarde kijken dan hun vee dat ze met de kop omlaag laten grazen. Zij kijken zonder ze te zien. Welk fraai effect perspectief creëert, wat proportie inhoudt, bij welk aanzicht een kleur, een houding of een onderwerp uit de verf komt, welke schoonheid een bijna vergane voorstelling heeft of hoe triomfantelijk de feiten weerleggen dat de antieke schilders de hedendaagse meesters overtreffen: dat is voor zulke lieden één grote mistige duisternis, voor kenners daarentegen zonneklaar en net zo duister als het licht op een stralende dag. Mijn allerbeste vader moet dat aan den lijve ervaren hebben, want hij was een leek op dit gebied. Maar wel kon hij weten hoe belangrijk het was voor zijn kinderen om er grote waarde aan te hechten. Hij wilde namelijk dat wij in hoge kringen en ook onder deskundigen als gelijken gerespecteerd zouden worden. Schilderkunst

Hondius was de eerste die de hand van mijn broer en mij hierin heeft gestuurd, niet echt de grootste Apelles onder de schilders van ons land, Tekenen

maar een geschikte leraar om bij beginners de grondering aan te brengen, waarop de grotere meesters die hogere stof onderwezen, zonder veel moeite hun lessen voor gevorderden konden invullen. Met leergierige hand begon ik in zwart of rood krijt of pen al snel treffende kopieën te maken van de werken die Goltzius ooit in koper graveerde om zolang als de zon de tijden te trotseren. Het ging me bepaald niet slecht af en men geloofde zelfs dat als mijn vader of het lot me in deze kunst lieten verdergaan ten koste van de hogere studie, ik onder de gemiddelde kunstenaars enige naam zou verwerven. Vanzelfsprekend heb ik me ook toegelegd op het miniatuur, klein van naam maar groots in verfijning, en op de techniek waaraan Pallas nu eindelijk haar vreedzame olijf gunt om kleuren die vroeger na een kort leven vergingen, te laten stralen in eeuwige jeugd. Misschien zijn er van mijn eerste werken onder vrienden nog sporen te vinden.

Miniatuur
Olieverf

Naast al die bijvakken waar mijn vader zicht op hield, was er één bezigheid die ik voor de oude man geheim heb gehouden. Om te voorkomen dat ik ook maar een moment zou stelen van wat toen mijn volle dagprogramma was, en minder tijd zou overhouden voor de geschiedenis van Rome en Griekenland, had hij me verboden extra werk te doen. Toch heb ik dat gedaan en met zoet genoegen bedrog gepleegd. In het diepste geheim gaf ik toe aan mijn van jongsaf aan gekoesterde passie voor wiskunde. Dit was het dobbelspel, de gokverslaving, het verdorven, twistzieke pokergezelschap waarmee ik mij inliet. Hier gaf ik mijn nachtrust graag voor op om de dag te verlengen met uren die anders aan slaap verloren zouden gaan, en zo mijn werk voortvarend tot een goed einde te kunnen brengen. En dat is me gelukt. Want cijferen en werken met de rekentafel (zonder dat zou de meetkunde vruchteloos en te vroeg begonnen werk zijn geweest) had ik zonder veel moeite voordien al in enkele weken geleerd van de voortreffelijke Clotius. Zo had trouwens ook het handelsrekenen geen geheimen meer voor me, evenmin als het mysterie in de boekhouding van Amsterdams onverzadigbaar gewin. Erg lang heeft mijn beste vader het niet volgehouden om Euclides' verboden omgang met zijn zoon te berispen. De dank die hij weigerde uit te spreken voor het versmiden van zijn gebod, vergoedde hij vrijwel helemaal met de vaderlijke lofprijzing dat ik hem met het bedrog eigenlijk dierbaarder was dan zonder.

Wiskunde
buiten weten
van vader

Rekenen van
Samuel Clotius
Handels-
rekenen

Meetkunde

Als er iets was waar ik op deze leeftijd trots op mocht zijn, dan was het wel dat de grote prinses De Coligny, moeder van Hendrik, mij in haar gunst gesloten heeft. Jong en met weinig kennis van zaken als ik was, kreeg ik meer dan eens het verzoek om bij haar te komen. Ze luisterde

Gunst en
genegenheid
van prinses
Louise de
Coligny

naar me, liet me haar gezelschap zijn en was altijd weer vol warmte. Zij! Die parel der vrouwen, dochter van Gaspard (die naam kent iedereen die gehoord heeft van Frankrijks eeuwige smet, de slachting van zijn eigen burgers), tweemaal gehuwd en van beide echtgenoten weduwe, nadat ze haar allebei in gruwelijke moorden ontruikt werden. 'Dat deze vrouw', sprak ik vaak, 'van haar onmetelijke hoogte is neergedaald en genoegens schept in mijn conversaties.' Zij! En ik, wie of wat was ik? Maar misschien kwam het wel omdat ze al zo lang een goede band met vader Huygens had, en iets daarvan aan zijn zoon verschuldigd wilde lijken.

Uiteindelijk dan werd Dedel, de gouverneur aan wiens langdurige en nimmer aflatende vriendschap en toewijding ik te danken heb wat ik schrijf en zeg, na zeven jaren verlost van zijn werk. Eenmaal weer op vrije voeten legde hij zich toe op zijn eigen studie, die hij altijd voor die van ons uit had geschoven. Met lauwer onderscheiden klom hij vervolgens op tot het hoogste en waardigste ambt van ons vaderland. President van het Hof van Holland werd met recht zijn naam en waardigheid, en dat is hij gebleven tot het einde van zijn leven.

Inmiddels waren de dagen gekomen dat ik samen met mijn broer Maurits rijp was om het stof van onze eerste arena af te schudden. Met kracht was de geest ontloken en haar ontvankelijkheid voor ernstiger zaken spoorde me aan om nader te bezien hoe ik later een waardig burger en geen nutteloze ballast voor mijn land zou worden. De kortste route om dat te bereiken bood het Romeinse recht. Dus maakte ik me gereed en ging ook met volle kracht die weg op. U wil ik daarbij dankzeggen, eerbiedwaardige oude wijze Suerius, oprechtste en beminlijkste mens die de natuur ooit op aarde heeft voortgebracht. Want u, uitmuntend raadsheer, mijn beste oom, hebt als een echte vriend ongevraagd de moeite willen nemen uw jonge neef aan de hand te nemen. U was de eerste die mij op het steile pad naar Themis' heiligdom hebt geholpen, de eerste die me daar de scherpe doornen hebt leren mijden.

Zo heb ik eerst de noodzakelijk geachte basiskennis tot mij genomen en van de vele titels uit het omvangrijke Corpus alvast diegene stevig in mijn hoofd geprent, die de rechtsregels beschrijft en die handelt over de betekenis van de begrippen. (Dat was op advies van de eminente rechtsgeleerde Grotius). En toen ik ook tot in het merg doordrenkt was met de beknopte hoofdlijnen van de keizerlijke Instituten, gaf vader eindelijk het sein om te scheiden van het zoutvaatje op de ouderlijke tafel en af te reizen naar het nabij bloeiende Bataafs Athene. In dat stralend licht, waar de kring van gelijken het geestesvuur in wedijver aanwakkert, heb ik het heerlijkste

jaar doorgebracht dat ik me uit mijn leven herinner. Met Heinsius knoopte ik een vriendschap aan die bleef bestaan tot het eind van zijn leven, zoals ik nu met de waardige erfgenaam van het vaderlijk genie bevriend ben tot mijn dood daar een einde aan brengt. Intussen, want dit was hoofddoel waarvoor ik toen naar Leiden ging, bleef ik bezig met de weerbarstigheden van de jurisprudentie. Trouw beluisterde ik de grote geleerden die in hun publieke colleges de taaie wetsteksten behapbaar maakten, waarna ik op mezelf de stof nog eens uit volle maag herkauwde. Zo probeerde ik de korte tijd die mijn lieve vader uit ongeduld aan het verblijf ter stede had gesteld (want met moeite kon hij ook maar het geringste deel van zijn kinderen missen), zoveel mogelijk op te rekken met mijn eigen werklust. Want wie weinig dagen heeft, kan in die weinig dagen door ijver niet weinig uren leven. In volle vaart (maar zonder ooit de Muzen en Apollo te veronachtzamen wanneer mijn versjes een momentje konden stelen, of als ik tijd vond om samen te musiceren en bij vrienden mijn geliefde luit ter hand nam, mijn viool liet zingen onder het vliegen van de boog of de ijzeren snaren aansloeg van de clavecimbel, want ook dat had ik een tijdje terug aan mijn spelkunsten toegevoegd), spoedde ik mij de studie door, terwijl mijn broer intussen alweer voor belangrijker werk naar huis was geroepen. Daar zou vader hem namelijk in de praktijk voorbereiden op het vaderlijk ambt, waarvoor hij bij zijn dood dan ook een gewaardeerd erfopvolger naliet. Alleen ben ik dus achtergebleven om de rituele proeve van bekwaamheid af te leggen en te bewijzen hoeveel vrucht het zweet der inspanning in dit korte jaar had opgeleverd. Geheel op eigen kracht en inzicht, zonder hulp van anderen zoals dat wel gebeurt, stelde ik vast door welk recht en welke wet een borg zijn gebondenheid moet erkennen en op welke wijze hij betaling kan betwisten, en zette ik dat uiteen in stellingen zoals die naar academisch gebruik *ad valvas* genageld dienen te worden ter aankondiging van het aanstaande duel waarin het jonge volk enthousiast de degens gaat kruisen.

Publieke
disputatie over
Borgstelling

Bij het aanbreken van de grote dag betrad ik de arena in een uitpuilend academiegebouw, waar mijn vader, de senaat en een omvangrijke schare van toehoorders en opponenten waren toegestroomd. Welke waardering mijn verdediging heeft geoogst, is bij afwezigheid van getuigen niet aan mij om te vertellen. Ach, wat is het bestaan van stervelingen toch vluchtig en nietig! Goed zestig jaar zijn er sindsdien verstreken, en van allen die getuige waren vind ik er amper nog één onder de levenden. Wat is er over van die gemeenschap? Een schim. Maar leefde tenminste nog Swanenburg, dan zou die oprechte man met zijn eerbiedwaardig voorkomen beslist bevestigen hoe ik nauwelijks een steuntje van zijn voorzitterschap nodig had, geen spier vertrok onder het strijdgeweld en niet ben verbleekt als een redenaar voor het altaar van Lugdunum.

Ik zegevierde en heb in een sierlijke rede mijn studievrienden, de stad, haar burgers en de geleerden die voor mij klaar hadden gestaan, met bezwaard gemoed vaarwel gezegd en ieder alle goeds toegewenst. Na

Vertrek uit
Leiden

afloop van het feestmaal dat dit welhaast heilige ritueel vereist, verliet ik wat ik altijd mijn dierbare Leiden zou blijven noemen, en keerde samen met vader terug naar het ouderlijk huis waar moeder me weer met open armen ontving. Kort daarna nam ik een kijkje bij de rumoerige gang van zaken in de rechtbank. De te Leiden ingedronken kennis van wetten en recht leerde ik vanuit het schimmenspel waarin ik tot dan toe geoefend was, als trouwe toehoorder toe te passen in werkelijke geschillen rond serieuze zaken, en niet langer waren schijnduels mijn deel.

Het was in het wonderjaar 1618, toen mijn voorspoedige jeugd achter me lag, dat ik bij het doorkomen van de baard als jongeling met krachtige vleugels mijn vlucht naar grotere hoogte wilde tillen, weg uit mijn eigen land om van verre volken de gewoonten en steden te leren kennen. Vader stemde daarmee in, want ambitie met edel oogmerk stond hem niet tegen. Hij bepaalde dat bij wijze van voorproef de nabijgelegen kust van Engeland zou worden aangedaan. Hierheen werd dus koers gezet. Onder begeleiding van de Engelsman Carleton, vrijwel permanent ambassadeur bij onze overheden en met ons Huygensen niet op slechts één titel noch sinds kort bevriend, stak ik over naar een land van zoete rust dat toen in pais en vree voortvarend geregeerd werd door de vorst wiens macht nog werd overtroffen door zijn vroomheid, vader des vaderlands met drie scepters in één hand en een drievoudige kroon op het hoofd, Jacobus. Kort na aankomst ging ik naar het huis van de oude, lang bevriende Caron, waar ik een welkome gast uit den vreemde was. Met open armen ontving de grijsaard me en hij was als een vader voor me tijdens de drie zoete maanden die ik er heb doorgebracht. En intussen, zoals een plant stilaan groeit zonder dat er moeite valt waar te nemen, ervoer ik zonder het te weten en van geen vordering bewust dat ik die moeilijke taal in korte tijd vlot had leren spreken. Ik kwam bij de mensen niet meer als buitenlander over en wekte zelfs de indruk niet ver van deze oorden vandaan te komen. Zo waardevol was het dat ik thuis de basis in grote lijnen had bestudeerd om die in het buitenland verder te kunnen uitbouwen. Begin deze studie vanuit de boeken, onder leiding van een leraar, als je hecht aan een korte en veilige leerweg.

Met veel genoegen heb ik ook een uitstapje gemaakt naar de heilige heuvels van Oxford (met Meetkercke als gids, en in het aangename gezelschap van Brasser en de jonge De Gheyn die met lof zijn vaders roem heeft doen verbleken). Ik bezichtigde er uw bibliotheek, Bodley, met die duizenden boeken en duizenden gulle schenkingen, en bracht een bezoek aan al die vorstelijke gebouwen, die colleges waar de welgeboren jeugd kosteloos woont en zich over de studie buigt. De faam van het nabijgelegen Woodstock verleidde ons om ook de gevangenis te gaan bekijken waar Elisabeth had moeten zuchten onder het wrede regime van

Reizen

Eerste reis naar
Engeland

Bezoek aan
Oxford

Woodstock
enz.

Mary. Op de oude vensters troffen we de nog niet vergane sporen van haar verheven hand, die tot tranen roerende verzen opgeweld uit het bedrukte hart van de arme vrouw toen een zwarte toekomst haar op het schavot kon brengen, maar een beter lot op de troon, met het koninklijk gezag van de dubbele kroon. De macht werd haar deel, en hoog verheven boven vrouw en man bleef zij tot het eind van haar leven maagd en koningin. De oude volksverhalen over de bron van Rosamunda en het zogenaamde Daedalische labyrinth daar, lieten ons koud. Wie die onzin graag voor waarheid houden, misgunden we dat niet, maar wij vertrokken uit Oxford en deden kort daarop de kastelen aan van Windsor en Theobalds, die vorstelijke kolossen die jouw piramides, Memphis, haast willen overtreffen en beslist geen nutteloze ballast zijn op verontwaardigde grond, maar verblijven van grote koningen, hun Britse heer even geliefd als waardig.

Terug in Londen be kroop mij nu het verlangen om uit te rijden naar Naar
Oxfords evenknie en nauwelijks mindere zuster, Cambridge. Mijn Cambridge met
metgezel en gids, Heydon, gaf de verveling op de lange reis geen kans de illustere Sir
door de verhalen die hij welbespraakt te berde bracht met grote kennis William
van zijn vaderland en de monarchie. Zo genoot ik dubbelop met dubbel Heydon
profijt terwijl ik alles wat ik maar wenste met oog en oor aandachtig in
mij opnam. Ach, niet in puur goud valt me de prijs van onze gesprekken
uit te drukken en zelfs nu op deze leeftijd staan ze me nog altijd voor de
geest. Wat een weelde was het om van zo'n betrouwbare getuige de
geschiedenis te leren van Henry, die grote belofte en parel van het
Engelse koningshuis! O ongelukkig kind, welk bitter lot misgunde jou de
troon toen je bij het ontluiken van je jeugd al een Marcellus was! Zo
vertelde die aller-

hartelijkste kompaan maar door en leidde hij zijn vriend met goedbedoeld Audley End
bedrog van de rechte weg naar Cambridge af om onverwachts halt te
houden voor Audley End. (Goede goden, wat een paleis met al dat
indrukwekkende marmer!) Gastvrij werd ik daar ontvangen door Suffolk,
de graaf die me aan zich verplichtte met een goedheid groter dan me ooit
onder landgenoten of in mijn ouderlijk huis ten deel zou kunnen vallen.
Alles stelde hij in het werk om zijn gast niet te snel weer te laten
ontsnappen. Zo overstelpend is de gunst van edele lieden, en zo diep zit
hun aangeboren hoffelijkheid. Toen ik er één nacht heerlijk geslapen en
uitgerust had, in een wonderschoon bed temidden van de prachtigste
wandtapijten, heb ik uiteindelijk na zwaar bepleite en

moeizaam verkregen permissie met Heydon de paarden weer aangevuurd om, zoals het oorspronkelijke doel van onze tocht was, Cambridge te bezoeken. De aanblik van al die gebouwen die daar boven de gehele stad in schittering oprijzen, ook hier weer allemaal het werk van koningen, sloeg mij met stomheid. Als wij voor alles tijd genoeg hadden gehad, was ik er klaar voor om één voor één al die woningen en heilige schatten der Muzen en Chariten te bezoeken. Maar de redelijkheid maande mij om ten slotte toch rekening te houden met mijn edele reisgenoot die al die tijd aan me vastgeketend zat en eindelijk zijn vrijheid behoorde terug te krijgen. Graag vertel ik hier nog over zijn linkerhand. Die was hem afgehouden toen deze held, gevierd om zijn moed, door lage list in een hinderlaag was overvallen en met een korter zwaard strijd had moeten leveren. Ook al waren wij samen op reis en zaten we aan dezelfde tafel, het gemis wist hij zo goed te masqueren dat als hij het niet zelf eerlijk onthuld had, ik altijd zou hebben gedacht dat hij nog beide handen had. Hij behielp zich met een ijzeren hand en had die door oefenen en uit oefening verkregen gewenning zo leren bewegen dat de functie van de verloren linkerhand precies werd nagedaan.

Terug aan de Theems gingen wij ieder ons weegs, hij, zoals hij op zijn typerende manier kon zeggen, niet echt ongelukkig met mijn vriendschap, en ik opgetogen over mijn genoeglijke reisgenoot, met wie de omgang zo hartelijk, verheven en passend bij zijn voorname afkomst was geweest. Later heb ik hem en de zijnen, dat edele broederpaar van Heydons hier te lande, alle mogelijke gunsten verleend zolang beiden nog in Holland leefden. Want ik vind dat er geen grotere zonde bestaat dan ondankbaarheid, een zonde waar zelfs leeuwen ('hondjes' is te zwak) nog voor terugdeinzen.

Nog altijd was mij niet de grote voldoening ten deel gevallen om u te zien, verheven hoofd van het Britse rijk. Het mooiste stond mij nog te wachten. Vurig verlangde ik de allerhoogste der koningen als gast te mogen ontmoeten en de hand met een kus te vereren. De fortuin juichte dat welwillend toe, want precies zoals ik wenste, diende zich de gelegenheid aan om een moment van toegankelijkheid te benutten. De koning had mijn Caron voor het leven een landgoed met vruchtbare weiden en rijke jachtgebieden geschonken, waar hij hoogstpersoonlijk elk jaar een bezoek bracht om er zich als vorst van de jacht samen met andere vorstelijke jagers van het hof af te matten. Toen Zijne Majesteit daar kwam en zich voor drie dagen een verblijf in het onbetekenende optrekje liet welgevallen, heeft hij mij met mijn jonge gepraat willen aanhoren. Hij wenste zelfs dat ik mijn luit aansloeg (wat een ruimhartigheid van die goede vorst jegens Hollanders!) en heeft met evenveel vriendelijkheid voor mijn onnozele klanken geapplaudisseerd.

Terugkeer in
Londen

Bagshot

Toelating tot
koning Jacobus

Over de familie Burlamacchi en de daarmee nauw verwante Londense Calandrini's, wier vriendschap ik rijkelijk heb mogen genieten, wil ik hier vrienden liever niets gezegd hebben dan de schijn van ondankbaarheid wekken als ik mij er in een enkel woord van zou afmaken. Zoveel behulpzaamheid getuigde van de warmte waarmee dat hele huis mij op deze reis aan zich heeft verplicht. Allerbeste Cesare, wat ben ik jou in het bijzonder niet verschuldigd dat je mij hebt laten delen in je vriendschap met de Cesare Calandrini voormalige aartsbisshop van Spalato, die oude wijze en begenadigde spreker die toen samen met jou de Italiaanse gemeente hoedde. U stond aan onze zijde, eerwaarde, en had door de heilige kracht van het ware Vriendschap en licht Romes dwaalleer uitgebraakt. Aan onze zijde, deerniswekkende omgang met grijsaard. Waarom toch bent u teruggekeerd bij uw eigen braaksel? Wat Marcantonio heeft u verdiend met het besluit om weer terug te vallen en de de begoochelingen te verdedigen van de dwaling die u uit eigen overtuiging had bestreden? Vanwaar die ommekeer in uw gedachten? Vanwaar die verdwazing, anders wil ik het niet noemen, om Rome dat u zo vaak had aangevallen, om dat Rome dan toch niet te wantrouwen? Hoe is het mogelijk dat een oude wijze zo kinds kan worden en een geest die schittert van hemelse licht zo blind? Waarde De Dominis, u mag dan voor uw naïeve dwaling geboet hebben onder ellendige stervelingen, ik bid dat het Eeuwig Oordeel u milder treft.

Nu alles ten slotte naar wens en tevredenheid verlopen was, en er nog Terugkeer naar slechts te wachten viel op gunstig weer, een schip en gezelschap om het vaderland veilig naar het vaderland terug te reizen, trof ik de delegatie die was afgevaardigd naar de Synode van het oude Dordrecht, grootheden in vroomheid en leer die zonder veel aandringen wel een Hollander in hun midden wilden opnemen die niet vreemd stond tegenover hun godsdienstige opvattingen, zij het wat minder doorkneed. Ook hiervoor ben ik Caron dank verschuldigd, want hij bleef mij met zorg omringen tot ik weer veilig voet zou zetten op vaderlandse bodem. Nobeles gastheer en beminnelijke oude vriend, sta mij toe om mijn dank, die ik tijdens uw leven niet meer heb kunnen betuigen zoals uw hulp het verdiende, na uw dood te voldoen in verzen die niet met mij zullen sterven.

Bij aflopend tij en kalme zee voeren we de Theems af, en met een aanhoudende bries in de rug bracht de tweede nacht ons al bij de Zeeuwse wadden. Daar heette de stad Middelburg de geestelijken in het Latijn welkom en droeg met eigen boten zorg voor het laatste deel van de tocht naar de kust van ons gewest. Even rap vloog ik door naar Den Haag om daar in een warm en veilig huis mijn ouders, broer en zusters blij en in goede gezondheid in de armen te sluiten en de hemelingen uit dankbaar hart lof te zingen. Mijn oude vader heb ik bij wijze van rente op het ruim toevertrouwde kapitaal verhalen verteld die zijn geduldig vaderlijk oor de zit van lange avonden en aangeregen nachten waard vond. Omdat hij er in

zijn jeugd met gevaar voor eigen leven heldendaden had verricht, vroeg hij enthousiast naar Londens geschiedenis, ontwikkeling, huidige staat en andere wetenswaardigheden. Ook deed het hem genoeg te horen dat mij bepaald geen alledaagse gastvrijheid ten deel was gevallen onder de Engelsen en hun aristocratie. Mij trof wat luie geesten die verzadigd zijn in de honkvaste zoetheid van thuis niet beseffen: jouw pracht, mijn geliefd Den Haag. Waar de wereld ook schittert in schoonheid, nergens kan zij zich meten met jou. Bloem van mijn bloeiend vaderland, bloei in rust en vrede, en laat Mars met zijn oorlogswaanzin en verwoestingen die Holland al lang niet meer hebben geteisterd, ver van je blijven.

Intussen was mijn broer met instemming van de Raad van State vaders ambtgenoot geworden en voerde hij in de overheden met vrucht de pen ter ondersteuning van de vermoeide oude man. Het was wel duidelijk dat hij, gegeven natuurlijk dat hij vader overleefde, in diens ambt zou opvolgen. Voor mij was het beeld van de toekomst nog in nevelen gehuld en die onbestemdheid maande mij de blik naar verschillende kanten open te houden om wikkend en wegend te bezien hoe ik later voor mijn vaderland geen nutteloos burger noch ballast zou zijn. Zo verstreek een jaar en ging het volgende in, toen opeens onverhoopt de dag aanbrak die me liever was dan alle dagen tot dan toe en mij vervulde van geluk. Van Aerssen (groot is de naam, mijn Republiek, van dat grote licht dat ver van Hollands bodem uw licht uitdroeg), Van Aerssen, de gezant die ons land waardig en met groot verstand van zaken in den vreemde vertegenwoordigde, zou deze lente door onze leiders uitgezonden gaan worden naar de regering van Venetië om in een eeuwig verdrag de alliantie tot stand te brengen van uw machtige leeuw, San Marco, en die van onze Republiek met haar zevenvoudige strijdmacht. Hij vertrok met een select gevolg van jongemannen en nam daarin ook mij op, als reisgezel en tevens om bij onderhandelingen eventueel de pen te voeren of het woord in de vreemde taal.

Reis naar
Venetië met de
gezant
François van
Aerssen, heer
van
Sommelsdijk

De laatste dagen van april gingen plaatsmaken voor mei, toen onze rijtuigen vanuit Holland uitreden naar het grote Keulen. Vandaar voeren we per schuit de Rijn op tot Mainz en toen over de Main naar Frankfurt. Na de klim bij Heidelberg trokken we in snelle vierspannen weer door landerijen en stukken bos, door het Württemberger woud langs Rothenburg en de wijd vermaarde Muzenzetel Tübingen en kwamen we aan in Tuttlingen vlakbij de bron van de onmetelijke Donau. (Ach, was onze snelle reis hier maar even rust gegund om mijn gezicht te kunnen verfrissen in de oorsprong van de rivier die volgens omstreken en nog altijd niet bewezen uitspraken alleen voor de Nijl onderdoet.) Kort daarop aanschouwden we in Zwitserland Schaffhausen met zijn donderende watervallen, Zürich, en de Walensee, berucht om zijn grote

gevaarlijke klippen en helse wervelwinden. Bij Chur, dat nog altijd soeverein zijn gezag uitoefent over de bewoners van Raetië, en nabij de Splügenpas met zijn angstaanjagende rotswanden, begonnen wij te klimmen naar de bronnen van de Rijn, die fameuze en als hun reputatie niet bedriegt, dubbelhoornige bronnen. Ook nu weer brandde ik van verlangen om als het had gekund de rotsen en sneeuw te trotseren voor een snelle bezichtiging. Maar het mocht niet zijn. Voor ons lag de lange, zware uitputtingsslag over de bergpas die zijn top verborgen hield in ijskoude wolken. Te paard en te voet zwoegden we happend naar adem langs steile afgronden en over smalle paadjes omhoog, toen ik samen met een reisgenoot iets uithaalde wat de moeite van het vertellen stellig waard is. (Want ik wil die jeugdige stommiteit niet verdoezelen als iemand er in de toekomst misschien nog lering uit kan trekken). Vanaf de bergrug liep de afdaling zo recht en steil de diepte in, dat het ijs – want de sneeuw was er door de nachtvorst hard als kristal bevroren – geen enkele mogelijkheid bood om rechtop te blijven stilstaan. Nu was dit toch de kortste weg naar het dal en het alternatief zou een lange omweg vergen. Aangemoedigd door Van Aerssen en de plaatselijke boeren met wier hulp hij zelf stap voor stap veilig vanaf de top naar beneden was gekomen, ging ik in zithouding achter mijn reisgenoot Van Linden aan, een stoere jongen die normaal niet gauw de stuipen kreeg bij een beetje opwindings, maar nu over zijn hele lijf schudde en schokte van ongekende angst. Dat besepte ik alleen niet, omdat ik na hem kwam en van achteren de verbijstering in zijn gezicht niet kon zien. Het volgende moment voelde het alsof ik door een tornado werd meegesleurd en als een bliksemschicht omlaagschoot. Mijn laarssporen konden de vaart niet remmen net zo min als mijn degen waarmee ik stekend houvast zocht. Ik dacht dat ik vanuit een kanon werd afgevuurd. Niet de vlucht van Icarus leek het, maar de val van die arme jongen die te dicht bij de zon kwam. Het werd me zwart voor de ogen, nauwelijks kon ik nog kijken, de berg leek rondjes te draaien en hoewel amper nog bij zinnen, zag ik tot mijn schrik allemaal rotsen op me afkomen die ik moest zien te ontwijken. Tot mijn geluk heb ik ze ontweken en kwam ik dankzij Van Aerssen in volle vaart terecht in het groepje boeren dat me met wijd open armen lachend opving. Heel wat minder uitbundig lachte ik terug en zei dat ik hoopte dat andermans gevaren hier een waarschuwing mochten zijn en dat zij in zo'n hachelijke situatie niet moesten smullen van zure grappen.

Levensgevaar-
lijke afdaling
op de
Splügenpas

Ontkomen aan de langdurige ontberingen op de Splügen, deden wij ons tegoed aan de zachte lucht van Chiavenna en de kolkende stroom van de Mera. Na een korte blik over het Comomeer, zo dierbaar aan mijn jongere

Plinius, betraden we Valtellina's Tempe. Bij Morbegno werden we in de Alpen nog wreder geteisterd door kou, opgevroren en smeltende sneeuw, dunne ijslagen, donderend onweer in de wolken om ons heen en dichte mist die de zon voortdurend verduisterde. Uitgeput bereikten we tot onze vreugde eindelijk de laatste top met zijn beroemde,

statige bijnaam Casa di San Marco vanwege het hutje daar in de eeuwige wolken, waar noodweer, stormen, regen en sneeuw altijd vrij toegang hebben.

Casa di San
Marco, waar
Venetiës gezag
begint

Langs een pad dat zeker niet zo makkelijk was als de neergang in de Hades schijnt te zijn, begonnen we toch aan de afdaling. Niets kon ons tenslotte nog moeilijk lijken nu het grootste leed geleden was en we op het punt stonden om Italië, eindelijk Italië binnen te gaan. Ja, wat raakten we verkwikt van blijdschap door die zomerse aanblik van Italië, terwijl we net nog stonden te rillen in de winterse kou. Hoe heerlijk was de weidse schoonheid van Lombardije, wat heb ik genoten van Bergamo, van Brescia, van Verona's grandeur die alleen voor Rome misschien zal onderdoen, en van jou, Gardameer, gistend en bulderend als de zee. (Ook ik heb getuige mogen zijn van je woeste golven, die plotseling weken voor verraderlijk gekabbel). Hoe prachtig was Vicenza, zwelgend in zijn chique luister, en dan ten slotte Padua's illustere Pallasbolwerk. Laat het genoeg zijn om kort de namen van al die plaatsen te hebben genoemd. Want zou ik ze één voor één in ogenschouw nemen en van ieder apart vermelden met hoeveel ruitery ze de gezant tegemoet kwamen, met hoeveel vertoon van vreugde elke stad zijn binnenkomst vierde, hoe overal de jongeren hun blijdschap toonden over het verbond dat met de Hollanders gesloten ging worden, of hoe overdadig de publieke maaltijden schitterden, als ik dat allemaal zou vertellen, zou ik herhalen wat ik met jeugdige pen tijdens de reis zelf al heb vastgelegd, getuige mijn

Reisjournaal
dat ik in het
Frans heb
bijgehouden

Franstalige journaal dat na mij zal voortleven.

Langs haar oevers van gouden schittering voerde de Brenta ons per schuit op de snelle stroom mee naar de Venetiaanse lagune, en toen het late licht zich al in nachtelijk duister ging hullen, voeren wij binnen in de machtige heerseres van de wijde zee. Venetië! Hoe ik ook poog je te roemen, alles schiet te kort voor een stad die zelfs met de hoogste lof nog wordt onteerd. Vergeef Huygens dat hij over jou, je pracht en grootsheid, zwijgt. Het is je niet ontgaan hoe je hem in zijn jeugd met stomme verbijstering hebt getroffen, hoe zijn ogen verblind raakten in jouw zee van licht, en weet dat hij nu op hoge leeftijd nog steeds niet bij zinnen is gekomen.

Aankomst in
Venetië

Ov. Met. 2,181

Ik werd uitgezonden naar de hoogste leider van Venetiës republiek, de oude doge met zijn priemende blik en een grijze baard die zijn waardigheid evenaarde. In purperen mantel gezeten op zijn vergulde troon ontving hij me. Ik bracht hem een groet in zijn eigen taal en vroeg daarbij

naar de dag die hij ons toewees, naar de rang die hij onze gezant zou toekennen bij de ontvangst in de stad en naar het tijdstip waarop hij hem de gelegenheid wilde geven om in de illustere senaat zijn publieke harangue te houden. Toen klaarde de blik op en Zijne Sereniteit sloot me in de armen, terwijl hij ons welwillend zijn volledige steun toezegde. 'Het hoogste eerbetoon,' sprak hij, 'dat wij hier naar plechtige gewoonte toekennen aan onderdanen die door koningen naar Venetië worden uitgezonden, dat hoogste eerbetoon belooft ons, weest hiervan verzekerd, uw gezant ten deel te doen vallen. Venetië zal zorgen dat de Faam gevoed zal zijn en aan de gehele wereld zal verkondigen hoe hoog in achting hier uw Republiek staat, hoe hoog wij het nieuwe verbond stellen, dat als burens de Adriatische Zee en Nederlandse Rijn aaneensluit.'

Die belofte heeft de grijsaard waargemaakt. Bij zonsopgang op de tweede dag nadien begaven wij ons buiten de stad en werden we ontvangen in het klooster van San Giorgio in Alga. Daarop naderde een statige vloot van adellijk purper die de hele zee kleurde. Tienmaal zes gondels met dubbele roeiers meerden aan en tienmaal zes senatoren traden in een plechtige schare hoffelijk de gezant tegemoet. Na de begroeting nam ieder van hen één van ons aan zijn zijde en bood volgens gewoonte de linker zitplaats aan. Die plek in de gondel is het diepst en comfortabelst en was dus voor de gast, terwijl de gastheer rechts van zijn gast plaatsnam. Toen sneed de hele vloot roeiend door de golven en snelden we richting de grote stad. Daar betraden we het marmeren palazzo dat op kosten van de staat met een overvloed aan huisraad was verrijkt. Met even rijke dankwoorden deden wij de statige schare regeringsleden weer uitgeleide, niet zonder vioolspel, trompetgeschal en een bij zulke plechtigheden altijd nieuwsgierig samendrommende menigte.

De volgende dag was er getuige van dat Van Aerssen mocht aantreden in de Raad, alwaar hij zijn rijkdom aan welsprekendheid in een redevoering Demosthenes waardig luid klinkend uitstortte over het gehoor. Na een kort officieel weerwoord rees het college op, en terwijl de doge een groet bracht aan de voorgeleide leden van het gevolg, heeft het hem liefd om in die rij mij te herkennen van de groet die ik in het begin had overgebracht. Bijzonder hartverwarmend verzekerde hij Van Aerssen dat diens opdracht bijzonder lovenswaardig was uitgevoerd.

Toen beide partijen ruim invulling hadden gegeven aan de formaliteiten rond het gesloten verbond en de plechtigheden ter bekrachtiging daarvan waren afgerond, was onze gezant vastbesloten om Venetië een lang en duur verblijf te besparen en aan drie weken geen vierde meer toe te voegen. De reisgenoten gaf hij opdracht zich snel op te maken voor de terugtocht en zelf stond hij al klaar. Maar van mij, Italië, land der landen, mijn bloem en oogappel, van mij ken je de pijn en droeve zuchten, toen ik amper in jouw voorportaal de smaak van de hemel leek te proeven, en besepte je weer te moeten verlaten. Van alle bergen restten nu alleen nog de Apennijnen. De ideale mogelijkheid lag voor het grijpen om

die nog over te trekken en dan jou te zien, bloeiend Florence, jou, Napels, en jou, Rome! Maar ik diende te gehoorzamen aan het gezag van beide ouders en Van Aerssens bijna vaderlijke dwang om huiswaarts te keren. Gehoorzaam ben ik gegaan, helaas, en pijnlijk waar was wat ik toen voorspelde: 'Wij nemen afscheid van een land dat me niet vergund zal zijn ooit nog te bezoeken. Voor altijd, bloeiend Florence, voor altijd en eeuwig, Napels en Rome, vaarwel.'

In ieder geval heb ik in Venetië, zoveel de mij toegewezen taken en bezigheden daar tijd voor lieten, niets laten ontsnappen aan het onderzoek van mijn hongerige ogen. De muziek heb ik er gretig bestudeerd, de schilderkunst en poëzie, de kerken, pleinen en beelden, de klassieke leer van Vitruvius, uitgewerkt in moderne voorbeelden van zuiver marmer, de bouw van die voor ons ongekend grote galeien, de ovens van Murano waar Egyptisch as smelt tot zuiver kristal overtreffend kristallijn in platte en holle vorm, de een voor spiegels en oog, de ander voor aan de mond. Ook heb ik kennis genomen van de wijze waarop de machtige republiek al tweemaal zeshonderd jaar haar soevereine rijk bestuurt. In de Grote Raad heb ik tijdens een zitting gezien hoe de stemmen worden opgehaald waarbij toen ook de hand die dit schrijft, in zo'n blinde bus een stemsteentje heeft gestopt.

Naarstige
observaties in
Venetië

Bij mijn alomvattend onderzoek was alleen met u, oprechte verdediger van de waarheid, pater van de orde der Servieten, u, wijdvermaarde Paolo Sarpi, een ontmoeting uitgesloten. Zelfs baatte niet een brief van de grote Heinsius, die u toch al zo lang kende als een goede vriend verenigd in het geloof. Dat griefde mij, en ook de minzame grijsaard betreurde het dat contact met mensen van buiten voor een misdaad gehouden werd, zolang hij begraven onder geheime documenten van landsbelang de zaken van staat behartigde. Fulgentius, 's mans onafscheidelijke Achates, bracht me die hartelijke woorden uit naam van de afzender over.

Paolo Sarpi,
pater der
Servieten, niet
gezien

Toen we op het punt stonden te vertrekken heeft de republiek nog gouden kettingen laten bezorgen aan Van Aerssen, aan zijn oudste zoon en ook aan mij, in zwaarte verschillend naar ieders rang, en ook medaillons met aan weerszijden de leeuwen van Venetië en de Nederlanden ter herinnering aan het verbond en het welslagen van de missie.

Geschenken
van de Rep.

Verdere troost zou me de Venetiaanse koopwaar bieden, die ik zoveel ik me kon veroorloven gretig had aangeschaft: kristalglas, boeken en voor Hollandse oren verzamelde muziek. Maar dat was valse hoop. Onrechtvaardig lot, niets anders dan mijzelf liet je mij met lege handen naar mijn vaderland terugbrengen. Piraten uit Barbarije hebben mijn oogst gekaapt. Verdorven Tripoli, ruk jij nu mijn arme boekjes uiteen, en jij,

Verlies van
aangeschafte
spullen

Algiers, mijn instrumenten?

In het spoor van de heenweg aanvaardden we de terugreis. In dezelfde plaatsen werden we met hetzelfde eerbetoon ontvangen, opnieuw beklommen we met weerzin de wolkschragende Alpen, nogmaals gingen we de passen van Morbegno en Splügen over en voeren we over de Zwitserse meren om eindelijk in vlakker land af te dalen en weer op adem te komen in het oude Rauriacum. Hier namen wij u tot gids, vader Rijn, en trokken we per rijtuig verder door de prachtig groene weiden op uw linker oever.

Het grootse Straatsburg kan ik niet passeren zonder een waarschuwing voor het geval dat één der mijnen zich hier ooit in die duizelingwekkende kerktoeren naar boven zal wagen. Laat hij gerust in het viervoudige slakkenhuis de trap opgaan en dan zonder enig bezwaar in het achtvoudige de weg omhoog vervolgen. (Cirkelend als een hemelhoge reiger op de vlucht voor een valk, ben ik zelf ook die nauwe trappen in de ijle hoogte opgevlogen en door al dat gecirkel dacht ik dat ik werkelijk een reiger of valk was geworden.) Daar zal hij kunnen bewonderen hoe alle spitsen samenkomen tot één. Maar om dan die spits, die boven de slakkenhuizen angstaanjagend steil de hoogte in steekt, zonder enige omheining te beklimmen langs de buitenwand, dat is gekkenwerk. En de grootste gek ben ik zelf geweest, want zonder me te bedenken greep ik me vast aan puntige en hakige uitsteekseltjes, die ik vervolgens ook wel als steun voor mijn voeten meende te kunnen gebruiken, en zo ben ik helemaal tot in het puntje van de toren geklommen. Ja, ja, absoluut de moeite waard je leven daar te gaan riskeren om schooljongetjes in verrukking te brengen en voer voor hun spreekbeurten te worden! Wij onverschrokken Hollanders weten toch zeker uit de hoogste masten de wimpels te halen, zelfs bij nacht en ontij als gistende golven het schip woest heen en weer beuken? Wat een nederlaag is het dan om op een toren die niet eens beweegt, de wolken niet te willen aanraken omdat je bang bent! Kinderen van mijn bloed, houd dit soort fratsen ver van je. Want als ik jullie zeg hoe ik van die spits naar beneden ben geklommen, hoe ik duizelde van hoogtevrees en met de blik op de Straatsburger daken ver in de diepte, nog een keer zonder hekwerk en met handen en voeten de weg terug maakte tot ik zonder ongelukken weer bij de fameuze slakkenhuizen kwam, dan vertel ik een verhaal dat mij noch jullie plezier zal doen, over een daad waar geen van ons nog graag aan herinnerd wordt.

Waaghalzerij
bij de
beklimming
van de
Straatsburger
Münster

De rest van de reis verliep vlot en voorspoedig, afwisselend op snelle wielen en de stroom van de rivier. Eerst verscheen op de linker Rijnsoever Speyer, vervolgens Frankenthal met zijn Nederlandse nieuwkomers, toen de torens van Worms, hoofdstad der Vangionen, de torens van Oppenheim, van Mainz groter dan beide, en van de stad die volledig recht

doet aan haar naam 'Bacchusaltaar'. Bonn en Keulen, jullie had ik voorheen al bezocht en ga ik dus snel voorbij. Jou groet ik, Nijmegen, oude stad der Bataven, en niet ver daarvandaan jullie, Rhenen en Wijk bij Duurstede, met je stoere oude naam Batavodurum, en jou, eerbiedwaardig Utrecht, en de illustere Leidse academie. Geen tijd heb ik om bij jullie stil te staan voor lofprijzingen, want nabij is de plaats die ik nu snel moet terugzien, die in schoonheid alles overtreft wat mijn oude ogen ooit hebben aanschouwd, Den Haag. 'Jou weer terug te zien, mijn liefste Den Haag', verzuchtte ik, 'mijn heerlijkheid, mijn parel Den Haag.' Verdere woorden smoorden in geluk en uitbundig hulde mijn blijdschap zich in stilte. Het grootste genot gaven me vader en moeder, broer en zussen die het hele traject dat ik had afgelegd, samen met mij weer terugvolgden en me alles hoorden herbeleven: het geploeter in de Alpen, de stralende pracht van Venetië, de Duitse banketten, de kleding van de mensen, de taal en gewoonten van al die plaatsen, stuk voor stuk verhalen die gemakkelijk uitliepen tot midden in de nacht. Dat maakt het de moeite waard, dat is de beloning die wacht bij terugkomst van verre reizen: iedereen vraagt en alleen jij geeft alle antwoorden, zodat je het idee hebt dat je met al die vrienden je reis opnieuw maakt. Dat is leven in tweevoud of vaker nog, en naar eigen believen herhaald genot. Zo vertel ik ook met plezier dat ik bij terugkomst voor mijn gretige vader versjes heb meegebracht, die me te paard of in de koets waren ingevallen of geboren waren in de hoge wolken van de Alpentoppen. Dat dierbare cadeau bewees, zo klein als het was, eens te meer dat mijn vrije tijd niet ledig was geweest.

Thuiskomst in
Den Haag

In de loop van deze jaren was de Republiek gaan beseffen dat de grondlegger van haar vrijheid, Willem van Oranje, in de stad waar hij vogelvrij zijn leven in bloed moest eindigen door de hand van een moordenaar uit het Spaanse kamp, nog altijd een sobere en weinig luisterrijke laatste rustplaats had. Al was schaarste in de schatkist daarvoor in het verleden een excuus geweest, 's lands groeiende welvaart in recentere tijden kon de situatie niet laten bestaan. Sindsdien is Delft befaamd om het vorstelijk marmer waaraan de doorgaans gehaaste reiziger geen vluchtig bezoek brengt. Dank, heren overheid, voor al deze toewijding om onze grote Willem met de hoogste eer te gedenken. Ook ik heb aan zijn mausoleum een kleine bijdrage geleverd, als ik hier mijn trots mag laten spreken. Na mannen als Heinsius en Grotius, die misschien minder in de smaak vielen, is de tekst die in gouden letters bovenop het marmer prijkt, een jeugdige compositie van mijn hand. As van Oranje, uw heilige naam, uw nazaten houd ik, constant dienaar, in ere en uw Huis tot lof zij de toewijding die ik al van kindsbeen af met liefde koester.

Inscriptie op
het praalgraf
van prins
Willem te Delft

MIJN LEVEN

VERTELD AAN MIJN KINDEREN

Boek twee

Met zulke bezigheden leidde ik zorgeloos mijn leven, toen er zich een nieuwe kans aandiende, met taken van groter gewicht. Een omvangrijk gezantschap scheen me zo niet graag dan toch zeker niet ongaarne als secretaris te willen hebben. Zes gezamenlijke ambassadeurs, en mij aan dat getal toegevoegd, vaardigde de Republiek af naar de boven alle lof verheven koning van de drievoudige kroon, Jacobus. In drie maanden al was de missie volbracht, waarna de gezanten tot ridder verheven en beladen met rijke geschenken naar huis terugkeerden, en ik niet zonder ketting.

Tweede reis
naar Engeland,
met zes Staatse
gezanten
Terugkeer

Kostbaarder nog was me de vriendschap die ik toen met Thorius gesloten had. Thorius! Geen oprechter mens heeft de wereld ooit aanschouwd, en ik geen groter geleerde. Hoe spijtig dat wij met de zee tussen ons beiden maar zelden samen hebben kunnen zijn, en hoe triest dat de dood me deze dierbare vriend zo plotseling heeft misgund. Van Drebbel had ik slechts een glimp mogen opvangen, de geleerde die oogde als een Hollandse boer, maar spreken kon als de wijzen van Samos en Sicilië tezamen. Graag had ik tijden met u doorgebracht, grijze beroemdheid, maar het moest blijven bij de korte poos van een uur en tegen mijn wil volgde uitstel tot een later jaar.

Vriendschap
met Raph.
Thorius en
Corn. Drebbel

Lang heeft dat niet hoeven duren. De belangen in de Oost en de strijd met onze Engelse burens aan de Ganges noopten de overheden tot een vredesoverleg in de broedertwist. Van Aerssen werd met zijn deskundige welsprekendheid ook nu weer boven anderen geschikt geacht om het oplaaiende conflict tot bedaren te brengen. Hij werd als ambassadeur uitgezonden, versterkt met Bas, Van Tuyll en Joachimi (die laatste zond de Republiek als opvolger van Caron), en ook op mij werd bij deze missie een beroep gedaan, in dezelfde functie als voorheen.

Derde reis naar
Engeland met
drie gezanten

Bij ons vertrek hield het ijs de Rijn en Maas stevig in zijn greep, dus kozen we zee vanaf het brede strand van Scheveningen. Dankzij een gunstige oostenwind raakten we tot onze opluchting zonder veel moeite weg van de Hollandse kust. Maar al gauw werd onze koers gestuit doordat Eurus draaide tot zuidwestelijke Zephyr, recht op de boeg. En ten slotte hulde de zee zich in dikke mist. Als op de tast door het duister, als een blinde die zonder hulp zijn voeten voelend neerzet en links en rechts aarzelt in onzekerheid, zo ging en kroop bij tijden ons schip voort terwijl we onze drift op de

Moeizame
overtocht, niet
zonder gevaar

stroming met het anker remden. Maar dan, bij de monding van de Theems waar het traject vol wadden ligt, voelen we plotseling de boeg in de verraderlijke bodem boren en zee voor zand wisselen. We liggen vast, de zeilen rukken, maar het schip is niet in beweging te brengen, niet van het wad vlot te trekken, niet meer op koers te krijgen. Angst grijpt de schipper en met hem de bemanning. Hij weet geen uitkomst te bieden, zij geen helpende hand. Iedereen is even radeloos. Voor de gezanten wordt een sloep uitgezet in de hoop dat ze roeiend over volle zee ergens land kunnen bereiken, of dat nu Kent zal blijken of de kust daar ver tegenover in het noorden. De scheepskoffer met belangrijke papieren en opdrachten is al in het bootje overgebracht en bijna gaan de ambassadeurs, en met de ambassadeurs ook ik aan boord, bereid om het onzekere lot tegemoet te gaan, of plotseling klinkt een onverhoopt geschreeuw. Juichend springen de zeelui op. 'We zijn los!' buldert er één. 'Vier de schoten', roept een ander. 'We zijn los! Kapitein, grijp het roer en breng ons met een wending uit de foute koers.' Hij pakt het roer, wendt de steven, zet de zeilen over en gebruikt het beetje stroming dat ons had vlotgetrokken, om het schip uit de greep van de zandbanken de andere kant op te voeren. Via het diepe, door zand vertroebelde water waar de Theems in zee een veilige toegang biedt, weet hij Gravesend te bereiken, juist als er storm losbarst. Was ons lichte sloepje daarin terechtgekomen, dan was het verzwolgen in de woeste branding of door de golven meegesleurd en kapotgeslagen op Englands klippen.

De vredesvorst was ons gezantschap welgezind. Gouden woorden stroomden van welbespraakte lippen en bereidwillig luisterde de koning, zelf een groot redenaar, naar de grootheid van onze redenaar. Geen moment was zijn oor ontstemd. Maar jij, verdorven hebzucht, zieke honger naar rijkdom, dorst die na het grootste gewin altijd naar meer smacht, jij hebt niet willen zwichten voor de inspanningen van een vrijwel vruchteloos jaar. Nog één, twee maanden moesten er aan de twaalf die al besteed waren, worden bijgepast. Zo krachtig en strijdvaardig volhardden de kooplieden van beide compagnieën in hun onverdroten strijd en brandende begeerte om in het verre Indië heer en meester te zijn, Brit boven Hollander of Hollander boven Brit. Veertig en nog eens veertig rumoerige sessies herinner ik me in het geschreeuw van Whitehall te hebben bijgewoond, voordat dankzij Jacobus' beijvering namens de Engelsen en die van onze mensen voor de Republiek de ruzie met een verdrag bezworen is en de eendracht tussen de broedervolkeren hersteld.

Het was tijdens het moeizaam voortslepen van deze onderhandelingen, toen ons zwaar beproefde geduld weigerde nog langer de vertragingen van de vorstelijke Raad te accepteren, dat ik ten langen leste door de ambassadeurs werd uitgestuurd naar de koning om hun grote ongenoegen kenbaar te maken. Ik spoorde hem op in Royston, waar hij als zo vaak de velden afstroopte op jacht naar verscholen wild. Na

Van Aerssens
welsprekend-
heid hoog in
achting bij de
koning

Ruzie tussen de
Indische
Compagnieën

Naar de koning
gezonden om
te klagen

terugkomst mocht ik mijn opwachting maken en zette ik de klacht uiteen in de mildste woorden die voor klagen mogelijk waren. Ze vonden welwillend gehoor en met geduld luisterde de vorst, waarbij hij minzaam op mij steunend de zaal doorliep. Hoofdschuddend verfoeide hij het kwalijke gedrag van zijn onderhandelaars en beloofde hij te zullen rechtzetten wat ons geërgerd mocht hebben. En terwijl hij dat zei, hief hij het zwaard dat de edele graaf van Holland op zijn wenken had aangereikt, en sloeg hij me volstrekt onverwachts tot ridder. Het zwaard zelf mocht ik daarbij uit uw hand, Sir Henry, als geschenk (en wat voor geschenk!) aannemen. Ach, voortreffelijke graaf, triomferend met het zwaard had u uw leven moeten eindigen, niet onder de bijl van een tiran, u, die de koningen, vader en zoon, tot de laatste adem bent trouw gebleven.

Henry Rich,
graaf van
Holland
Tot ridder
geslagen

Op de terugweg naar Londen gebeurde het dat ik in een nauw dal onverhoeds klemgereden werd door een lange stoet van karren en geen kant meer uit kon. In het gedrang kreeg ik een duw, viel uit het zadel en bleef met mijn voet in de beugel ondersteboven aan mijn paard hangen. Tussen het hoefgetrappel en de ratelende wielen voelde ik mijn hoofd al verbrijzeld worden, of zo leek het te voelen. Stilstaan kon niet, maar geschrokken van mijn val was er uiteindelijk toch een wagenmenner die inhiel om me te helpen. Zo diep hij kon strekte hij zich en met de grootste moeite wist hij de sporen waarmee ik verstrikt zat, te ontwarren. Gods hand had me zonder schrammen uit de levensgevaarlijke situatie gered. Maar nu mijn paard nog. Tussen de krijtsteenwand aan de ene kant en een zwaar beladen kar aan de andere was het zo bekneld geraakt dat het nauwelijks te bevrijden was. Toch heb ik het los kunnen trekken, zodat ik tot mijn opluchting weer kon opstijgen om na het vallen van de nacht laat maar in levenden lijve Londen binnen te rijden en te rapporteren dat de opdracht met succes uitgevoerd was.

Een val van
mijn paard
zonder
kleerscheuren
overleefd

Minder blij met deze afloop was Fortuna en ze heeft me haar toorn niet bespaard. Tegen mijn zin was ik er eens mee akkoord gegaan dat een vriend in mijn bagagetassen tweehonderd gouden jacobussen onderbracht, geld dat was bedoeld om indien nodig de gezanten te bekostigen tijdens een korte reis naar de koning. Bij zonsopgang vertrokken we van huis en nauwelijks waren onze rijtuigen de uitgestrekte voorsteden van Londen uit of van achteruit klonk een geschreeuw: op de laatste koets was een riem losgeschoten en de tas van Huygens was eraf gevallen zonder dat het was gemerkt door mijn knecht, die vergeten was hoe zijn meester hem zojuist nog met de vreselijkste dingen bedreigd had als hij het zou wagen die tas van zijn nek te halen. Toch had hij het gedaan, en wie kon het ongedaan maken? Wie durfde hopen dat zo'n makkelijke, vette prooi nog uit de Engelse klauwen gered kon worden? Zou ik hier vertellen welk verdriet me toen, schuldig buiten mijn schuld, heeft verscheurd, hoeveel nachten ik woelend heb wakker gelegen, dan zou de herinnering me nog ziek maken en met een te wrede nagel wonden openrijten die

Een voorval, te
wijten aan een
knecht, met
ernstige
gevolgen voor
mij

schrijnender zijn dan alle die me ooit zijn toegebracht. Laat het blijven bij welk leed ik toen allemaal heb doorstaan. Vooral was dat de vrees dat ik misschien de ondraaglijke verdenking van schandalig bedrog op me zou laden, alsof ik onder het voorwendsel van een lichtzinnige knecht stiekem de hand had pogen te leggen op andermans geld. Nee, Gij Eeuwige, voor Wie het diepst verborgene zonneklaar is, Gij weet hoe rein de handen waren die ik toen vrij van elke zonde ten hemel heb geheven, en hoe rein ik ze nu opnieuw ten hemel hef. En jullie, mijn nageslacht, duld nimmer dat iemand de naam van jullie vader ten onrechte met een smadelijke smet zal wagen te besmeuren.

Maar laat ik niet in ondankbaarheid verzuimen dit zorgelijk bitter met zoet te verzachten. Graag gaan mijn gedachten en pen terug naar de talloze nieuwe namen van Britten met wie ik in die tijd kennis heb gemaakt en vriendschap gesloten. Hen één voor één op te sommen zou wel eens een lang en saai verhaal kunnen worden. En zo'n lange omweg langs velen is ook niet nodig, want als ik alleen uw huis noem, Killigrew, heb ik er vele genoemd. Wat een rijkdom was het om via u toegang te hebben tot al die omliggende tuinen en woningen. Alles in dit huis ademde ware adel. Deze man en vrouw hebben mij, een onbetekenende vreemdeling, zo gastvrij opgenomen en zonder zulks verplicht te zijn telkens weer zo rijkelijk overstelpt met gunsten, dat ik zelfs al ben ik mijn leven lang diep dankbaar geweest, toch nog ondankbaar zal sterven. Robert, wie is de lofredenaar die u, grootvader van zo'n rijk en edel nageslacht, kan prijzen of zelfs maar kan beginnen te prijzen als hij wil rechtdoen aan zoveel roem? En wie haalt het slotakkoord van zijn lof op de verwante families Berkeley en Jermyn, of hij nu de maat van verzen houdt of de vrije loop neemt? Want met wat een titels en ereambten hebt u, Graaf van Saint Albans, als jonge telg het sinds lang bloeiende geslacht Jermyn niet verrijkt!

Al de coryfeeën die zich verzamelden onder het uitnemende gezelschap in dit huis waar platvloerse eenvoud niet welkom was, zouden een lang verhaal vergen. Maar dat het heel Londen was, durf ik rustig te beweren, en het hele hof daarbij, is niet gelogen. Al wie uitblonk in de kunst die hij beoefende, was hier te vinden. En mij was het

gegeven om er kennis te maken! Onovertroffen Donne! U stel ik boven allen, dienaar van het Woord, onovertroffen redenaar en prins der dichters. Altijd weer als ik het goud uit uw mond hoorde stromen, of dat nu in gesprekken onder vrienden was of in uw preken vanaf de kansel, begenadigd predikant, waande ik me te laven aan pure nectar! Maar ook u laat ik niet onvermeld, Lady Throckmorton, zoals u die oude herinneringen ophaalde aan koningin Elisabeth, haar beraad en slimme zetten tegen

Vrienden in
Londen

De familie van
Sir Rob.
Killigrew

John Donne,
deken van
St. Paul's

de avances van Frankrijks vrijers. Geen betere getuige van die legendarische periode en het hofverkeer van weleer, toen u het als geen andere dame verdiende om te leven aan de zijde leefde van Raleigh. Als ik er nog aan terugdenk, dappere vrouwe, hoe u me met droge ogen kon vertellen over de vastberadenheid waarmee die held op de drempel van de dood de bijl had veracht, kost het mijzelf de grootste moeite mijn tranen te bedwingen.

En wat hebben wij daar aan de maaltijd niet nog meer voorgeschoteld gekregen! Hoe vaak niet werd er genoten van muziek! Welke van Apollo's kunsten hebben we niet mogen proeven! Dat hele huis was één concert. De beeldschone gastvrouw, moeder van (het verbaast me nog steeds) een dozijn kinderen, bracht met haar sneeuw witte hals zuivere godenzang ten gehore en begeleidde haar hemelse liederen met luitspel alsof de Thracische hand zelf de snaren bespeelde. Nam zij rust en werd de Orpheus der Britten, Lanier, verleid tot een proeve van zijn zang en spel, dan trof velen stille verbijstering maar mij een allerheerlijkste siddering die ik niet lang kon verduren. Zelfs Fransen of Italianen die ooit zijn muziek hebben gehoord, zullen zich openlijk hebben geschaamd en hun eigen kunst van deze meester hebben wensen te leren. Wie dan weer het feest kon overnemen (en hoe!), was Gaultier. Alleen al die naam zou zijn grootheid voldoende mogen onderstrepen, ware het niet dat hij zich naar het oordeel van de Engelsen, en zonder tegenwerping van mijn kant, boven de Gaultiers heeft verheven. Hemelse goden! Met wat een gedreven handen, rechts en links, wist hij me telkens weer buiten zinnen te brengen. Was dat een luit die door een god was bezielde, of toch het werk en de geestdrift van een mens? Al was ik zelf een gakkende gans tussen al die sierlijke zwanen, toch werd mijn bijdrage (wie houdt het voor waar?) niet helemaal versmaad. Muilezels die jeuk hebben, schurken zich ook wel eens om beurten aan elkaar. In ieder geval heb ik het er niet zonder lof van deze gelauwerden vanaf gebracht. Drebbel kon ik tot mijn voldoening dit hele jaar als mijn bezit koesteren, en hij mij als het zijne. En niet tot zijn spijt, als ik het wel heb. Anders had hij nooit zoveel uren aan zoveel gesprekken met mij besteed, meer dan hij misschien bij zomaar een vriend zou hebben gedaan. Maar genoeg hierover. Nu het landsbelang met succes was gediend, riep de goede uitkomst de gezanten naar huis om verslag uit te brengen. Een milde zuidwester bracht ieder van ons verlost van zijn taak weer terug bij de huiselijke haard, waar de steenkolenrook van overzee graag werd verruild voor de turfalm van eigen bodem.

Een heel jaar had sindsdien de hemelboog doorlopen, toen de dood mij beroofde van mijn bejaarde vader, niet voortijdig maar toch onverminderd bitter. Want hij verdiende het echt om even oud te worden als ik nu, of zelfs nog ouder. Zijn afkomst

van vaderszijde gaf hem het Bredase Terheijden, van moederszijde stamde hij uit de geslachten van Bax en Back, en zelfs uit het wijdvermaarde huis van Brederode. Over de verdiensten van deze uitzonderlijke man zeg ik niets; die kennen de Raad van State, ons land en de prinsen van Oranje, die hij met lof heeft gediend als feilloze en onberispelijke secretaris, van zijn jeugd tot in zijn hoogste jaren. Pas op het moment dat hij zijn laatste levensuur nabij wist, heeft hij de eer van het ambt na bijna vijftig glansrijke jaren overgedragen aan zijn eerstgeborene, Maurits. En de Raad stemde dankbaar in met deze erfgenaam die zijn vader niet beschaamde.

O, van God vervulde ziel, hoe groot is je kracht als jij je kerker verlaat en de vrijheid tegemoet treedt! Hoe goed zie je de toekomst en ken je de waarheid! Want al weersprak de arts het nog zo stellig, vader zei met woorden die worstelend hun weg uit zijn stervende keel vonden: 'Constantijn, geloof me, de vierde dag na vandaag zal mijn laatste zijn.' En het was de vierde dag toen mijn dierbare vader de Vader in de hemel het hemelse leengoed terugbracht. O dag van duisternis, voor mij blijf je altijd omcirkeld met het zwart van de rouw. Maar voor hem was het leven klaar en het zwoegen op aarde genoeg geweest. Vrij van zonden geniet hij in de hemel Gods heerlijkheid. Dat kan geen dwaas hem toch misgunnen?

Na het overlijden wachtte hem een mooi en rijk eerbetoon dat door velen is bijgewoond. Vooraan in de staatsie schreden talrijke hoge bewindslieden, ambassadeurs van bevriende koningen en ook mijn beide prinsen, die samen met de bloem van het huis van Nassau en vele jonge loten ter begrafenis bewezen hoe ze mijn vader tijdens zijn leven hadden liefgehad. Daarachter volgde een lange stoet van hoge officieren en geheel Den Haag, dat met zijn voornaamste ingezetenen de droeve laatste eer bewees.

Begrafenis

Als het al geen inscriptie op zijn grafsteen verdient dat hij ooit verstoken van de gevluchte Staatse troepen in handen van de Spanjaard viel en dat zijn gevangenschap in Nijmegen geen kleine bijdrage aan het vaderland heeft geleverd toen de stad kort na zijn vrijlating met weinig moeite veroverd kon worden, dan lijkt een tweede heldendaad toch zeker een bescheiden stukje geschiedschrijving waard. Huygens, mijn vader, in de bloei van zijn jeugd een onverschrokken jongeling, was in een kundig plan van de grote, in Nederland eeuwig in ere te houden Oranje boven velen verkozen om een weerloos kind uit het hol van de leeuw te redden. Het jongetje was als onderpand in gijzeling gegeven aan de wantrouwige Spanjaard Mendoza, die toen als gezant aan het hof van koningin Elisabeth in Londen verbleef en een list beraamde om Vlissingen in te nemen. Zijn list moest met list verijdeld worden, en tot zijn schande is dat ook gebeurd. Moedig roofde mijn vader het kind bij de vijand vandaan en nog moediger voerde hij het mee over zee, achtervolgd door hordes vijanden. Zo

Opdracht van prins Willem door vader in Engeland voortreffelijk uitgevoerd

heeft hij de jongen bij Oranje gebracht. De prins beloonde de voortreffelijke uitvoering van zijn opdracht met een voor die tijd even voortreffelijk geschenk en eiste van mijn vader dat hij een medaille om de hals zou dragen.

Het volgende jaar was van een helaas nog veel grotere begrafenis getuige en kwijnde weg in lange rouw. Maurits, held van ons vaderland, wiens tijd, als men dat zeggen mag, nog niet gekomen was en nooit komen mocht, Maurits, de held die alle heldenmonumenten had moeten overleven, zwichtte voor de dood, de afgunstige dood die hem van onze aardse troon ophief naar een betere zetel in de hemel. Huivering ging door het land. Tegen deze ramp was de Republiek der Nederlanden niet bestand en aangeslagen had zij te laat haar verdriet bedwongen als uit zijn as niet een Phoenix, zijn voorganger gelijk, een nieuwe Oranje onder gunstig gesternte herrezen was.

Prins Maurits
overleden

Toen deze allerhartelijkste opvolger de secretarissen van zijn broer tegen hun oude loon weer in dienst had genomen, bleef zijn huis voor mij nog even gesloten, niet uit onwil maar omdat het vol was. Dat bleek wel, Frederik Hendrik, uit de tevreden blik waarmee u mij toeknikte de uwe te mogen zijn, direct na het plotselinge verlies van Tuning, de man die u jarenlang ter zijde had gestaan en als oude, getrouwe dienaar grote waardering had genoten. Zelfs de pest die hem velde en woekerend huishield in het legerkamp, had u er niet toe kunnen bewegen, held en eeuwig doodsverachter, zijn woning te verlaten, al drongen uw bezorgde vrienden daar nog zo op aan.

Opgevolgd
door Prins
Frederik
Hendrik
Ik volg Tuning
op als
secretaris van
de prins

Zo ben ik als Junius' jonge collega aangesteld en heb ik mijzelf, mijn dagen en mijn werk voor het leven vastgeklonken in deze hoofse boeien. Hoe ik hier heb geleefd, hoe Gods hand mij altijd heeft gesteund bij de taken die ik met Constante toewijding verrichtte, zou ik hier nodeloos in herinnering brengen. Ik heb er ooit al een minder moeilijk dichtwerk in de volkstaal van geweven. Want al was ik te velde en aan het hof gemoeid met zoveel taken dat een mens er geheel onder bedolven zou kunnen raken, Melpomene stond me altijd bij. Zelden liet Apollo me in de steek en is me tijdens een wandeling of te paard níet iets geestigs of serieus (al naar gelang ingevingen opwellen) ontvallen wanneer er iets een epigram waard bleek. Dat is mijn bezetenheid, mijn manie zo je wilt, of de niet te versmaden winst van mijn Ledige Uren. Getuigen daarvan zijn de *Momenta Desultoria* die ik door de jaren heen in niet onbenut gelaten momenten overvloedig uit de pen heb gemorst, en ook de dertig boeken van verzameld werk in de Nederlandse taal. Geen enkel uurtje dat ik zonder mijn taken te verwaarlozen overhield van mijn dienst aan het hof, heeft mijn zuinigheid onbesteed gelaten. En koester ik niet de waan van een naam die toch verbleken zal, dan zullen ook jullie, nakomelingen, wel eens een momentje welbesteed willen verspillen aan Huygens' rijmelarij, en niet laatschamperen over een dichter die het land was toegewijd, en wanneer mogelijk ook u.

Uitgave van
mijn Latijnse
en Nederlandse
gedichten

Zelfs mijn luit is onder de druk van alle werklust nooit verstomd. Dat verzwijg ik niet als iets waarvoor ik me zou moeten schamen, maar vind ik juist het loven waard. Het is zelfs een wijze les dat elk lied lasten lenigt. Geloof me, jongelui, is je in je vroege jeugd iets van zangkunst of snarenspeel bijgebracht, verzorg dat zaaisel dan goed, kweek het op en laat het uitgroeien tot een gewas of misschien wel een boom. Want ooit zullen jullie onder die lommerrijke beuk graag beschutting vinden om de droeve slagen van het gemoed te verzachten of de Schepper met eigen scheppingen van zang en luit dankbaar te loven. Voor mij was het de balsem waarmee ik in het legerkamp, tussen hoorngeschal en krijgsgeweld en de duizend diensten voor vaderland en hof, mijn ziel verzorgde. En niet altijd waren het vluchtige niemendalletjes. Menige compositie zal daar namens mij onder het nageslacht van kunnen getuigen, muziek die ik schreef bij de psalmen van de Koning-Profeet en die daarbij, naar het oordeel van het land dat nauwelijks enige krachtmeting met zijn hoogstaande muziek toestaat, naar Frankrijks oordeel niet disharmonieert. Nu nog steeds haal ik van deze akker zulke rijke schoven binnen en plukt mijn oude dag nog zoveel vruchten van wat mijn jeugd gekweekt heeft, dat niets mij waardevoller is. Iedereen die weet wat vadergevoelens zijn en hoe dierbaar je eigen kinderen, zal begrijpen wat ik bedoel, of hij nu vader van een kind is of een lied het leven heeft geschonken.

Psalmen, in het legerkamp op luitmuziek gezet, te Parijs uitgegeven

Tot mijn verrassing kreeg ik niet zelden nog ander, serieuzer denkwerk te verrichten. Wanneer ons leger een beleg rond een stad had opgetrokken en de Spanjaarden voor hun ontzet hulp van buitenaf probeerden in te roepen, was er voor open briefverkeer geen enkele weg begaanbaar en vestigde hun laatste hoop zich op het gebruik van vreemde schriftsoorten om er de geheime informatie kundig in te verhullen. Die werden dan voorgelegd aan mij en bij elk beleg weer bewees ik mijn nut door de trucs van de vijand te doorzien dankzij mijn eigen kennis van bedrog – want in vijandschap is dat toegestaan. Niets heeft ons parten kunnen spelen, al waren de letters afkomstig van de Ganges of nooit geziene griffioenen in fantasievormen. Alles heb ik weten te ontraadselen en in klare taal zonder geheimen aan mijn bevelhebber overhandigd. De dank en lof van de nobele held koester ik als een dierbare herinnering diep in mijn hart. Onovertroffen prins, menselijkste onder de groten, edelmoedigste overwinnaar, eeuwig overwinnaar, groot was het genot om in het klein uw grootheid te dienen en zoet alle moeite die werd vergoed met de tevreden blik van mijn heer!

Ontcijfering van vijandelijk geheimschrift

Dit leven als vrijgezel begon mijn hart voor altijd te veroveren en boven mijn enige verbintenis met het hof zou ik geen andere hebben kunnen aangaan, als niet de

Huwelijk

Leidsman van het lot ons sinds de eeuwigheid in heilige echt gepaard had, mijn stralende licht Susanna van Baerle. Meer dan jou had God me in Zijn grootste goedheid nooit kunnen schenken: van goeden huize, op huwbare leeftijd, mooi, zedig, wijs als geen andere vrouw en gezegend met een rijkdom aan gaven die de hoogste deugd in mannen evenaart, ja het toonbeeld van deugd dat niemand ook maar iets afgezwakt of aangevuld zou wensen. Wat stuk voor stuk een steen nog in vervoering kon brengen, zou dat alles in haar bijeen mijn hart, allermint van steen, onberoerd laten? Nee, geraakt ben ik, en mijn verliefdheid liet mijn lief niet onbeantwoord: een lange vriendschapsband werd kortweg liefde, vonkend over en weer in wederzijdse aantrekking. Geen van twee had de ander nog te veroveren. Veroverd waren wij al lang. Zo wachtte ons het publiek ceremonieel naar vaderlands gebruik en is de echt voor gemeenschap en kerk wettig voltrokken. Wij hebben onder Gods zegening het bed gedeeld en mijn dank voor Zijn gunst zal ik in de jaren die ik nog leef als schuldenaar nooit kunnen voldoen. Dat is aan jullie, mijn nakomelingen, jullie die uit deze vereniging zijn voortgekomen en mij zo'n gelukkig leven als grootvader schenken. De leiding in ons huwelijk is van de eerste tot de laatste dag in handen geweest van gelijk gestemde harmonie. Twee zielen waren één van zin in al het gezamenlijke en ook in ieders eigen wil, die, gedaan of nog te doen, altijd de ander kon bekoren. Samen hebben we ook besloten het huis te kopen dat voorheen eigendom was geweest van de edele moeder van Nassaus telgen. Wij werden er de gelukkige vader en moeder van vier zoons, en tweemaal zoveel jaren verstreken in samenzijn.

Het huis
gekocht waarin
onze vijf
kinderen zijn
geboren

Wat nog ontbrak aan de wens en gebeden van beide ouders was een zuster voor de vier broers. Toen beviel Susanna voorspoedig van een meisje. O, hoe blij was ze met haar dierbare dochttertje! Maar ach, hoe plots werd ze zelf na de bevalling van me weggerukt. Gelukzalig en reikhalzend trad zij het hemelse levenslicht van de eeuwige dag tegemoet. Maar mij liet ze achter zonder het beste deel van mezelf, te vroeg een vader alleen met vijf kleine kinderen die toen nog niet vaders maar moeders zorg nodig hadden. O, ziel van volmaakte deugd! Haars gelijke hebben de voorbije tijden nooit aanschouwd, en zullen de komende, zo dat gebeurt, maar zelden zien. Ze is niet heengegaan in de voldoening dat ze ons huis had verrijkt met een prachtige kinderschare, want haar nabestaanden verdienden in haar ogen een huis dat statiger was. Daarvan heeft zij het deel ontworpen dat het meest wordt geprezen, en vervolgens heeft ze onvermoeibaar tot aan de nok toe de bouw geleid, terwijl ik in het legerkamp vastzat en het thuisfront in de steek moest laten omdat mijn prins bliksemde in de zware gevechten bij Breda en tot in de wijde omtrek de verdreven Spanjaard verpletterde. Zo heeft mijn liefste mij dit huis gewijd als laatste aandenken

Het overlijden
van mijn
echtgenote

Ons huis
gebouwd

aan haar liefde en onderpand van zichzelf. Ik heb het samen met mijn kleine gevolg in tranen betrokken, verstoken van haar, mijn wederhelft, om wie ik als een eenzame tortel eeuwig zal treuren.

Hiervoor was me Zuylichem ten deel gevallen, de eeuwenoude heerlijkheid uit het familiebezit van Pieck, met het gelijknamige kasteel, de doorluchtige titel en het bijbehorende land, dat nooit verdort maar in zijn vette, malse grond de ploeg eenvoudig zijn werk laat doen. Het ligt immers in de streek waar na zijn vertakking de grotere arm van de Rijn nabij de Maas voortstroomt om er even verderop mee samen te vloeien. Ach, heerlijk huis op zo'n prachtig gelegen plek aan de oevers van die machtige rivier. Hoe graag had ik hier van mijn rust genoten en in de weidevelden de

Zuylichem
aangekocht

zorgen van het leven vergeten, zonder jouw ellende, vraatzuchtige Waal, knager aan mijn lapje grond, zonder altijd maar strijd tegen je te hoeven voeren als jij ieder jaar weer mijn akkers belaagde en nooit eens van mijn oogst kon afblijven. Wees gewaarschuwd, al mijn nakomelingen, leer van dit treurige voorbeeld beter op je hoede te zijn bij aankopen en zie rivieren in de buurt van landgoed als een altijd loerende plaag.

Catull.

Niet veel eerder had zich nog een andere ramp voltrokken. De vrouw die mij als enige van haar zes kinderen zelf aan de borst had gevoed, mijn lieve moeder, was op hoge leeftijd heengegaan zonder dat ik haar op het sterfbed de ogen had kunnen sluiten of zelfs rouwend bij de begrafenis de laatste eer had mogen bewijzen. Want terwijl Rijnberk hardnekkig standhield tegen de aanvallen van Oranje, lieten de gulden boeien van mijn slavernij een vertrek uit het legerkamp niet toe.

Mijn moeder
overleden

Zij behoorde tot het huis van Hoefnagel en aan die oude, adellijke stamboom, die om velerlei voortreffelijkheden geroemd wordt, was zij een fijne bloem. O, met recht prijs ik mijzelf gelukkig, mijn zoete voedster, want hoe bevoorrecht was ik boven mijn broer en vier zussen, dat ik als zuigeling niet de melk van een ander heb gekregen! Beslist was u de allereerlijkste moeder en hield u evenveel van elk kind, zoals ieder terecht ook van u. Maar toch is het geen verbeelding dat u als een welhaast dubbele moeder een iets sterkere binding had met het kind dat u gedragen en zelf gevoed had. Voor zulke liefde hoeven ook geen duistere verklaringen gezocht te worden. De kracht ervan zit evenzeer in het bloed als in de voeding.

Nu ik middenin de klippen van het leven worstel door tijden van verlies en rouw, ben jij, dierbaarste Maurits, wiens naam mij heilig en onuitwisbaar is, de volgende die me voor ogen komt zoals ik je zag op de drempel van de dood: niet wenend om jezelf maar om mijn verdriet. Want zelfs toen was je nog bezorgd, zoals je dat je leven lang was, dat mij iets zou overkomen waardoor ik je dood misschien niet overleefde en je begrafenis niet zou leiden. Ach, die laatste blik, die omhelzing en die tedere woorden,

Mijn enige
broer
overleden

zacht met stervende lippen gesproken: 'Ik mag je dus toch nog zien.' (Want op zijn lang en dringend vragen was ik overgekomen uit het legerkamp.) Hoe vredig maakte zijn ziel zich los uit het lichaam, al was dat nog lang niet afgeleefd. Reikhalzend omarmde hij het betere leven. Laat de hemelse gunst het geven dat zo'n slotakkoord mijn levenseind mag sieren!

Zo was minstens zo vaak als voorspoed tegenslag mijn deel. Maar, in vreugde of verdriet, altijd bleef ik mijn heer en vaderland een trouw en toegewijd dienaar. Een overvloed aan taken die we thans in stukken zien opgedeeld, en een veelheid aan opdrachten die nu aan vele handen worden toevertrouwd, verrichtte ik alleen. Zo heb ik me in het legerkamp en aan het hof (hetzij met wat fortuin, ofwel verdiend) bij mijn meester weten te onderscheiden. Uit eigen beweging wenste hij mijn bezit en ambt uit te breiden en deed hij dat ook welwillend op de momenten dat de tijd iets zijn beslag kon geven waar zij dikwijls niet rijp voor is. Zo was mijn benoeming, samen met

Ik volg Eric
Dimmer op als
Raad van de

Junius, tot opvolger van Dimmer in de Raad waar ik nu voorzitter van ben, de vorstelijke vergoeding voor eerder geleverde inspanningen. Ook gaf hij me tegen een gering bedrag Zeelhem in pandschap toen de oude douairière stervende was. En mijn zoon Constantijn heeft hij direct toen ik erom vroeg, aangewezen als mijn collega, niet voor ooit in de toekomst, maar amper nadat hij in de leer was gekomen en zijn eerste veldtocht had meegemaakt. Scherp in zijn oordeel als geen ander had de prins namelijk gezien met hoeveel zorg ik er bij de opvoeding naar gestreefd had om mijn kinderen van jongsaf aan edel gedrag en karakter bij te brengen, en geringe kennis van talen of kunsten niet zou hebben getolereerd. Na kritische keuring van deze zaailing was hij dan ook zo goed om zichzelf en het vaderland er geen magere oogst van in het vooruitzicht te stellen.

prins
Zeelhem
verkregen
Mijn
Constantijn als
collega
gekregen

Als ik over die opvoeding iets meer mag vertellen, zal ik er nog een kort woord aan wijden. Ik heb mijn zoons mijn eigen voetspoor laten volgen, in de overtuiging dat wat voor mij niet slecht had uitgepakt, in precies dezelfde vorm ook voor hen geen vruchteloos programma zou zijn. Wie een beeld van mij en mijn broer in onze jeugd heeft, heeft dat dus van ons allemaal. Twee eieren hebben minder gemeen.

Opvoeding van
mijn kinderen

Mijn wijze vader heeft ons onze eerste kennis niet op een publieke school laten opdoen, en binnen de muren van mijn huis waren mijn zoons de eerste en laatste zorg. Hun gouverneurs voorzag ik van zelfgemaakte leerstof en uittreksels waar ik de pupillen doorheen geleid wilde hebben. Alle wildlopiegheid waar je niks mee opschiet, had ik weggesneden, zodat het geen martelgang voor ze werd. Zonder vrucht is mijn vaderlijke toewijding niet gebleven. Alles leerden zij bijzonder snel en met hun wakkere geest liepen zij zo op hun meesters vooruit dat bij allen de teugel nodig was, aansporing bij niemand. Het resultaat sprak voor zich.

Toen ze doordrenkt waren met de kunsten en talen die ik zelf vroeger ook had ingedronken, heb ik ze niet langer opgesloten gehouden in de kerker van hun

geboorteland. Welke streken ze op hun buitenlandse reizen hebben bezocht, laat ik aan een ieder om te zijner tijd zelf voor zichzelf en de zijnen op te tekenen.

Van Constantijn heb ik al geroemd wat roem verdient, ware het niet ondankbaar om te verzwijgen hoe hij met zijn grote talent en aanleg voor welke kunst dan ook mijn wensen volkomen heeft bewaarheid en nog verre heeft overtroffen. Onder Minerva's gunst dient hij de Muzen wanneer hij wil, en geven de Latijnse zanggodinnen hem epigrammen in de pen die zelfs Bilbilis niet zouden vervelen. Hiermee amper genoeg nemend verenigt hij Apollo en Apelles. En in die kunst toont hij zich zelfs zo'n Parrhasius dat als het lot hem niet elders had geroepen, hij met de grootsten nog de strijd zou kunnen aangaan. Autodidact in zijn jonge jaren dankte hij die passie natuurlijk aan zijn moeder, van wie hij het tekenen al bij de geboorte meekreeg in het bloed. Want tijdens de zwangerschap was zij een fervent beoefenaar, zelfs zo dat haar genie dat van mannen ontsteeg. Constantijn

Na de eerste volgt de zoon wiens naam niet in de stugge hexameter, en faam amper in de hele wereld past. Wat hij allemaal heeft gepresteerd en naar verwachting nog zal gaan presteren, is erkend door Frankrijk, die Charitenbron en moeder van gekoesterde talenten, die mijn kostbare pand nu onder haar vleugels houdt. Mijn dierbare jongen, zou het lot het ons gunnen, dan zou ik zo graag met jou het leven delen en gezamenlijk mijn oude dagen doorbrengen, waar we ook zouden zijn. Maar veel meer nog wens ik dat het jou, waarheen en wanneer ik je ook moet laten gaan, goed zal gaan. Veel wil ik niet in herinnering brengen, want dat is kinderspel uit je jeugd dat zelfs ik al beneden je waardigheid acht, hoe groot het ook is voor mij en mensen zoals ik, die onbetekenend over de grond kruipen vergeleken bij jouw vlucht door de hoogste hemelsferen. Ik zal niet vertellen hoe je in hand en verstand uitblinkt als musicus en alles doorgrond hebt wat de natuur in het geheim van haar klanken verborgen houdt. Ook zal ik verzwijgen hoe je nog heel jong je meesters voorbijstreefde, van leerling al gauw uitgroeide tot leraar van de leerlingen en de naam verwierf van Siciliës wijze denker. En ook zal ik zwijgen over de schoonheid die al vroeg je tekeningen in rood of zwart krijgt sierde, en hoe vaardig je de pen hanteert. (Voor jou zijn dat tenslotte onbenulligheden en kwaliteiten waarop je neerkijkt, al zou iemand die ze bij toeval bij zichzelf ontdekt of door oefening eigen heeft gemaakt, ze voor geen goud willen ruilen.) Zolang het hemelrad en de sterren zullen draaien, zolang de tijd zal tikken in de regelmaat van de slinger, zolang de planeet Saturnus gezuiverd zal zijn van de smadelijke oortjes die jij naar het rijk der fabelen hebt verwezen, en gesierd blijft met de statige ring die jij tot zijn glorie hebt Christiaan

ontdekt, zolang zul jij voortleven en niet eerder dan de sterren zal jouw naam doven.

Nu heb ik zonder boze bedoelingen jou te dagen, mijn derde zoon Lodewijk, al weet ik niet of je wel wilt verschijnen. Niet dat ik tegen jouw voortreffelijkheid mijn pijlen ga richten; jij bent één van mij. Verdorven is degene die jou verbasterd verklaart van je vaders eerlijkheid en rechtschapenheid. Ontsteld ben ik en woedend dat je telkens maar weer de degens moet kruisen met boosaardige lieden en ondankbaar volk, en geen dag of nacht met rust gelaten wordt. Mij raakt het evenzeer als jou de ellende aangrijpt. Wie zou niet gebukt gaan onder al het gekonkel van die lui die jou verwijten wat ze zelf hebben begaan? Wie je ook bent, jij bezetene die het gemunt hebt op de naam en oprechtheid van Huygens en het in je hoofd hebt gehaald om van mensen die zoiets helemaal niet verdienen, schuldigen te maken, zodat je ons, waarom toch ons, die niemand ooit vanwege enige fraude heeft kunnen brandmerken, voor het gerecht kunt slepen en mijn kind verscheurt, mijn eigen vlees en bloed: wie je ook bent, ik vergeef het je en zal geen vergelding voor het gerecht eisen. Zo er wraak te vrezen is, vrees dan de wrake Gods. En jij, mijn Lodewijk, houd vast aan rechtvaardigheid, veracht de kwaden en verlaat je op de goeden. Laat sputteren van afgunst wie graag sputteren wil. Handhaaf je op de post die je met recht verworven hebt en sier die gewetensvol. Ooit zal de smaad beschaamd zijn boze tong beteugelen, ooit zal de konkelaar die vrijelijk kwaad over jou verzon, die dienaar van lasterlijke leugens, verstrikt in zijn eigen kwaad smekend bij je aankloppen om (als ik me niet in je vergis) vergeving te krijgen. Dan zal hij zweren voor die goddeloze verdorvenheid met zijn bloed te willen boeten en geen lichtere straf te verdienen. Wat jij te verduren hebt gehad, was je persoonlijkheid zo onwaardig. Het leven heeft je beslist te zwaar beproefd! Je groeide op tot een sterk en evenwichtig karakter, je hebt je talent voor de kunsten als haast geen ander ontplooid, je hebt zoveel gereisd in Frankrijk, Engeland en zelfs het verre Spanje dat je je voor iedereen in ieders taal een landgenoot toont, en nu, mijn dierbare zoon, wordt al dat goeds door zieke lui die elkaar het licht in de ogen niet gunnen, aan stukken gereten. Altijd en eeuwig verwikkeld in nieuwe en opnieuw opblaiende conflicten ken je zelden dagen zonder storm, zelden wolkenloze dagen waarop de hemel je toelacht. Hoor mij aan, rechtvaardige God, en breng deze ellende tot een eind dat de goeden net zo zeer verdienen als de kwaden vrezen.

Mijn vierde jongen deed in verstand evenmin als enige andere gave onder voor zijn broers, stak zelfs een heel hoofd boven de drie uit. Ach Philips, bedroefd breng ik hem in herinnering. Slechts even had hij zich (hoe mooi, hoe krachtig ontluikend en uitgroeiend) aan de wereld laten zien, toen het vluchtige lot me hem al weer ontnam, nog voor hij tien jaren verdubbeld had. In de greep van het verlangen dat op de drempel van de volwassenheid in ons brandt om het buitenland te gaan zien, is hij niet door mij tegengehouden en in een Staats gezantschap enthousiast vertrokken naar het

noorden. Maar in Marienburg overvallen door ziekte scheidde hij uit het leven en liet mij, zo ver van hem vandaan, in droefheid achter.

Als laatste na alle broers, maar voor hen allen in haar eentje een waardige zus, kwam Susanna ter wereld, mijn leven en kostbaarder schat dan mijn hart. Begin ik haar te roemen als dochter en als echtgenote, dan heb ik amper genoeg aan de jaren die ik nog hoop te leven. Al zullen de tijden na mij en de tijden van nu elk een deel prijzen, ook dan zal veruit het meeste (hier spreekt een liefhebbende vader) nog niet gezegd zijn. Maar spreekt er niemand, dan zal zeker jij, mijn waarde schoonzoon Doublet, willen noch kunnen verzwijgen met wat een huwelijk en wat een moeder jij en je gezin gezegend zijn. En zwijg je toch, dan geven jullie dierbare kleintjes het levende bewijs. Zouden de hemelingen er uit die schare niet twee hebben teruggenomen die alleen hun waardig waren, dan had er nergens ter wereld een gezegender vader geleefd. Maar prijs jullie gelukkig en wees blij en tevreden met de kinderen die je behouden mocht. Zij zijn reden genoeg en in overvloed om de hemel eeuwig te danken. En niet alleen jullie was dat geluk beschoren. Ook mijn schoondochters hebben mij elk grootvader gemaakt, en al die kleinkinderen omringen me als sterren die sprankelen in mijn helder lichte, wolkenloze levensavond. Wat een juweeltje van een zoon, mijn Constantijn, heeft jouw Ryckaert je geschonken: zo mooi en zoet als de natuur nog nooit een jongetje voortbracht. En, Lodewijk, wat een prachtig Gorinchems

Susanna, mijn enige dochter

Van haar mijn kleinzoon Constantijntje

jongenstrio heeft jouw kleine heldin Berkhout ter wereld gebracht, een driespan dat binnenkort misschien wel een vierspan van mannetjes wordt met het kind waarvan haar buikje ook nu weer bolt. Bravo, mijn bloed, verrijk onze naam met een eeuwigdurend nageslacht en ons land met goede burgers.

Het stel van Lodewijk

Nu ik mijn kinderen beschrijf en het vruchtbare geslacht Huygens de revue laat passeren, dient zich spontaan nog een andere levenskrachtige spruit aan die in de reeks niet over het hoofd gezien wil worden. Het kind waarvan ik spreek, en opgetogen spreek, is Hofwijck, mijn buitenplaats, door mijzelf gebaard, op een manier dat geen kraamvrouw er ooit aan te pas heeft hoeven komen. Wat het buitentje ook voorstelt in al zijn eenvoud, het is mijn kind. Dorre hennepvelden heb ik veranderd in eikenbos, vanuit een dicht dennenbos deed ik een berg verrijzen, van ver al in het oog vallend, elzen heb ik aangeplant, die elk jaar weer uit telkens andere wortels mijn haard voorzien van hout. Dan zijn er de berken met hun twinkellende druppels bloedend uit hun wonden, en de duizenden kruinen in de hoogte verheven tot een bos in de lucht, waarin de steeneiken galerijen met levende zuilen vormen. Dan is er, gebouwd in de vijver (zoals de wijnkan in het water wordt gekoeld als de gasten

Aanleg van Hofwijck, Vitaulium

aan tafel Bacchus' drank koud prefereren), in die vijver vol vis die zich steeds weer aanvult, mijn paleisje, niet pompeus maar met mate en afgemeten uitgevoerd om zijn heer te beschutten tegen zon en regen. Alsof je een slak ziet, of zo'n schuifelaar op vier poten die zich verbergt onder het dak van zijn eigen schild dat niet te nauw en niet te ruim aanvoelt, zo vind ik hier beschutting, een eenzame weduwnaar rustend op een eenvoudig bed en tevreden met weinig blinkend tafelzilver. Dan zijn er, ach wat zou ik hier nog aan toevoegen? Wil iemand Hofwijcks hof in volle glorie zien, dan neme hij mij ter hand. Dat grote web heb ik elders met een lange draad voor mijn Nederlandse lezers geweven. Dus tweemaal al heb ik mijn buiten het leven geschonken, en ruimte en lust ontbreken om hier te bezingen wat bezongen is. Slechts één ding wil ik nog graag herhalen: laat niemand uit ons nageslacht denken dat het landje dat mij zo dierbaar is, voor enig persoon van buiten de familie te koop zal zijn; altijd moet het een Huygens als eigenaar erkennen en overgaan op erfgenamen met deze naam, zo luidt mijn wil. Aan jullie, mijn nazaten, vertrouw ik, bouwer en erflater, deze borg toe, en respecteer die weinig lastige wil van jullie overgrootvader. Laten alle genoegens hier iedereen kosteloos toekomen, laat vreugde hier het zorgelijk gemoed doorstromen en verlichting brengen voor de vele vermoeienissen in het leven. Dat is het oogmerk van Hofwijck geweest, zo heb ik geleefd. Wees gelukkig waar ik dat ben geweest, en weet naar mijn voorbeeld en raad in de toekomst hier van het goede leven te genieten.

Waar heb je me heen gelokt, zoetigheid van mijn buitenplaats? Wat laat ik me onnozel meevoeren? Ho! Niet langer van het hof geweken. Tegenwind dwingt me ongewild terug naar ginds, waar rampspoed het land heeft getroffen. Tranen moeten stromen en beweend moet de dag dat mijn onovertroffen prins uiteindelijk toch uit het leven werd gerukt. Hoe hard trof zijn dood het vaderland: nauwelijks, als ik zijn leeftijd in aanmerking neem, had hij de ouderdom bereikt, maar tel ik alle kransen die Victoria om zijn hoofd vlocht, dan had hij een jaren- en jarenlange staat van dienst. En wat restte mij? Mijn blik was leeg, mijn kleur verbleekt, verloren had ik de *pater patriae* evenzeer als mijn eigen tweede vader. Rust op Hofwijck kon ik nu zeker gebruiken. Maar dat ik me na jaren van trouwe dienst aan Oranje in ledigheid zou terugtrekken, vond geen instemming bij zijn wijze zoon Willem, die inmiddels, sneller dan verwacht, gerijpt was voor het gezag. Zodra hem het stadhouderschap was verleend, heeft hij met liefde, geërfd van zijn vader, de boeien die mij waren ontvallen, weer gesloten. Zo maakte hij me de zijne en had hij een open oor voor mijn Constante raadgevingen. (Had hij maar niet ooit andermans raad opgevolgd!) Zelfs verhoogde hij ongevraagd mijn jaargeld, en vergrootte hij de gunst van Zeelhem door me de heerlijkheid volledig te schenken. Alles lachte me toe, een mooie loopbaan lag in het verschiet en het kon zelfs de schijn hebben dat ik niet van Frederik Hendrik verweesd was nu ik zo'n mooie vriendschap deelde met deze hartelijke, menselijke,

Dood van prins
Frederik
Hendrik

toegankelijke en goede prins Willem.

Maar te snel kwam aan die voorspoed een einde, toen al na drie jaar de hemel ons land zijn laatste Oranjeheld misgunde. 'Wie rest ons nu? Hoe zal voor ons, voor de vrijheid uit dat bloed nog een telg opstaan?' Zo treurde ons land en weende het volk, zo vreesden vaders, moeders, jong en oud, en zuchtten onze leiders in zwijgzame zorg, totdat van koninklijke bloede een nieuwe bloem ontlook, de man, mijn landgenoten, die nu onze Republiek laat bloeien en dankzij wiens Oranjobloemen (zo God mijn bede verhoort) zij tot in de eeuwigheid onsterfelijk zal voortbloeien.

Geboorte van
prins Willem
Hendrik

De voogdij over het jonge kind bracht twist tussen de grootmoeder en Engelse moeder. Dat vond ik erg genoeg, maar nog laakbaarder was het dat het vuur vanuit bepaalde kringen met lage intriges werd opgestookt. Ik heb me met raadgevingen in woord en geschrifte tussen de partijen gesteld om de vrede en liefde weer samen op te laten bloeien. Dank heb ik van beide partijen niet in gelijke mate mogen ontvangen. Maar mijn plicht heb ik gedaan, gehuld in eigen eerlijkheid, in onpartijdigheid en Constante trouw aan mijzelf en de goede zaak. Uiteindelijk is bij deling van het gezag de harmonie tot stand gebracht. Net als Rome vroeger twee consuls had, stond alles onder toezicht van beide voogdessen. Onder hun leiding hebben samen met mij ook de overige leden in de Raad van de prins hun oude functie hervat.

Voogdijtwist

Een tijd later werd de gedeelde voogdij door het lot weer ontbonden. De dood rukte de moeder plotseling weg en liet alle zorg voor de jongen vreedzaam en zonder wrevel aan grootmoeder Amalia. Veelvuldig ben ik haar met mijn inzet en onwankelbare trouw van dienst geweest, en regelmatig vaardigde ze mij, indien ik met mijn kennis van talen iets kon betekenen, af naar illustere hoven. Eén van die vorstelijke grootheden was de Spaanse landvoogd in Brussel, de beminnelijke keizerszoon Leopold Wilhelm. Toen ik hem op zijn verzoek in het Italiaans te woord stond, wekte dat ogenblikkelijk zoveel sympathie bij de man, dat hij me meer dan eens aan het hof ontbood, alleen met hem in zijn kamer, en dan in zijn aanwezigheid liet delen in de onovertroffen goddelijkheid van het ensemble van Zamponi. Ook heeft hij me nog vereerd met de vruchten van zijn eigen Muze, prachtige poëzie die je niet van een vorst verwacht.

Dood van de
Prinses -
Royaal
Afgevaardigd
naam Leopold
van Oostenrijk

Bij zijn opvolger Juan van Oostenrijk, zo wilde Fortuna, was ik niet minder gezien. Deze vorst, die zijn zorgen voortdurend verlichtte met harmonieuze concerten en niet zelden zelf zijn duim aan de snaren zette, was me zeer erkentelijk voor het koninklijke geschenk dat ooit over zee aan zijn vader Filips was toegezonden maar onverwachts in handen van ons leger was gevallen. Dat waren boeken waarin musicerend Engeland destijds in opdracht van de hertog van Buckingham een verfijnde keur bijeen had gebracht. Ik wilde hem de werken schenken, maar hij weigerde ze als zijn bezit te aanvaarden en zei dat het geschenk voor hem al groot

En naar Juan
van Oostenrijk

genoeg was als er op zijn verzoek exemplaren van afgeschreven mochten worden. Met dit soort middelen aasde ik op toegankelijkheid en een goed moment van spreken, en openden zich de deuren voor veilige, goede en snelle onderhandelingen. Zo bereiken we ernst met spel. Waar iemands kracht ligt, valt zijn gunst te winnen.

Er wachtte aan het slot van mijn lange hoofse slavernij nog een groter werk in het buitenland. Mocht er rekening gehouden worden met mijn leeftijd en de jaren die zich inmiddels hoog hadden opgestapeld, dan had deze episode mijn levensavond eigenlijk bespaard moeten blijven. Maar daar kwam niets van in. Vastbesloten wenste Amalia niet te horen van zogenaamde welverdiende rust op mijn oude dag. Gehoorzamen moest ik en gaan waarheen mijn geroemde plichtsbesef me heeft gebracht, maar tegen mijn zin. Tegen de zin ook van mijn naasten had ik het vaderland te verlaten en thuis alles over te geven aan de zorg van anderen.

Ook
afgevaardigd
naar de Franse
koning
Lodewijk XIV

Alsof de jonge Oranje nog niet genoeg gebukt ging onder het onrecht dat zijn Orange al eerder was aangedaan, alsof het verwoesten van de muren rond het kasteel, die prachtige citadel van vestingbouwer Maurits, slechts een klein affront was geweest, een lichte belediging met amper enig geweld, werd de goddeloze agressie tegen het prinsdom nog wreder opgevoerd en kwam zij tot het toppunt van misdadigheid. De Franse troepen verdreven het prinselijk garnizoen, namen bezit van het oude kasteel, dat als enig overgeleven, volkomen weerloos bouwwerk nog op de heuvel overeind stond, en rukten de erfheer, een kind nog, zijn gezag volledig uit handen. Geknecht zuchtte de vrijheid onder verdrukking en moesten vaderen en volk zich onderwerpen aan een dwingeland die er uit naam van de koning zijn wil dicteerde.

Woedend was Amalia over al dat onrecht, maar toen ze naging welke mogelijkheden tot herstel haar restten, zag ze in dat ze haar weerloze beschermeling niet anders te hulp kon komen dan met dringende pleidooien. De uitvoering van die opdracht besloot ze uiteindelijk aan mij op te dragen. Geen andere keus liet ze me dan af te reizen naar die verschrikking van een koning, (vergeef me, Frankrijk), die koning die zijn voorspoedig rijzende ster durft meten met de zon. Ik ben gegaan en werd ontvangen door een opgewekt, noch grimmig gezicht van waakzame welwillendheid en hautaine vriendelijkheid. Niet mishaaagd bleek de koning door mijn Frans dat uit buitenlandse mond toch verre van buitenlands klonk, al was ik aangekondigd als een vreemdeling die nooit eerder een voet in dit land had gezet. Evenmin mishaaagde mijn aanwezigheid de illustere gemalin en het gehele vorstelijke hof. Met steun van kennelijk niet al te ongunstige voorspraak wist ik uw gunst te winnen, Condé, en de uwe, 's konings enige broer. Zelfs ministers als Tellier, Colbert en een leeuw als Lionne lieten zich zonder reserves temmen.

Ik mocht dan hun steun en persoonlijke vriendschap genieten, intussen heb ik wel (wie zal dit later kunnen geloven?) bijna vier jaar lang moeten zwoegen om op deze

veroveraar, de neef van Filips, op Lodewijk XIV, met schrijven en praten de overwinning te behalen. Niet alleen jou, Parijs, roep ik op om van al mijn inspanningen te getuigen, of jou, sprankelend Fontainebleau, of jullie, Saint Germain, Versailles en Seine. Veel ruimer was mijn rondgang: ook de zee roep ik op en de Theems, die beide twee maal bevaren moesten worden en twee maal terug, om het recht van Oranjes minderjarige met steun van de Britse monarch kracht bij te zetten en de rol van de helaas te vroeg overleden vader Aeneas door deze oom Hector te laten overnemen. Zoveel heeft het gevergd eer Frankrijk, dat wist dat Orange prinselijk bezit was, bereid was om het als prinselijk bezit van zijn buurman te erkennen en gehoor gaf aan mijn pleit om het onwettig ingenomen kasteel te restitueren. Zo zag het prinsdom ongeschonden zijn aloude gezag in ere hersteld, de burgerij haar soeverein en de republiek haar Vader.

Daarvandaan
twee maal naar
de Engelse
koning
Karel II

Welke gunst mij koning Karel heeft bewezen, en welke dank ik hem, bespaar ik me te vertellen: de uitkomst zegt genoeg. Diamanten zwichten voor diamanten en onoverwinnelijke vorsten voor onoverwinnelijke vorsten. De ene koning heeft voor mij de andere bedwongen, met rede en zonder enig geweld. Zo belangrijk was het dat ik mijn contacten van lang geleden kon gebruiken en niet als een onbekende van het Britse koningshuis aanklopte.

Bij terugkeer in Frankrijk stond me geen uitgestrekte zee meer te doorkruisen, maar wel een groot deel van het land. Nu luidde mijn opdracht om jou te gaan bezoeken, Orange, en te aanschouwen wat er van je muren was verdwenen, wat ongemoeid was gelaten, van welke puinhopen het nog zin had ze te herstellen, van welke niet, in welke vorm het oude gezag moest terugkeren, welke wetten de recent ingevoerde weer konden afvoeren en hoe de corruptie er met gezonde maatregelen de kop viel in te drukken.

Terug van mijn
tweede reis
naar Engeland
word ik naar
Orange
uitgezonden

Het eerste deel van de reis ging per vierspan naar het grote Lyon, waarna de Rhône me snel als geen andere rivier met haar krachtige stroom meevoerde helemaal tot Oranges grondgebied. Voet aan land zettend werd ik met overweldigend gejuich begroet door ruiters en manschappen te voet, uitgerust met trompetten, hoorns en banieren. Alle weerbare edellieden uit de streek paradeerden in vol ornaat. Uitzinnig en met tranen in de ogen van blijdschap kwamen moeders, vaders en kinderen me tegemoet en overstelpten mijn hand met kussen, hoezeer ik me daar ook tegen verzette en maande tot wat minder uitbundigheid. Het mocht niet baten. Want nu ze als het ware de schaduw aanschouwden van de prins die ze nooit gezien hadden en misschien wel nooit te zien zullen krijgen, nu ze dankzij het succesvolle werk van hun beschermer in veiligheid waren, het juk van de onderdrukking hadden afgeworpen en weer opgelucht adem konden halen, leek hun een algehele uitbarsting van euforie niet te misstaan. Uiteindelijk wist ik me uit het gedrang te bevrijden en ging ik per vierspan op weg naar het kasteel. Hier bood ik het oor aan eindeloze toespraken van

belangrijke personen. Geen enkele afvaardiging van edelen of volk verzuimde haar taak: alle krachten sprak Oranges welsprekendheid aan om me te overladen met lofprijzingen die ik helemaal niet waard was en de meest verwaande zich nog niet zou laten aanleunen. De volgende dag kwam er nog een plechtige schare van oudere dames, gevolgd door jonge meisjes, de heuvel op. Gek werd ik van hun werkelijk oorverdovende gekakel. Ik had schoon genoeg van al die mooie woorden en geen enkele boodschap aan zulke holle praat. Zeker omdat de troebelen in het staatje me al genoeg zorgen baarden. Onenigheid onder de burgers, ontelbare vetes tussen edelen, geschreeuw, gejammer en klachten vormden één groot circus waarin ik een stortvloed van ellende te verduren kreeg. Aan die parade van kwelgeesten zou geen einde zijn gekomen als er door mijn ingrijpen geen streep onder was gezet. Het parlement, waarover de Domeinraad het opperste gezag voert, heb ik op één en hetzelfde moment ontbonden verklaard en uit naam van de prins direct opnieuw geïnstalleerd, conform het plan en de opdracht van de voorged.

De voltallige
stadsraad
ontbonden en
meteen weer
geïnstalleerd
De hele
bevolking met
een nieuwe eed
publiekelijk
verbonden
Een corona om
de zon

Wat restte was dat de bevolking in het openbaar de eed zou afleggen en als loyale partij van stad, steden en inwoners van Orange weer trouw zou zweren aan haar prins. Op die bewuste dag gebeurde het, bij stralend weer zonder een wolk aan de hemel, dat

er rondom de zon die op zijn hoogste punt was, een corona verscheen juist toen ik met de raad aan mijn zijde op de verhoogde troon had plaatsgenomen en de samengedromde menigte haar plechtige gelofte zo luid ten gehore bracht dat het antieke theater ervan trilde. Het was een speling van de natuur, zoals ik zelf wist, net als iedereen die er wel enige kennis van had. Maar dat de natuur juist nu, precies op dit moment, die speling liet plaatsvinden, leek iets van een voorteken aan de dag te leggen, en bracht daardoor ook de aderen van epigrammendichters aan het stromen. Die nacht werd het feestelijk lichtspel van overdag met buskruit voortgezet. De kanonnen bulderden, vuren verlichtten de stad en overal was volk in weinig nuchtere toestand op de been, nadat ik vroeger op de avond samen met de raadsleden een hoge houtstapel ontstoken had, waaruit in vlammen letters van vuurwerk het prinselijk koppel *Willem-Amalia* vonkend te voorschijn kwam.

Nu geregeld was wat mij opgedragen was te regelen, begon ik te verlangen naar een weerzien met het vaderland. Toch heb ik eerst nog snel een reisje door de nabije omgeving gemaakt, naar jou, Montpellier, en jou, oud Romeins Nîmes. Marseille heb ik bezichtigd met zijn haven aan de Phocaeïsche kust en, Arles, jouw muren gezien en het schitterende bouwwerk van je kolossale amfitheater, intact en niet vervallen. Via de Stenen van Hercules kwam ik in Salon, de kleine stad van de grote Nostradamus. Zelfs tot aan de Stoechaden ben ik gekomen, bij de poorten van geurig Hyères. Over

Een kort reisje
door de
Provence en
Narbonne

de wolkenhoge berg van Maria Magdalena en na een bezoek aan de grot waarover velen verhalen grossieren die weinigen durven geloven, trok ik met paard en rijtuig de weidevelden door naar Aix. Vandaar bezocht ik de stad die haast een langere naam dan omtrek heeft, Carpentoractum of Carpentras. Pauselijk Avignon was eigenlijk het slot van mijn kleine tochtje geweest (nadat ik nog zou hebben verteld over het eerbetoon waarmee de legaat op deze zetel van Visser Petrus zijn buurman ontving en waarmee ik, zijn buurman, hem bij het tegenbezoek mocht ontvangen), maar een krachtige magneet trok me aan om nogmaals, voor de tweede keer, van Laura en mijn Petrarca de heilige voetsporen uit hun jeugd na te speuren. Ook kon ik er zo getuige van zijn hoe de bron van La Sorgue die ik eerder gezien had toen de grot vol water was en een woeste rivier uitbraakte, nu onder droge rotsen verdwenen was. Wat een raadselachtig fenomeen! Hoe meer ik het bestudeerde, hoe onlogischer alles leek te worden, en hoe dieper ik zocht, hoe verder de verklaring scheen. Ach wonderen van het onderaardse, Cimmerische nacht! Wat weten wij allemaal niet! Hoe schromelijk schieten wij professortjes toch tekort in onze kennis van de wereld. Omhoog is ons zicht op de sterren als van Lynceus, maar hier tasten we als blinde mollen in het duister! Uiteindelijk heb ik Vacluse onder protest en met tegenstribbelende voeten verlaten, en nog lang heb ik verzucht: 'Vaarwel mijn zoete dal, nooit meer zal Huygens je terugzien.'

De pauselijke
legaat bezocht
en ontvangen

Petrarca's
Vacluse voor
de tweede maal
bezocht

Zo was dan de dag gekomen die me na vier lange jaren van ballingschap en meer dan genoeg ergernissen en inspanningen, eindelijk naar mijn eigen huis liet vertrekken. Met moeite rukte ik me los uit Oranges klemmende omhelzingen en had na een snelle reis zonder lange omwegen in Holland terug kunnen zijn, ware het niet dat er nog een extra taak restte om het lange werk met een kort slotakkoord te bekronen. De opdracht was rechtsaf te buigen voor een inspectie van de prachtige domeinen die ooit aan het Huis van Chalon hadden toebehoord en nu bezit waren van Nassau. De route diende dus verlegd te worden door het Allobrogenland, waar ik in het voorbijgaan de stad bezichtigde die zich niet in hexameterpoëzie laat passen en met een onjuiste Latijnse naam wordt aangeduid als Grenobla. Via Chambéry en de zwavelbaden van Aix-les-Bains trok ik langs de verheven oevers van het Meer van Genève naar de wijdvermaarde stad van godgeleerdheid en even verderop naar uw landgoed Coppet, edele Dohna. (Ik herinner me nog goed dat uw Constantijntje toen bij de heilige doop naar mij vernoemd werd.) Na een kort uitstapje door de Zwitserse wouden naar het fraai ommuurde Bern, dat ons met alle égards gastvrij ontving, ben ik samen met u, u die een onmiskenbare band met Oranje deelt, verdergetrokken langs alle bezittingen van onze vorst, wijd verspreid over Bourgondië en het achterland van

Vertrek uit
Orange

Reis naar
Bourgondië

Chambéry en
Aix-en-Savoie

de Seine: langs zijn huizen, zijn ontelbare kastelen op de heuveltoppen, de eeuwige en onuitputtelijke zoutgroeven van Salins en de dorpen die blijkens de fraaie, trieste ruïnes ooit weidse landgoederen bestreken, door zijn onafzienbare wouden, wijngaarden, heidevelden en heuvelld land uitgestrekter dan wat een havik van het eerste tot het laatste licht op zoek naar prooi bestrijken kan. Overal, tot in de verste uithoeken, ben ik samen met u, mijn dierbare vriend, geweest. En ach, hoe vaak moest mijn hart van droefheid zuchten bij de aanblik van die machtige verwoestingen, als je dat met respect kan zeggen, die ruïnes die trots vanonder marmere puin hun lot beweenden. O ziedende oorlogswaanzin! Arm Seineland, jij hebt de weerhaan van de kans ervaren, met een Spanjaard die won en vaker nog overwonnen werd, maar in geen van beide gevallen jou heeft gespaard! Spanje, wil jij je dan nog steeds verrijken door te plunderen wat van ons is? Zul je je nooit schamen voor de schending van Munsters plechtig gezworen Vrede?

Aan het eind van de hele tocht besloten we naar Dole te reizen om ons daar over de aanspraken van Oranje te informeren bij zijn eigen juristen. Die bleken ingepalmd door de geslepen Spaanse leugenaars met hun eindeloze trucs, in de greep van de Brusselse bende, waarvoor Bourgondië nu, terwijl ik dit opschrijf, mogelijk niet licht moet boeten aan de vijand.

Toen ook dit voor zover mogelijk was afgehandeld, nam mijn beste graaf afscheid en keerde hij terug naar zijn geliefde landgoed Coppet. Het verlies van zijn plezierige reisgezelschap liet me niet onberoerd, maar hoever zou mijmeren in zinloos gejammer me hebben gebracht? Als laatste wachtte jou een bezoek, Besançon, jij fiere maar, met verlof, niet helemaal autonome stad. Je burgers erkennen tenslotte in ieder rechtsgeschil de uitspraak van de Prins van Oranje, want hij is jouw Erfburggraaf. Namens hem heb ik je bij mijn bezoek toegesproken en een hartelijke groet overgebracht. Applaus was het antwoord van deze fraaie, antieke, voorname stad die het machtige oude Rome lange tijd dierbaar was en daar in niet geringe mate de sporen van draagt.

Er hing een verzengende hitte en de hondsdagen schroelden de Bourgondische akkers onder een brandende hemel toen ik in een dichtbegroeide vallei waar mijn reis doorheen voerde, achter een haag van struikgewas en braambossen een grot betrad. Wonderlijk genoeg werd ik bij binnenkomst bevangen door verstijving en rillingen van kou. Hartje winter was het hier, met vorst en ijs, en ondanks de zomer december voor altijd – of de natuur moet in die grot de seizoenen willen omdraaien en de winters bloedheet laten zijn met kokende sneeuw. Terug onder de stralende hemel

Een ijsgrot

ervoer ik, of meende in ieder geval te ervaren, wat een vis doormaakt die vanuit een beek in een dampend bad terecht komt.

Nu duldde ik geen oponthoud meer. Snel ging het voort naar Montbéliard en bracht ik, als altijd, de heer ter plaatse een groet. Toen kwam ik bij de heuvels van Rauriacum en de wijngaarden op de hellingen rond het oude Bazel. Daar zag ik vanuit de hoogte tot mijn vreugde de machtige Rijn stromen. 'Beste vader' riep ik, 'laat me jouw loop volgen tot in mijn vaderland voordat mijn land en leven een kwelling worden!'

Ik zond meteen een tweetal bootjes, met touw aan elkaar verbonden, naar de vestingstad Breisach. Zelf ging ik te paard, want nadat ik in Bazel grondige notie had genomen van de sporen van onze grote Erasmus, de gouden monumenten had aanschouwd die het papier voor het nageslacht bewaart in de nalatenschap aan zijn vriend Amerbach, en het Frobenhuis had bezichtigd dat hij gesierd had met zijn leven en overlijden, wilde ik ook in Freiburg het huis nog gaan zien dat hij er aan de voet van de hoge bergen uitgekozen had voor zijn vrijwillige ballingschap uit de troebelen van die tijd. Wegwijs werd ik er gemaakt door paters die zich onder Jezus' naam scharen in een orde waarvan je je kunt afvragen of die meer het hemelse dan wel het aardse nastreeft. In Breisach verlieten we 's ochtends vroeg de haven en op de sterke stroming voeren we naar Straatsburg, de grote stad waar we een genoeglijke onderbreking van de reis hadden en een hele dag verbleven op vriendelijk aandringen van de meereizende jongelui. Ook hen heb ik toen gewaarschuwd om niet naar het topje van de torenspits te klimmen. Ze zagen er vanaf, geschrokken als ze waren van mijn hachelijke avontuur.

Hiervandaan voerde de rivier ons stilaan de Palts binnen. Na Speyer met zijn oude gerechtshof trof ik in Mannheim u, Karl Ludwig, druk in de weer met uw nieuw aangelegde stad. Zoon van koninklijke bloede, u vond het bepaald niet te veel om uw onbetekende oude vriend uit de Republiek met buitengewoon eerbetoon te ontvangen. Zonder enige verplichting leidde u me langs de volledige opstelling van uw troepen, die toen in staat van paraatheid waren. (Want onlangs had het naburige Mainz met vijandelijkheden reden tot oorlog gegeven.) Ook liet u op mijn verzoek de kostbare kunstschaten in Heidelberg openstellen, die ik met Spanheim als gids te zien kreeg. En als afscheidsgeschenk zond u een schip mee de rivier af, dat was afgeladen met wijn. Zelf werd ik door deze zonovergoten streek (de gunst van die grote vorst kende geen grenzen) vervoerd per keurvorstelijk vierspan, nog altijd met Spanheim aan mijn zijde. Uiteindelijk ging ik pas nabij Worms aan boord om terug op het snelle water van de Rijn met rustige riemslagen voort te reizen naar Bacharach en bij aankomst op het kasteel in Mainz niet minder eervol bejegend te worden. Met een rijtuig van mijn

Montbéliard

Sporen van
Erasmus

De keurvorst
van de Paltz en
route gegroet

Hierna richting
Mainz

vorstelijke vriend maakte ik hier een uitstapje naar Frankfurt en Hanau, en reed via Bad Schwallbach met zijn nabijgelegen bronnen door tot de burcht Nassau, hoog boven het diepe dal van de Lahn. 'Ontvang mijn groet', sprak ik, 'ook zo nog altijd eerbiedwaardige oorsprong van het zegevierende Huis. Ruïnes van grote naam, laat dit verval alleen u beschoren zijn en geen eeuw of dag ooit de zegetakken aan Oranjes stamboom wissen uit de annalen van de roem.'

Uitstapje naar
het graafschap
Nassau

Toen de aartsbisschop van Mainz verlof had gegeven om te vertrekken, vervolgde ik mijn weg naar het oude Colonia Agrippina. Na een groet aan Bonn en zijn vorst, en zelfs van dit hof vriendelijke woorden te hebben mogen ontvangen, wenste ik de rest van de reis snel af te leggen. De steden die volgden, te bekend om me om hun beschrijving te bekommeren, liet ik in volle vaart achter me en nog geen twee dagen later zag ik mijn eigen kasteel Zuylichem weer. Ook hier niet getreuzeld en snel ging ik voort naar mijn liefde die al wat mijn ogen waar ook ter wereld gezien hebben, in schoonheid overtreft, Den Haag. Jaren waren inmiddels verstreken, vele plaatsen had ik bereisd, grondig had ik kennisgenomen van de deugden waar ieder volk prat op gaat, en alles meermalen tegen elkaar afwegend was ik tot de slotsom gekomen dat ik er bepaald niet om behoefde treuren Nederlanders als landgenoten te hebben.

De keurvorst
van Keulen
gegroot

Thuiskomst

Hartelijk ontvangen aan het hof heb ik Oranjes voogdes van begin tot eind uitvoerig verslag gedaan van alle verrichtingen. De geschenken waarmee ze mijn lange inspanning en trouwe dienst beloonde, waren vorstelijk, de grote voogdes waardig en bijzonder genereus voor een dienaar die misschien niet helemaal onverdienselijk was geweest maar zoiets in alle oprechtheid zeker niet verwachtte.

Ook u, Willem Hendrik, u die al van jongsaf aan uw roeping kende, stelde ik toen voor ogen hoe wijd uw domeinbeheer zich van het zuiden tot het noorden zou uitstrekken, hoeveel adellijk landgoed uw bezit zou worden. En zo is nog in de vooravond van uw meerderjarigheid de edele ambitie tot besturen in u ontwaakt. De krachten waren gewekt om op eigen benen te staan en nabij, zo niet gekomen, was de dag om u te ontdoen van uw grootmoeders voogdij. Amalia zelf, toegewijd als ze haar dierbare kleinzoon was, had met liefde haar werk voortgezet, maar nu het belang van de Republiek hem in weerwil van afgunstige tegenspartelingen de volledige macht van wijlen zijn vader in het vooruitzicht begon te stellen, nam zij het besluit om Willem aan het volk te tonen. Meester over zichzelf en zijn persoonlijke belangen, rechtvaardigde hij immers de hoop dat hij voor het vaderland in oorlog en vrede een waakzaam leider, Vader en bevelhebber zou zijn. En haar vooruitziende blik heeft

zich niet in zijn kwaliteiten vergist. Want nog maar net had hij in mijn gezelschap zijn korte tour naar zijn verwanten in Engeland gemaakt (ik bleef er nog vele maanden alleen achter om in opdracht van de prins te onderhandelen en pas terug te keren nadat

Met prins
Willem
Hendrik naar
Engeland waar
ik met
opdrachten
achterblijf

alles met succes was afgewikkeld), of Oranje werd even hartstochtelijk als het schaamteloos ondankbare gespuis in zijn jeugd kansloos had getracht van hem af te komen, door ons hele volk in massale loyaliteit (was daarbij maar geen bloed vergoten) op zijn vaders troon gebracht en met al diens waardigheden bekleed. Hij komt aan het roer van de republiek

Trouw aan zijn woord en plechtig beloofde gunst heeft hij er toen geen moment mee gewacht om mijn Zeelhem uit eigen wil en zonder enige aandrang de zijne te maken en in het ambt te benoemen, dat mijn zoon nu al zes jaar bekleedt. Hoe goed mijn Constan-tijn als secretaris

Is mijn leven tot nu toe soms meer en soms minder ongelukkig verlopen naar Mijn oude dag, gelang het hemel en lot behaagde om nu eens zoet af te wisselen met bitter, dan weer kenschets van tegenspoed met geluk en verdriet met vreugde, ik vertel het nog altijd in blakende lichaam, gezondheid, op een leeftijd die het slechts een enkeling uit duizenden gewoonten en gegeven is te bereiken. Krom noch mank of op drie benen stap ik nog steeds met geest.

dezelfde tred voort als mijn oude vrienden mij, zoals ze bij herhaling bevestigen, in 'Ik merk dat in de kracht van mijn jeugd hebben zien lopen. Ook beweren ze dat ik nu niet anders deze staat niet dan toen mijn armen beweeg of mijn hoofd opgericht houd naar de sterrenhemel. In alleen mijn mijn neus is de reuk precies zoals hij was. Mijn tong proeft nog even goed en mijn denkvermogen is toegenomen, gehemelte is onverminderd sterk. Wat de tast betreft, is de elegante souplesse bij het bespelen van mijn luit niet minder maar zelfs beter, al zeg ik het zelf, dan destijds in maar dat mijn mijn jeugd, tenzij mij nu waanbeelden bespelen. Mijn ogen hebben tot op deze lichaamskracht leeftijd geen bril nodig. Dichtbij zien ze scherp als Lynceus, veraf minder goed, al , mijn oude nemen ze door de telescoop de kleinste details waar. Mijn oren zijn perfect geweest interesses en en waren dat nu mogelijk nog zonder de zware ontsteking die het ene niet geheel mijn eerzaam gedoofd maar wel beschadigd heeft toen ik jong was. Ach onfortuinlijke averij, voor handelen op hoeveel geld, hoe vaak, maar hoe vergeefs heb ik je willen afkopen. Zwaarder had geen enkel een liefhebber van muziek niet getroffen kunnen worden! Maar de wil van de punt minder Pottenbakker hebben wij te accepteren. Zo heeft Hij Zijn pot gewild. En wie ben ik, zijn geworden.' nietige mens, hoe onbeschaamd zou ik zijn om als klei mijn Heer, mijn Maker, te Petrarca durven tegenspreken? Nee, rijkelijk betuig ik de dank die ik U verschuldigd ben, *Seniles* 8,2. grote God, want u hebt ruim toebedeeld hetgeen U wist dat nodig was: een lagere toon diende ik aan te slaan toen ik in mijn jeugd misschien wel te hoog opgaf van het succes dat me zo makkelijk kwam aanwaaien. Van de rest van mijn lichaam is niets jonger dan mijn bejaarde buikje. Rammelend van eetlust verteert mijn maag alle soorten en maten van wat maar eetbaar is. Van het land of uit zee, op twee poten of vier, alles is er zonder onderscheid welkom, maar altijd met mate genuttigd en niet

alle uren door. 's Middags eet ik uitgebreid, mijn avondmaal is sober: ik stouw me niet vol maar ben verzadigd met een ei, of ik moet nog trek hebben in fruit. Geheelonthouder zoals ooit toen ik jong was, ben ik niet en nuttig een glas wijn, de melk voor oude mannen, al naar gelang dorst of een juist gebruik als medicijn dat vereist. Onbezwaard drink ik mee met een drinkende vriend, mits hij me daarin net zo vrijlaat als ik hem. Want mij trekt het niet om raar te gaan doen en buiten zinnen te raken. Als iemand zich graag in zo'n walgelijke duizeling wil verliezen, laat hij dan vooral een beest worden, maar ik kijk toe. Wat ik ook heb misdaan, van dit wangedrag, van deze zonde zal niemand me ooit kunnen beschuldigen. Want even hartgrondig als hoerenloperij en nachtenlang dobbelen waar eerlijk verdiend geld kwalijk wordt weggesmeten, heb ik ook altijd jouw bezetenheid en schaamteloze uitspattingen, Bacchus, met afgrijzen gemedend en verdoemd.

Om mijn innerlijk niet binnenin verborgen te laten blijven: ik heb een temperament toebedeeld gekregen zonder valse gal en zeker kleeft me geen verdorven hart aan. Wie me tergt, kan mijn woede wekken, maar de hitte is bij het ontstaan alweer gedoofd en vat geen vlam. Niets is me liever dan vrede. Iedereen ter wereld, vreemdeling in de landen waar ik op mijn reizen ben geweest of medebewoner van het vaderland, moet weten: vrede stel ik boven alles, vrede koester ik, vrede draag ik uit zelfs aan wie dat niet wil. Wie mij haat verzoen ik of zal ik in ieder geval zelf niet haten. Ruzie vervloek ik. En als ik een belediging een keer niet vergeet (wat meestal wel gebeurt), dan vergeef ik die van harte. Uit eigen beweging iemand te beledigen zij verre van me. Nooit heb ik een burger in schimpdicht gekwetst, nooit een vijand bespot, tenzij een vijand van de staat. Want die te belagen met vernuft of met dapperheid, is beide even loffelijk en het is ons goed recht hem zowel vanuit de hinderlaag als in het open gevecht schade te berokkenen. Van kwinkslagen, spel en scherts, moet ik bekennen, kan ik me dikwijls niet onthouden, maar altijd op een onschuldige manier, of ik nu in het gezelschap ben van vrienden die er net als ik plezier in hebben, of een ingaving krijg die ik op niemand schadend papier doorgeef aan welgeboren lezers in de toekomst. Ik beroem me er niet op dat de Latijnse pers van al die scherts die ik op schrift heb gesteld, volgens mijn eigen samenstelling boeken gedrukt heeft of dat er voor mijn landgenoten nog drie maal zoveel in het Nederlands zijn verschenen, maar verdriet doet het mij evenmin. Verdriet en schaamte mogen mijn deel zijn als door een vrijpostige pen iemands goede naam ook maar enigszins gekrenkt zou zijn. Maar dat is niet gebeurd. Keer me gerust binnenstebuiten, ziftende lezers: voor zo'n misdaad zult u geen aanklacht tegen mij staande kunnen houden. Ver bleef onfrisse lasterzucht van mijn lachlust. Ik vond het veiliger en fatsoenlijker om de dwaasheden van onze tijd aan de kaak te stellen, en de dwazen zelf te sparen. De beste baat bij genezing is iemands eigen kracht. Ik heb

immers God gevreesd, me naar al mijn kunnen gaarne gehouden aan Zijn gebod en met liefde gemeden wat Hij verbiedt. Daarmee heb ik alles gezegd. Wie vindt dat het riekt naar ijdelheid, moet weten dat ik in Hem alleen roem, zonder Wie ik niets voorstel, niet adem, niet besta.

'Wij vertrouwen erop een rein geweten te hebben, daar wij in alle opzichten de rechte weg wilden gaan.'
Hebr. 13,18
Vrienden

Misschien hoort het ook bij mijn levensverhaal om te vertellen van de vriendschappen die ik heb gedeeld. Aan elk hof meen ik van alle groten die mij ooit gekend hebben, de gunst te hebben genoten. Dat lijkt me ook het verdiende loon van mijn bereidwilligheid, die onbevooroordeeld was en jegens allen even dienstbaar. Bij andere personen was mijn opstelling net zo: ieder die oprecht mijn diensten gebruiken kon, heeft daar ook rijkelijk en gelijkelijk gebruik van kunnen maken, landgenoot of vreemdeling, wie maar hulp nodig had. En dat was geen zucht naar zelfverrijking, geen goedheid uit winstbejag. Nee, waaraan ik me ook bezondigd mag hebben, ik geloof niet dat het me toekomt om voor een schraapzieke vrek of geldwolf uitgemaakt te worden, en dat heeft ook geen sterveling ooit over mij gezegd tenzij pure smaad sprak. Ik hield vriendschap voor kostbaarder goed dan een laag streven om geld te vergaren langs wegen die niet passen bij vooraanstaanden en edelen. Dank vroeg ik, waar velen de verdorven gewoonte hadden, en nog altijd hebben, om betaling te vragen.

Een tweede reeks van vrienden zou in vele verzen de revue moeten passeren, want zij waren even talrijk als de sterren aan het firmament van ons zegenrijke vaderland, personen die schitterden in geleerdheid, op het slagveld, in religie of de schone kunsten. Wie zij allemaal waren die geregeld bij me op bezoek kwamen, en waarover dan gesproken werd, zal af te lezen zijn aan de reusachtige stapel papieren van door henzelf geschreven blikken van warme genegenheid met daartussen ook van mijn hand talrijke bewijzen van de toewijding aan deze vriendschapsplicht. Tussen mijn boekenkasten, nakomelingen, zullen jullie een kabinet zien uitpuilen met brieven, en mocht één van jullie ooit denken ze in druk te gaan verspreiden dan ben ik daar zeker niet tegen, moedig het juist aan in de vaste overtuiging dat het vaderland zelf de verzameling op prijs zal stellen.

Brieven

De beste vrienden in dit overzicht, zij aan wie ik het meest gehecht ben, zijn dode lieden, mijn boeken. In een abnormale hoeveelheid, stukje bij beetje aanschuivend tot één groot cologne, hebben ze ruim bezit genomen van mijn boekenkasten. Toch is er geen reden om te vrezen voor gallige sneren van jaloezie alsof ze opzichtige huisraad zouden zijn, verzameld voor mijn eigen eertje, en zwaarwichtig maar ongebruikt in een museum stonden te pronken zonder dat hun eigenaar zou weten wat er binnenin die dure schulpen schuilt. Wij kennen elkaar en bij uitzondering staat er een auteur tussen met wie ik als auteur bij uitzondering converseer. Anderen zeggen wel eens: 'Wat zonde om je leven te wijden aan levenloze vrienden als er levenden zijn. Leg die zwijgenden toch weg en zoek gezelschap onder de sprekenden. Die staan altijd klaar om te luisteren en een goed weerwoord te geven. Dat is de vreugde en de vrucht die het leven je geeft!' Dan is mijn antwoord: zwijgers verkies ik boven mensen die niet

Bibliotheek

kunnen zwijgen. Spreken doen ze als ik het wil, en zo niet dan houden ze hun mond. Zij slaan me niet doof met oeverloos gekakel zoals de levenden in hun ongeneeslijke praatlust ongevraagd mijn arme oren aan flarden kletsen, en vooral die nepwijzen die ons met rappe tong alles maar toebraken wat hun zonder nadenken in de mond schiet. Brengen de doden daarentegen iets wat ik ze vraag te berde, dan weet ik dat dat niet is ontsproten aan snelle lippen of uit een overhaaste hand, maar eerst lang is voorgekookt en vervolgens heel wat keren doorgehaald en opnieuw geschreven. Hadden die grote geesten ten langen leste, toen het moment daar was, dan toch nog iets op een betere wijze kunnen formuleren, dan was dat zodoende zonder twijfel allemaal gepolijst door een nauwgezette herziening of in een nachtelijke inval die het werk van vele dagen overtreft. Zo weinig stelt het voor wat mensen doen en laten (al willen we het nauwelijks geloven): bij deze schimmen zonder tong staan de grootsten der levenden nog in de schaduw.

Om het geheel tot in detail af te ronden en mij voluit met al mijn goede en slechte kanten zogezegd te portretteren in een afgerond beeld voor lezers, zal ik nog zeggen hoe lang en diep ik op mijn oude dag slaap. Wie mij uitmaakt voor een slaapkop, voelt inderdaad een eerlijk oordeel. Want ook al heb ik 's nachts met kalme ademhaling aan één stuk doorgeslapen, de dag breng ik niet door zonder mijn ogen toe te doen. Het is nauwelijks te geloven, maar bij het geringste vrije momentje dat een steels dutje mij zelfs maar voor eventjes van mezelf kan beroven, doe ik als ik wil de ogen toe, tenzij mijn hoofd rusteloos warrelt van gloeiende koorts of door pijn wordt gekweld. Hoe zelden toch heb ik daar last van en hoe lang al (ik kan het me amper heugen) is mijn lijf vrij van koortsrillingen! Kort geleden (waarom dit verzwegen?) heb ik wel een flauwe en verwaarloosbare tinteling van jicht gevoeld. Maar als ik terugkijk op mijn wieg en zie hoe langdurig en vreselijk mijn vader heeft geleden onder jicht aan voeten én handen, terwijl ik er als zijn kind nog altijd niet in die mate door geplaagd word, nog zelf uit de voeten kan en gewoon rechtop loop, dan meen ik de gezegendste sterveling ter been te zijn. Mij heeft de jicht niet tot een ongemakkelijke loper gemaakt, evenmin als mijn nieren ooit door graveel zijn gefolterd, al leek de steen die vroeger bij mijn vader is verwijderd, mij die kwaal met zekerheid als zijn erfenis in het vooruitzicht te stellen. De jicht, die volgens zeggen een voorteken van lang leven is, kwam in mijn geval zelfs te laat om (als je die praatjes mag geloven) te voorspellen dat ik bejaard zou worden, omdat ik het al was.

Toch zal ooit blijken dat mijn lijden niet zinloos of zonder vrucht is geweest. Dan zal grootvaders leed niet betreurd worden door mijn nakomelingen die deze verzen zullen lezen. Toen ik namelijk met lichte pijn en gezwollen voeten als voorbodes van

de komende jicht gekluisterd was aan het bed, moest ik wel op mezelf zijn en kon ik niet meer al mijn tijd aan al mijn vrienden geven of besteden aan ijdele dromen. Gezonde slapeloosheid ontstak mijn hoofd in koortsige vlammen en blies het vuur tot grote hoogte op. Om als enige dichter geen lied te brengen op de feestdag van het lang gehoopte huwelijk van mijn prins, leek me ernstiger dan een misdaad. En al was het slechts een lichte beproeving van mijn oude krachten die Oranje in heldenmaat heeft bezongen, en weet ik niet of het lied na mijn tijd zal voortleven, wel weet ik dat het lof heeft geoogst van koningen, van het vaderland en van meer lezers dan enige andere van mijn poëtische beuzelingen er ooit heeft mogen bekoren. Frankrijks majesteit zelve zou hebben gewild dat het Latijn in zijn eigen taal werd overgezet om mijn gedachten, waaraan naar ik beken wel erg veel eer te beurt viel, precies te vatten. Aangemoedigd door dit niet geringe succes ging mijn muzenader krachtiger stromen en kende ik minder aarzeling om wat voor dat verheven thema goed was gelukt, ook te proberen voor een gering onderwerp. Dat is de kiem geweest van dit inmiddels nogal uit de hand gelopen verhaal.

Huwelijkslied
voor de prins

O Gij zonder Wie ik dit werk, wat het ook waard mag zijn, niet had kunnen voltooien, ere zij U in de hoge, U alleen. Eeuwige God in de hemel, ter aarde geworpen aanbid ik U. Schenk me na dit leven de hemel waarnaar ik reikhals, en de eeuwige dag. Laat mij in het uur dat Gij roept, zonder beven volgen en zonder angst verschijnen voor de gevreesde rechterstoel, omdat ik vertrouw op U, mijn Heil en Redder, U die zonder schuld vrijwillig voor mij terechtstond en vrij van zonde mijn schulden op U nam.

Tot slot, mijn lieve zoons, broederdrietal en even dierbare schoonzoon Philips Doublet, waardig opvolger van de vierde broer, mijn Philips die ik deerlijk mis, indien het goed was zoals ik heb geleefd, heb ik jullie leren leven, indien niet, leer dan niet van mij. Mijn fouten mogen dienen tot voorbeelden die jullie als klippen zullen vermijden. Als er iets goeds stak in wat ik deed, gebruik dat dan, en doe dat niet waar je vindt dat ik van het rechte pad was afgedwaald en op het verkeerde spoor zat. Niet voor het grote publiek en evenmin voor mijn faam, waar zoveel ander werk voor bestemd was, is hier geschreven. Hoe gering ook de waarde, alleen en uitsluitend aan jullie is het opgedragen, en aan de mannelijke nazaten die uit jullie zullen voortkomen. Gedenk me bij dit pand als ik er niet meer ben, en lees, zo je geen beter bewijs zult vinden, tenminste hierin hoeveel je vader jullie allen liefheeft.

CONSTANTER
okt. 1678

CONSTANTINI HUGENII Z.

DE VITA PROPRIA

SERMONUM INTER LIBEROS

Lib. primus

		Quod fuerim Terrae pondus, quàm vivere, quàm non Vivere dignus eram, Versu memorare Latino Fert animus, longumque Metris includere Vitae Curriculum, heroâ de non Heroe Poesi.
Plauti dictionis genus non est nostrum emendare, qui illi sanè Barbari sumus J.C. Scal. Poet. lib. VI. c. ii	5	Barbarus ille mihi sermo est, ego barbarus illi, Et poteram me Belga meis exponere Belgis Aptiùs, et quali non infeliciter aiunt Oblectasse manu et linguâ popularibus Orbem His quoque non grandis pretij committere chartis
	10	Historiam, Batauisque loqui vernaculus autor: Sed libet et Vitam et vires expendere eodem Carmine. Si labor, quam quis fortasse negabit, Ipse sibi veniam dabit octogesimus uno Auctior atque uno, qui mox effluerit, Annus.
	15	Este procul Pindi non nunc mea Numina, Apollo Delie, ridiculi Fontes, et inepta Caballi Ungula: nil mihi cum larvis; melioribus uti Auspicijs operâque monet maturior aetas, Et, quam scripturio, Vitae propè terminus, et res
	20	Seria, mendacique procul, si quae altera, fuco. Une Deus, trinum Numen, tibi supplico soli, Te precor hanc ipsam quam me detexere telam Passus es, hoc iterùm calamo patiare retexi.
Natalis Annus MDXCVI Saeculum	25	Quinquagenarj nondùm Patris altera proles Mascula, cum sexto iam nonagesimus Anno Amplior ad finem saeculi properaret Erasmi, Et Caroli invicti, et Guilielmi caede nefandâ Erepti Patriae Delfis paulò ante Batavis
Dies 4. Sept. Locus	30	Septembreis iuxta Nonas novus incola Mundi Hagae nascebar: nisi dicere sufficit Hagae, Infinita dabo quae nulli encomia, nulli Iure dari constat de magnis Urbibus Urbi; Hagae, ubi nec Veterum cui Vatum laude Secundus Coeperat, heu curtae nimiùm primordia vitae.
Parentes	35	Patrem habui, Matremque ambos, quod dicere pergam, Non ignobilium natos de Stirpe Parentum: Quâ virtute, sciunt quibus est modò reliqua mecum

3 longumque] totumque **A** 5 marg.] om. **CD** Peerlkamp 8 linguâ] calamo **ACDE** 10 Historiam]
Materiam **A** 26 marg.] om. **D** Peerlkamp 32 constat] constet **A** 35 ambos, quod] corr. e puer, quos **B**
puer, quos **ACDE**

		Vita superstitibus; sciuit Respublica, ab ortu Testibus Auriacis, operâ Patris usa Ministri.
Infantiae periculum	40	Anniculum letho iam nunc custodia Caeli Eripuit, properansque Pater, qui fortè per arctos Ferri cancellos, quibus obsepire Caminos Mos Matrum est, caput insertum, quod adurere flamma Cooperat, evulsit, Fratris non voce disertâ
Cantillatio	45	Sed muto monitus nutu lachrimisque puelli. Fandi paenè potens coepi praecenta biennis Carmina cantillare; et erant, hoc omine, qui me Musarum fieri sperarent posse clientem. Firmauit res ipsa fidem quinquennis in omni
Cantio Musica	50	Concentu primus vel eram, kai ; ; ; ; e[xoco" a[llwn, Vel quia tam puero plaudentibus esse videbar.
Barbitus		Barbitus accessit, cuius me saepe peritum Paucarum hebdomadam audiui fecisse laborem.
Lingua Gallica sub Brouarto	55	Gallicus hinc sermo est, anni, praeunte Brouarto, Imbibitus spacio; ut quasi jam vernaculus esset. Sic et ab unguiculis quâvis (nisi cura Parentum Deficiat) sese sinit ima infantia duci. Quippe ego, si mihi quid praeter mediocris honorem Ingenij adscribam, merear vaesanus haberi.
Cithara	60	Septennem Citharae totum impendisse biennj Tempus, adhuc doleo. Quid enim? quae prima necesse est Tirones elementa manuctore doceri, Quâ mercede iuuat totiès totièsque molesto Iamque supervacuo sub praeceptore recudi?
	65	Sufficit una eademque pares ad regula motus. Exerce digitos dudum sua munera doctos; Inuenient agiles ipsi, monstrante papijro, Quos quibus imponas fidibus, quas pollice dextro Percutias, habitu sensim studioque magistris.
Studia Latina	70	His adolescentem nugis maiora doceri Commonuit properans decurrere septimus annus. Tempus erat Latij fines inuisere, et omnes Quas nisi Romano miseri non discimus Artes Eloquio comptas: quasi nempe scientia rerum
	75	Heic ubi nec nata est, Romae defossa lateret, Nec saperet, nisi qui sapiat virtute Latinâ. Inuasit tamen illa lues, cruciatque premitque Dura Iuuentutem sub pondere suspirantem. Scilicet à primis vagitibus unus et alter
	80	Suffecit, quibus Infantem vernacula Mater Verbula, et his blandè sensim garrere doceret: Et vanus fuit iste labor: nihil hactenus actum est: Ut probus, ut fortis fiat Puer, Italus esse Cogitur, et linguae totum se tradere, cuius

43 insertum] intrusum A 45 Sed lacrimis muto monitus nutuque puelli A 51 tam] *corr. e* tum C tum DE
Peerlkamp Worp 76 sapiat] saperet A

	85	Ipsa domi fontem malè perdidit Itala tellus. At Mos imperium est: huic sese opponere quisquis Imperio tentat, vano conamine frustra est. Quid facias? si sic rapidi ruat unda fluenti, Certè aliqua excusat Sapientem publicus error,
sub Joanne Dedelio	90	Nec feriunt mala communis convitia culpa. Ergo jugum subij, et quo me de carcere, quâ de Compede non nisi longa dies exoluere posset, <i>Dedelio</i> Praeceptorum commissus inivi. Hoc duce, quid <i>Musam</i> mihi declinare doceri
Poesios elementa	95	Profuit? en ipsam nondum declino, nec omni Declinaturus videor quâ vixero vitâ. Quippe rudis tiro et nondum tria sana Latinè Iungere verba potens, coepi insanire pedesque Metiri digitis et ineptum cudere Carmen.
Rhetorica	100	Quò furor hic tandem venae proruperit, ecce Patria, quam nugis implebam saepe canoris, Testis erit, multaeque nimis jactura papijri. Nec tamen hisce dies totos insumere, totas Nec ratio patiebatur malè perdere noctes.
	105	Pluris erat Cicero, pluris facundia Saecli Aurea, quâ Veterum tonuerunt ora Quiritum. His bona paulatim conabar verba Magistris Effari, et Patriae vitium detergere Linguae. Et jam Rhetor eram, sine lapsu paenè, Latinus.
	110	Innocuos defendebam, patronus egenti, Infensus latrocinij, in crimina durus Orator: laudes etiam atque encomia largè Demonstratius, violasque et lilia plenis Fundebam calathis, quoties cum Quintiliano
Logica	115	Fronte novâ vultum Proteus mutare jubebar, Omnimodâque puer genium exercere palaestrâ. Opportuna sub ista Scholae certamina venit Suppetias latum oranti quae soluere nodos Ars docet ingenij et Verum ratione tueri.
et sub Georgio Eglizemio	120	Opportunus item qui tum novus aduena Vorstj Dogmata controuersurus poscebat agona Publicum Eglizemius, Scotiae famosus athleta. Traditor huic sub Dedelio ductore, virumque Audio Aristotele grauidum, fortem atque ferocem.
Philosophia Phijsica etc.	125	Mensibus hanc aliquot cramben saxique voluti Taedia perpessus, didici quae discere possit Qui sese, Molinaee, tibi logicotate, soli Dedat, et anteferat longis compendia tricis. Iamque per abstrusas rerum Caelique Solique
	130	Ducebar causas: quas ut de fonte Stagirae Purius haurirem, (nondum Cartesius autor

86 At] Et **DE** *Peerlkamp Worp* 95 Profuit] Proficit **CDE** 96 quâ] dum *supra* quam **A** 98 potens] valens
A 124 fortem atque ferocem] totâque Stagirà *supra* fortem atque ferocem **A** 128 Dedat] *supra* Credat **A**

Lingua Graeca		Luce novâ fucum vero detraxerat) alter Ecce labor sudorque, novum maris aequor arandum; Pro superi! Latio non inclementius aequor.
	135	Infima cogebar puer ad subsellia labi Denuò, et in spinis animam cruciare Pelasgis. Successit currente rotâ labor improbus; et jam
etiam Poesis		Graeculus audiri, neque et hoc sine Carmine, coepi, Unde voluptati cedebant taedia; ut illa
	140	Durat ad hanc summam non interrupta senectam. Hisce nouis, quasi munitus puer Icarus alis, Altiùs euexi iuuenilem tiro volatum. Nec sat erat Veterum aligero peragrasse Quiritum Gesta, nec in verbis operam posuisse Latinis:
Omnium Armorum usus	145	Extera me Venus exciuit; mouistis Athenae Atticae, et ut vestro totum me feruidus auro Proluerem, suasit lepor et facundia gentis. Interea, ne de medijs neglectior horis Hora sine fructu, sine cultu lapsa periret;
	150	Arma quoque et gladios et pugnae umbratilis artes Arripui. Nam solliciti prudentia Patris Haec fuit, ingenij ut vires formantur agendo, Corpora non malè natorum fas esse doceri Ingenuos motus et cum ratione decoros;
	155	Ut vel inutilium constet ratioque modusque: Nempe mihi quorsum Gladij, quò Pulvere praegnans Machina sulphureo, nisi quem defensio ferri Innocuum, si sic casus ferat, exigat usum. Militiae nec votus eram, nec deditus; unis
	160	A teneris accingebar sub Apolline Musis. In Patria tamen assiduis Terrâque Marique Fumanti Bellis, et in hostem saepe ruenti, Saepe repellenti infestum victricibus armis Arma quis ignoret? quis quos Mauritius ingens
Equitatio	165	Militiae ratione modos legesque Batauis Praescipit, Ciuem tulerit nescire Batavum? Nec sat erat Peditem Patriae formasse Parenti: Imponendus equo sub Praeceptore videbar, Qui teneros artus sensim motusque situmque
	170	Non inconcinnos blandâ ratione doceret. Non ut Equûm studio studijs melioribus (ut fit, Et malè prudentum sinit indulgentia Patrum) Musarumque sacris quicquam decedere posset; Sed ne ridiculis, à consuetudine praua,
Saltatio	175	Moribus imbutus, si quando occasio ferret, Ludibrio fierem paribus malè tiro peritis. Par Patrem ratio mouit, quâ scire venustum In choreis variare pedem, gestusque docendum

155 ratioque] fructusque **A** 169 sensim] *corr. ex obiter* **B** obiter **ACDE**

Corporis egregios cuperet praeitorem Magistro.

	180	Scilicet ad mores non haec insania tantùm Non facit ingenuos; sed amorem ludicra recti Regula conciliat, et non fallentis honesti, et Ordinis et justi; et, quantum Concordia praestet Confusis sine lege, docet. Quae gratia nempe
	185	Consona compositè salientis ad Organa, tale est Quod Ratio regit in rebus moderamen agendis.
Saltus, lucta		Hos inter lusus porrò saltuque, leuique, Non nimis intentâ, luctae vi membra docebar
Per Glaciem cursus	190	Exercere, nec hibernos nescire Batavûm Ferrato pede per Glaciei strata natatus. Nec satis hoc itidem Patri, praeuertere cursu Me veloce pares: motu ingenuo atque decoro Iussit agi, quâ laude puer praestare ferebar.
Natatio	195	Pluris erat longè, si me meliore natatu Vectus aquâ sustentassem: nec defuit ille Tentatus mihi saepe labor, sed semper inanis: Noluit hoc uno de me Natura mereri: Siue parùm pulmone valens, seu viribus impar, Spem Patris hoc aeger studio et mea vota fefelli:
	200	Nescio naufragus et summo in discrimine quot me Eriperem letho stadijs vel passibus, at non Sex totos lato bene sufficerem Hellesponto, Quando natatorem Seston Venus ipsa vocaret.
Pictoria	205	Deerat adhuc Oculos informatura Poesi Germanè cognata Soror, Pictura; Videndi Simpliciter quam, sed propriè, quis dixerit Artem, Cuius inexpertos equidem vix censeo totos Humanos homines; caecos pronuncio, caecos, Nec Caeli, Maris aut Terrae magè spectatores,
	210	Quàm quae demisso pascunt Animalia vultu. Quae cernunt malè discernunt; dimensio pulchrum Quid faciat, quae, quid rerum proportio, quâ se Insignem specie faciat Color, aut Status, aut Res, Quis Tabulae propè putris honor, quâ laude vetustos
	215	Artifices praestare nouis res ipsa reuincat, Omnia sunt illis tenebrae aut caligo; peritis Obuia, et hac ipsâ quâ lucet luce diei Non obscura magis. Non haec nescire suo pte Exemplo poterat longè Pater optimus, ipse
	220	Artis inexpertus; sed quanti scire suorum Censeret referre, pares quos inter honestosque Et rerum non ignaros optabat amari.
Calamo		<i>Hondius</i> hic primus dextram Fratrisque meamque Erudijt: non ille quidem nostratium Apelles

179 praeitore] praeunte *supra* ductore **A** 181 facit] confert *supra* facit **A** 183 et, quantum] *corr. e* tum quantum **B** tum quid **A** 188 docebar] *corr. e* mouere **B** 190 natatus] volatus *supra* natatus **C** 212 Quid] *corr. e* Quae **B** 213 faciat] praestet **A** 221 Censeret] Censebat **A** 223 *marg.* Calamo] Calami **D**
Peerlkamp

225 Praecipuus; sed principijs tironibus aptus

		Sic praelibandis, ut qui maiora docerent Maiores sua non rudibus praecepta Magistri Instillare leui pueris conamine possent. Iamque manu non indocili quos Goltzius olim
	230	Aere suo duraturos cum Sole labores Excudit, Cretâve nigrâ Cretâue rubenti Vel calamo promptus tam non malè reddere coepi, Ut, si fortè Patris jussa, aut Fortuna tulisset, Huic operam dando, spretis maioribus, Arti,
Miniaturâ	235	Crederer in modicis aliquâ cum laude futurus. Scilicet et Minij studium subtile quod est à Nomine, et exiguis iam non ignobile punctis, Cuique suam tandem, non aerea, Pallas olivam Commodat, aeternâque docet splendere iuuentâ
Colore Oleato	240	Occiduos olim non longâ aetate colores, Conatus sensere meos, et fors an amicos Inter adhuc superant primi vestigia facti. Haec inter complura, Patri manifesta parerga Una Senem latuit fallax industria. Ne quid Otj subriperem penso tum nempe diurno,
Mathesis clam Patre	245	Neu minus Historijs Latij Graecisque vacarem, Noluerat me adscitio indulgere labori. Subripui tamen, et jucundâ fraude fefelli. Quique Matheseos à teneris insederat ardor, Expleui tacitus: fuit haec mihi charta fritillus,
	250	Et Pila et ingenuis à moribus Alea discors. Noctibus hic ipsis aliquid decidere iuuat, Extensâque die, quas somnus perderet horas Applicuisse rei propero pede conficiendae.
Arithmetica sub Samuele Clotio	255	Confeci: cum jam Numeros Abacumque Logistae (Quo sine vana Geometriae documenta fuissent Intempestivusque labor) mihi maximus olim Tradiderat Clotius facili molimine, paucis Hebdomadis: Ut jam nec Mercatoria prorsus
Ratio Mercatoria	260	Me fugeret ratio Rationum, aut Amstelodami Insatiabilis in Libris mijsteria Pluti. Iamque adeò Euclidis commercia clandestini Cum puero non sustinuit culpae Parentum Optimus; ut propè, quas pro spreto reddere grates
Geometria	265	Mandato nollet, pensaret laude Paternâ, Fallentemque magis, quàm si non falsus, amaret. Hac aetate mihi quicquam si ducere laudi Fas erat, illud erat certè, quod maxima Mater Henrici Colinea suo me amplexa fauore est,
Principis Ludouicae Coliniacae fauor et benevolentia	270	Tam puerum rerumque rudem se visere jussit

231 Cretâve *supra* carbone **A** 242 primi] *corr. e* tanti **BC** tanti **A** 246 Latij] Latijs **D** *Peerlkamp* 251 Et]
Haec **A** 260 ratio] *corr. e* Ratio **BC** Ratio *Worp* 260 Amstelodami] *corr. e* Amstelodama **B**
Amstelodama **A** 262 clandestini] clandestina *Peerlkamp Worp* 270 Tam] Tum *Peerlkamp Worp*
Saepiùs, audiuit, passa est, constanter amauit,
Illa sui sexus dium decus, illa Parentis

		<i>Gaspari</i> (quem quis nescit cui Gallia lecta est, Et Regni pudor aeternus, Ianiena suorum?)
	275	Filia, bis Conjux geminis orbata Maritis, Utrique infandâ sublato caede superstes. Saepiùs, Illa suo dixi de culmine tanta Alloquijs contenta meis descenderit, Illa! Hei quis ego, quid eram? nisi quod, quo tempore longo
	280	Hugenium affectu Patrem dilexerit huius Non nihil haeredi voluit debere videri.
Dedelij discessus		<i>Dedelium</i> tandem, cuius quae scribo loquorque Longis assiduus et amicis debeo curis, Septennis labor absoluit. Sibi redditus ille,
	285	Quod non desierat studium protrudere nostris Intentus, Lauro insignis promouit ad alti Culminis, et quo nil dat Patria maius, honorem, Praesidis in Batauis meritò nomenque decusque Gessit, et ad summae possedit tempora vitae.
Iuris elementa sub Senatore J. Zuerio Avunculo	290	Iamque dies aderant, queis me de puluere primo Mauritio cum Fratre simul maturior aetas Excibat, mentisque vigor maiora volutans, Quò dignus Patriâ Ciuis, nec inutilis olim Sarcina censerer, propiùs spectare monebat.
	295	Huc aspiranti breuior quae duceret illò Caesarei via Iuris erat. Accingor, et isti Iam quoque curriculo contentis viribus insto. Gratia sit tibi, sancte Senex, tibi, docte Zueri, Quo nihil in Terris nec candidius nec amari
	300	Dignius enixa est Rerum Natura, Senator Optime, qui puero praeceptor Avunculus ultrò Hanc operam, Vir amice, dabas: tu primus ad alta Tironem Themidos duxti penetrabilia, primus Horridulas illas docuisti evadere spinas.
In Academiam ingressus	305	His praemunitum, quantum res poscere visa est, Principijs, cum jam vasti, quem Regula Iuris Occupat è multis Titulum, et qui Nomina Rerum Singula significat, bene menti impressa sederent, (Suaserat hoc praeconsulti sapientia Grotj)
	310	Et quae Caesareus potiora Quaternio paucis Tradidit, imbutus cum succo et sanguine scirem; A Patrio tandem jussit Pater esse salino Et propè florentes Batauas invisere Athenas. Hac in luce pares inter, quo se aemula virtus
	315	Excitat ingenij, totum iucundiùs annum Exegi quàm quemquam alium vixisse recorder.

279 quo] *corr. e* quod **B** quae **D** Peerlkamp 280 dilexerit] *corr. e* dilexerat **CD** dilexerat Peerlkamp 295
Huc aspirantem breuior quae ducere posset **A** 305 quantum] quantis **A** 309 sapientia] *corr. e* prudentia
BC prudentia **A**

Heinsiadae, quae duravit dum vita remansit,
Usus amicitîâ; qualem cum Prole Paternae
Virtutis genijque exerceo digno haerede;

320 Cuius et hic esto vitae qui terminus idem.
Tum, quae summa fuit Leidam mihi causa videndi
Intentus Legum salebris, constanter adhaesi
Magnis aure Viris, et quarum publica nodos
Lectio mollierat, pleno de rumine mecum
325 Ipse remandebam; dum, quam finiuerat arcto
Limite in Urbe moram blandi impatientia Patris,
(Ille suorum aegrè tantillâ parte carebat)
Sedulitate meâ, quantùm potè, protelabam.
Paucos nempe dies qui vixerit, impiger horas
330 Non paucas potuit paucis vixisse diebus.
Sic properans (semper Musis et Apolline saluo,
Si quid Versiculi raperent, seu Musicus otj
Concentus, Citharaeve sodales inter amatae
Sollicitata fides, volucris seu Barbitus arcu
335 Tinnula, seu ferreâs crepitantia Cymbala chordis,
Artibus hac pridem adjunctâ nugacibus arte)
Sic properans, jam Fratre domum ad maiora vocato,
Quem Pater ad Patrios usu formaret honores,
Cuius et haeredem moriens cum laude reliquit,
340 Solus ego specimen studiorum ritè daturus
Quàmque brevis labor et sudor profecerat anni,
Restitui; et arte operâque meâ, non ullius, ut fit,
Quo se jure Fidejussor, quâ lege ligatum
Agnoscat, quâ contendat ratione solutum,
345 Expono Tabulis, quales Academia Valuis
Praefigi iubet, instantis praemissa Duelli
Indicia et laetae currentis ad arma Iuuentae.
Praescriptâ lucente die, certamen iniui,
Concursu Patris et Patrum grandique coronâ
350 Auditorum et Athletarum turgente Lijcaeo.
Quo plausu rem gesserimus, sine testibus absit
Dicere me de me. Pro res mortalium inanes
Et nihili! vix dùm bene sexagesimus anni
Circulus exiuit, de tot mihi testibus unum
355 In vivis video: populus quid reliquus? Umbra est.
At Swanemburgi saltem si vita superstes,
Ille sui certè quàm vix adjutus opellâ
Praesidij, non turbato certamine vultu
Palluerim Lugdunensem quasi Rhetor ad aram,
360 Ille fateretur venerando candidus ore.
Victor, composito sermone sodalibus, Urbi,
Ciuibus, et meritis de me Doctoribus aegrâ
Mente vale dixi, et felicia quaeque precatus,

330 paucis] *supra* potuit **ABC** 345 Expono] *corr. ex* Expona **D** Exponat *corr. ex* Expona **C** Exposui **A**
351 rem gesserimus] *corr. e* res gesta fuit **CD** res gesta fuit **ABE** 363 et] *om.* Peerlkamp

365 Post epulas, quas ista ferè solennia poscunt,
Egressus charâ aeterno mihi nomine Leidâ
Ad Patrios unâ redij cum Patre penates,
Nec postliminio Matri ingratissimus hospes.

		Mox clamosa Fori captans commercia, Leidae Imbibitam Iuris Iustique fideliter artem
	370	Exercere frequens auditor, imagini et umbris Hactenus intentus, veris ad seria pugnis Instruor, et non jam vano certamine pascor.
Peregrinatio		Auctior octauo decimus mirabilis Annus Ibat, ubi, primos non infeliciter ipse
	375	Emensus, monitu barbae subeuntis ephebus Altiùs intendi iuuenilibus aethera pennis Findere, et egressus lictis post terga Batauis Externos hominum mores inuisere et urbes.
In Angliam prima	380	Hanc veniam Pater indulsit; cui conscia honesti Ambitio non displicuit: Vicina Britannûm Littora decreuit primo tentamine adiri. Huc cursus fuit; hic duce <i>Carletone</i> Britanno Ad Patriae Proceres Legato penè perenni, et Nomine non uno Hugenijs, neque nuper amico,
	385	Littus amoenum adj; queis tum feliciter oris Maximus Imperio, doctrinâ maior, in alta Pace Pater Patriae tria solus scepra tenebat Unâ fronte triplex gestans diadema <i>Iacobus</i> . Mox ad amica diù grandaeui tecta <i>Carontis</i>
	390	Aduena non ingratus eo, exceptusque senili Amplexu totum veluti cum Patre trimestre Suauiter exegi; et, tacito velut incremento Nec perceptibili surgunt molimine Plantae, Non intellecto sensi me nescius auctu
	395	Difficilis linguae facilem, pro tempore, lexin Adsciuisse; uti jam Populo nec barbarus esse, Nec procul à genio Regionis abesse viderer. Tanti erat in Patria primis elementa figuris Indagasse rei peregrè melius peragenda.
	400	Inchoet hoc studium à libris, praeunte Magistro, Cui via discendi brevis ac tutissima cordi est.
Excursus Oxonium		Iuuat et Oxonij sacros inuisere colles (Metkerko duce, Brasserio suau comite, et qui Geiniades famae obstruxit cum laude Paternae)
	405	Et pluteos, Bodleie, tuos, et millibus istis Millia librorum generosis addita donis, Regalesque domos, quae, quot Collegia, gratis Occupat incumbens studijs bene nata Iuuentus.
Woodstochium etc.	410	Woodstochium porrò, qui suspirantis <i>Elizae</i> Carcer erat, durâ sceptri potiunte <i>Mariâ</i> ,

387 tenebat] *corr. e* gerebat **AB** 403 Brasserio suau comite, et qui] *corr. e* Brasserio comite, et qui
Geinius alter **BCD** Brasserio comite, et qui Geinius Alter **AE**

Visere nos et fama loci et vicinia suasit.
Vidimus antiquis nondùm consumpta fenestris
Augustae monumenta manus, et flebile Carmen,
Sollicito Carmen miserae de pectore fusum;
415 Dum sors atra securim, sors minus atra Secures

		Promittebat, et in geminas Regale Coronas Imperium; quo functa supra sexumque virosque Virgineâ vitam cum Majestate peregit.
		Quae de Fonte vetus <i>Rosamundae</i> fabula plebi
420		Narrat, et hisce locis quasi Daedaleo Labijrintho, Spreuimus, et quibus ista vacat confundere veris Non inuidimus: Oxonio sed ponè relicto Windsorium mox et Theobaldi ascendimus Arces, Regia, Pijramidum et tantùm non inuida saxa
425		Saxis, Memphi, tuis, certè nec inutile pondus Indignantis humi, at magnorum habitacula Regum, Ac Dominis, quàm grata, simul tam digna Britannis.
		Londinum reduci subiit novus ardor, ad ipsi Oxonio non dissimilem, vix inferiorem
Cantabrigiam, comite Illustri Guil. Heidon Eq.	430	Germanam <i>Cantabrigiam</i> procurrere. Nactus <i>Heidonum</i> comitem atque ducem, qui taedia longae Fallebat sermone viae, sermone diserti Oris et in rebus Regni Patriaeque periti, Nomine gaudebam duplici; dum duplici fructu
	435	Quae cuperem attentis oculisque atque auribus hausì. O mihi non auro contra commercia puro Chara, nec ex animo vel adhuc expuncta senili! Quanti erat historiam <i>Henrici</i> tam teste fideli Scire, spei summae Regni decorisque Britanni!
	440	Heu! miserande Puer, quae te Fata aspera Scepтрis Inuidere tuis, primo qui flore iuuentae Iam Marcellus eras? His me humanissimus ille Congerо Cantabrigiae de tramite recto Colloquijs, non fraude malâ, seduxit amicum,
Audleyend	445	Inque <i>Audleiano</i> incautum subsistere Castro (Quanto marmore, Dij superi, quâ mole superbo) Iussit: ubi hospitio exceptum <i>Suffolcius</i> heros, Quantis non poteram in Batauis et sede Paterna Officijs deuinciri, deuinxit, et omnes
	450	Intendit neruos, ne quâ properantior hospes Effugerem: tanta est generosi sanguinis ortu Gratia, tanta est ingeni compunctio honesti. Unâ defunctus placidâ cum nocte quiete, Magnificos inter lecto splendente Tapetes,
	455	Tandem exoranti veniâ vix impetratâ,

414 Sollicito Carmen] Carmen sollicito **A** 423 ascendimus] abscendimus *Peerlkamp* 424-5 saxa Saxis, Memphi, tuis] *corr. e* saxis Saxa tuis, Memphi **BCD** saxis Saxa tuis, Memphi **AE** 427 Ac] At **CDE** *Peerlkamp* 441 primo] primae **A** 451 generosi] generoso **A**

		Heidono comitante, velut iam prima monebat Causa viae, Cantabrigiam lustrare citatis Adproperamus Equis. Ibi ego quibus ardua Tectis Tota micat, totidem rursus Palatia Regum 460 Obstupui spectans; et si satis omnibus Otj Suppetijsset, ad unum omnes ambire parabam Musarum Charitumque domos, venerandaque sacra. Sed monuit Ratio rationem denique habendam Ingenui comitis, longâ qui compede tandem 465 Exoluendus erat. Libet hic memorare sinistram, Pugnanti quondam gladio breuiore, recisam Spectatâ virtute viro: sed fraude malignâ Oppresso insidijs: quod iter facientibus unâ Ille mihi mancus mensâque sedentibus unâ 470 Tam lepidè textit vitium, ut nisi candidus ipse Rem retulisset, utrâque manu pollere putassem. Ferrea succurrit mutilo manus; illius aptè Motibus officium ablatae praestare sinistrae Usu doctus erat, usuque habitudine partâ.
Londinum redux	475	Ad Thamesin reduces secessimus, ille meâ non Maestus amicitia, ut prae se, de more, ferebat, Comis ego comitis tam consuetudine blandâ Laetus et erectâ et praeclaro stemmate dignâ. Inde quibus potui officijs ipsumque suosque, 480 <i>Heidonios</i> hic nempe duos, par nobile Fratrum, Demerui, utrique in Batauis dum vita superstes, Turpius ingrati non censens crimine crimen, Quod (Catulos odisse parum est) odere Leones. Nondùm plena mihi satias te perspiciendi 485 Venerat, Imperij facies augusta Britanni. Maxima restabant. Summo innotescere Regum Hospes, ad-oratamque manum contingere auebam. Applausit Fortuna fauens: aptissima votis Horas captandi faciles occasio nata est.
Bagshot	490	Praediolum ruri Vivarijs fertile plenis <i>Caronti</i> Regale meo pro tempore vitae Obtigerat munus; quo se Rex ipse quotannis Princeps venator cum venatoribus Aulae Principibus delassatum prodire solebat. 495 Prodiit, angustaeque casae triduum Majestas Includi se passa, mihi et iuuenilibus aurem Praebuit alloquijs: Citharae quin tundere nervos (Quanta boni in Batauos Regis clementia!) iussit, Applausitque pari nugis candore canoris.
Ad Iacobum Regem admissus		

456 Heidono] *corr. e* Heidonio **BC** Heidonio **A** 466 *margin.*] W. Heidonio **A** 471 Rem retulisset] *corr. e* Indicium fecisset **BCD** Indicium fecisset **AE** 473 ablatae] *corr. ex* absentis **AB** 483 est] est? **A** 487 Hospes] *corr. e* Discessurus **BCD** Discessurus **AE** 495 angustaeque] augustaeque **DE** *Peerlkamp* 497 tundere] tendere **E** *Peerlkamp* *Worp*

Amici	500	De <i>Burlamachia</i> , quâ multum utebar amicâ,
Londinenses		Stirpe Calandrinae innexâ, nihil addere malo

M. Antonij de
Dominis
amicitia et
consuetudo

Quàm, si defungar paucis, ingratus haberi.
Tantis tota domus peregrinum obstrinxit amoris
Testibus officijs. Proprio tibi nomine, Caesar
505 Optime, quàm deuinctus eram! quod grandis Amici
Participem faceres, *Spalatorum* Praesulis olim,
Incanâ grauitate Senis, qui tum ore diserto
Italicum sijmmista tibi pascebat ouile.
Noster eras, venerande senex, deliria Romae
510 Exspueras, sacrâ verae vi lucis adactus:
Noster eras, miserande: quid ad vomitum recidiuo
Quâ mercede retrò labi, portentaque per te
Erroris debellati defendere visum est?
Quae fuit illa tuae ratio praepostera mentis,
515 Quae fuit, ut nil dissimulem, vaesania, Romae,
Offensae toties nondum diffidere Romae?
Hei mihi, tantum posse senem puerascere, tantum
Caecutire animum caelesti luce coruscum?
Optime *De Dominis*; poenas si fortè dedisti
520 Imprudentiae et erroris mortalibus aegris,
Mitius aeternum precor experiare tribunal.
Omnibus ex voto tandem laeteque peractis,
Dum Patriam inquirò quâ tempestate reuisam
Tutiùs, et quânam vectus rate, quo comitatu,
525 Occurrunt quibus antiquae prouincia Dortae
Ad Synodum mandata fuit, pietate celebres
Doctrinâque viri: his placuit, nec saepe rogatis,
Adsciri Batavum comitem sibi, non alienum
A studijs sacrisque suis, licet impare cultu.
530 Haec quoque Caronti debetur gratia, de me
Sollicito, donec Patrijs bene sisterer oris.
Nobilis Hospes, amande senex, quas reddere vivo
Non potui dignas meritis, sine post tua fata
Reddere non mecum morituro Carmine grates.
535 Soluimus à Tamesi, retrò cedentibus undis,
Languiduloque mari, flatu tamen usque secundo
Mattiacis nox altera nos aduexit arenis.
Exceptos sermone Patres Urbs magna Latino
Middelburga suis ad littora nostra phaselis
540 Deduci curauit. Ego non segnius Hagam
Aduolo; ubi laetos, firmos vegetosque Parentes
In sarta tectaque domo, et cum Fratre Sorores
Amplexus, laudem Superis de pectore grato
Accinui; annosoque Patri, pro faenore sortis
545 Non malè depositae, retuli quae vespere largo
Noctibus adsutis auri blandae atque Paternae

In Patriam
reditus

504 *marg.*] Caes. Calandrini A 511 recidiuo] recidiuus *Peerlkamp* 517 tantum posse senem] posse
senem tantum *Peerlkamp* 546 adsutis] adscitis *Peerlkamp*

Digna videbantur: placuit discrimine functo,
Quâ defunctus erat ausis iuuenilibus, Urbis
Historiam percontari, sortemque statumque

Iter Venetum,
cum Legato
Franc.
Arssenio
Sommeldicio

- 550 Ambagesque alias; et quàm vilissimus hospes
Non fueram Genti genijsque audire Britannis.
Me tetigit vulgò non intellecta supinis
Ingenijs, saturisque domi dulcedine longâ
Haga, tuum decus, Haga meum: pulcherrimus Orbis
555 Quà fulget, nihil est quo se tibi comparet: O flos
Florentis Patriae, liceat florere quietae,
Ignotumque diù summoto Marte furorem
Ignotasque diù Batauis nescire ruinas.
Iam Frater Collega Patri, patiente Senatu,
560 Coeperat in Procerum calamo feliciter uti
Ordinibus, fessoque seni succurrere; scires
Muneris haeredem, superet modò vita, futurum.
Me vaga Fortunae facies incertaque rerum
Quà posthac Patriae Cuius nec inutilis essem,
565 Nec grauis, in varias circumspectare monebant
Ambiguum partes. Dum labitur Annus, et alter
Incipit ire novus, quâ non mihi gratior ulla
Luxerat orta dies, casu me inopina beatum
Occupat. *Arssenium* (quantum, Respublica, nomen,
570 Quantum, Terra Bataua, tuo de lumine lumen!)
Arssenium Proceres Legati munere et usu
Pro Patria doctum peregrinos ferre labores,
Ad *Venetos* legare Patres hoc Vere parabant;
Foederis aeterni vincturum legibus, ingens
575 Marce, tuum et nostros septemplice Marte Leones.
Ivit, et egregiâ Iuuenum stipante cateruâ,
Me quoque, cum comitem adsciuit, tum rebus agendis
Utibilem fortasse manu linguisque Ministrum.
Ibat ad egressum Maior cessurus Aprilis,
580 Cum currente rotâ è Batauis ad moenia vectis
Grandis Agrippinae, aduerso Moguntia Rheno
Nauibus accessa est et Francofurtia Maeno:
Post Heidelbergae clivum et campestria rursus
Et passim nemorosa citis emensa quadrigis,
585 Per Wirtembergae saltus Rothburgium et almâ
Famosam latè Musarum sede Tubingam,
Dutlingam immensi vicinam fontibus Istri
Venimus. (ô si quid reliquum properantibus otj
Suppetijsset, ut illa meum recreasset Origo
590 Fluminis aspectum, soli quod cedere Nilo
Dicitur ambiguè et nondum ratione subactâ!)
Heluetiam mox Schaphausam, et rapidum cataracten,
Tum Tigurum, multoque lacum discrimine, multis
Infamem scopulis et multo turbine Waldam
- 568 dies] die **D** *Peerlkamp* 579 marg.] 1620 **AC** 594 multo] *corr. e* Caeli **BC** Caeli **A**
595 Vidimus; hic, ubi montanos stat Churia Rhaetos
Iure regens Patrio, et propè saxis horrida Spluga,
Coepimus ad Rheni fontes ascendere. Fontes
Magnifici, et, si non mentitur Fama, bicornes,

In monte
Spluga
descensus
praeceps

Vos quoque, si licuisset, ego per saxa niuesque
600 Quanto animi feruore libens et promptus adissem!
Non licuit. Superandus erat conamine longo,
Duro, difficili, caput inter frigida condens
Nubila Mons. Dum conamur peditesque equitesque
Ardua anhelantes praerupta, angusta viarum
605 Ereptare, mihi (nolo celare iuuentae
Stultitiam, exemplo cuiquam, si fortè, futuram)
Accidit, et comiti res non indigna relatu.
Montis erat dorsum, tam praecipitique citoque
Descensu, ut, cum paene gelu crijstallinon esset,
610 Frigore duratâ noctu niue, figere stanti
Non sineret glacies erecto corpore plantam.
Cum tamen in vallem brevis hac via, et altera longo
Anfractu peragranda foret; suadentibus ipso
Arssenio, et, quibus innixus de vertice summo
615 Tutiùs et sensim descenderat ipse, colonis,
Consideo, socium, Lindanâ stirpe, secutus
Magnanimum iuuenem; sed cui metus ac tremor artus
Concussere noui, modico trepidare tumultu
Insolitos: horum ignarus, qui ponè sequebar,
620 Nec potis attonitum à tergo dignoscere vultum;
Mox ubi me sensi velut actum turbine, ac, inquam,
Fulminis instar agi, nec iam calcaria raptum
Sistere, nec nitentem obuersis punctibus ense,
Sulphureo mihi de tormento exisse videbar,
625 Iamque nec Icarius nostro par esse volatus,
Sed miseri lapsus Pueri de Sole propinquo.
Sic oculis caliganti vix luminis usu
Reliquo, et in gijros verso vertigine viso
Monte, parum compos mentis, tamen obuia quaeque
630 Saxa timescebam, et fugere et vitare studebam.
Fugi, vitai felix, cum rustica turba
Praecipitem ambabus ridens amplectitur ulnis,
Arssenio curante: Equidem ridentibus, inquam
Parciùs arridens, aliena, pericula cautum
635 Hic faciant, nec amare jocos discrimine amaros.
Elapsi Splugae longis horroribus, almo
Aere Clauennae et Meirae torrentibus undis
Gausi; te deinde, meo Comane Secundo
Chare lacus, viso cursim, Tellinia Tempe

595 hic] hinc **A** 602 frigida] *corr. e* nubila **B** 610 figere] frigore **BCDE** figere **A** *Peerlkamp Worp* 613
peragranda] *corr. e* quaerenda **AB** 620 dignoscere] distinguere **A** 629 mentis] *corr. ex* animi **BCD** animi
AE 631 cum] tum *Peerlkamp* 639 Chare] Clare *Peerlkamp* 639 cursim] *corr. e* tantum **BC** tantum **A**

Casa St. Marco, ditionis Venetae initium	640	Ingressi per Morbenias crudeliùs Alpes Frigore vexati, Niue concretâ, Niue molli, Infidâ Glacie, Tonitru inter nubila, densis, Perpetuâ Eclipsi confuso Sole, pruinis; Attigimus tandem fessi laetique supremum
	645	Culmen et augusto clarum cognomine <i>Marci</i> Nempe Casam: Casula est aeternis nubibus, omni Peruia ventorum, Pluuiae Niuiumque procellae. Hinc non tam facili certè quàm fertur Avernì Descensus, tamen est lentè descendere coeptum,
	650	Nec graue quid potuit passis grauiora videri; Italiam, Italiam jam nunc intrantibus. O quâ Italiae fessos facies aestiua beaut Laetitiâ, hiberno nuper torpore rigentes! Quàm pulchro jucunda fuit Cenomania tractu,
	655	Bergoma quàm placuit, quàm Brixia, quàm Veronae Romanâ tantùm, si fortè, minor Majestas, Quàm tu, vel fremitu surgens Benace Marino, (His etiam nobis te fluctibus ostentabas, Quam subita excepit placido pellacia Ponto)
Diarium Itineris Gallicè à me conscriptum	660	Quàm tu, magnifico turgens Vicentia luxu, Denique quàm clarae Patauinae Palladis arces! Nomina sufficiat strictim tetigisse locorum. Singula si inspiciam, si quantis se obuia Turmis Singula Legato dederint, quot singula Signis
	665	Laetitiae aduentum fuerint gratata, quot omnis Foedere cum Batauis feriundo laeta iuuentus, Quanto publica splenduerint Conuiuia luxu, Omnia si referam, bis agam, calamo iuuenili Hoc ipsum per iter quod me fecisse, superstes
	670	Gallica testatur post me victura papijrus. Iam nos ad Venetas fulgentibus aurea ripis Praecipiti cijmbâ perduxit Brenta lacunas. Iamque diem serum tenebris velare paranti
	675	Nocte, Maris magni magnam caput imus ad Urbem. O Urbem! ô de qua quidquid conamur, ineptum est Dicere, cui vel dedecori sit maxima laudum, Da veniam de te tali tantâque silenti Hugenio, et quo te iuuenem ferijsse stupore,
Ouid. 2. Met. 181	680	Quaeque oculis tenebrae per tantum lumen obortae, Non es nescia, crede senem non destupuisse. Missus ego ad summi Imperij tum Sceptra tenentem Mente Senem mentoque graui vultuque verendo, Purpureâ aurato in solio sub veste sedentem, Accedo patrioque ipsi sermone saluto,

645 clarum] claram **A** 646 marg.] Casa di S. Marco **A** 649 lentè] sensim **A** 657 surgens] turgens **A** 663 om. **DE** Peerlkamp 665 quot] quod Peerlkamp 674 marg.] om. **CD** Peerlkamp 681 Missus ego ad summi Imperij] Hic ego missus ad Imperij **A** corr. ex Hic ego missus ad Imperij **BC** 682 graui] corr. e grauem **BC**

685 Iamque diem rogo designet, quoque ordine in Urbem

S. Giorgio d'
Aliga

Legatum recipi statuatur, quam destinet horam
Publica in illustri facturo verba Senatu:
Ille serenato vultu me amplexus et omne
Comiter officium spondens, Qui à Regibus, inquit,
690 Ad Venetos missis solenni more Ministris
Summus habetur honor, summum, confidite, vestro
Deferri placitum est: faciet Respublica, quanto
Vestra sit in pretio hic, quanti noua foedera, quanti
Iam veluti Batauò conterminus Adria Rheno,
695 Fama sciat, totique sciens enunciet Orbi.
Impleuit promissa senex. Iam Solis ab ortu
Post biduûm egressos Urbem, et cui nomen ab Alga
Coenobio exceptos, augustâ Classe secuta est
Nobilis ac toto collucens purpura Ponto.
700 Sex decies venit Patrum veneranda corona,
Sex decies aduecta scaphis sub remige duplo
Comiter obuia Legato: dictâque salute,
Quem sibi quisque legit comitem, de more sinistrum
Collocat: ille locus Cymbae depressior, ille
705 Commodior datur hospitibus, dextrum hospitis hospes
Occupat. Hoc tanto comitatu findimus Undam
Remigio, magnamque citi properamus ad Urbem,
Marmoreamque Domum ingressi, quam larga supellex
Publico inaurarat sumptu, quot gratibus actis
710 Par erat, augustum Procerum demittimus agmen,
Non Fidium sine concentu ac Tibicine multo,
Quodque solet pompis auidum concurrere, vulgo.
Concilio tandem admissum lux postera vidit
Arssenium, ac Demostheneo Sermone sonorae
715 Perculit attonitum tantae facundia linguae.
Post breue responsi officium surgente Senatu
Admotos Princeps comites amplexus, in illis
Dignatus memor esse mei primaeque salutis
Allatae, nimiâ mandatum laude peractum
720 Arssenio, nimis elogio clemente probauit.
Foederis affecti formis utrimque et abunde
Impletis, pactique rati solennibus actis,
Legatus longo Venetos absoluere sumptu
Hebdomadisque tribus certus non addere quartam,
725 Ad reditum comites properè jubet esse paratos,
Ipse in procinctu. De me scis, Itala tellus,
Itala tellurum tellus et flos et ocelle,
Quanto te gemitu, quot per suspiria, cuius
Vix in vestibulo Caelum gustasse videbar,
730 Linquendam sensi: de montibus Apennino

Venetia
discessus

697 marg. S. Giorgio] S. Georgio C St. Georgio D Peerlkamp 700 om. DE Peerlkamp 705 dextrum]
dextram CDE Peerlkamp Worp 710 demittimus] dimittimus A 714 sonorae] corr. e sonori C sonori
ABD

Nunc reliquo tantum, quo te, Florentia florens,
Emenso, te Parthenope, te Roma videndi

		Copia quàm facilis quàmque opportuna fuisset! Cedendum fuit imperijs utriusque Parentis,
	735	Arssenijque domum reuocantis paenè paternis. Cessimus heu! veroque mihi nimis omine vates Egredimur, dixi, Terris, quas nulla videndi est Causa reuersura; aeternùm, Florentia florens, Parthenope aeternùm, aeternùm mihi Roma, valete.
Venetiae festinanti obseruata	740	In Venetis certè, quantùm mandata vacare Et commissae meae siuere negotia curae, Neglectum nihil est oculo indagare voraci: Musica perspecta est auidè, Pictura, Poesis, Fana, Fora, Statuae, veteris praecepta Vitruuij
	745	Exemplis firmata novis et marmore vivo; Insolitâ nobis structurae mole Triremes, Muranâ Aegijpti cineres fornace fluentes; Aemula Crystalli Crystallina vitrea vivae Plana, caua, speculo illa oculisque, haec oribus apta:
	750	Imperij maiestatem quibus artibus ingens Bis sex centenos Respublica rexit Annos Non obiter didici, Magno collecta Senatu Inclusus Proceres inter suffragia vidi, Ipsa pilam caeca manus haec in pyxide mersit.
Padre Paolo seruita non visus	755	Omnia scrutanti solum Te, candide Veri Assertor, Seruita Pater, te, maxime <i>Paule</i> , Amplecti vetitum est; nec iuuat Epistola magni Heinsidae, longâ tibi consuetudine, longae Vinculo amicitiae, et sacra per communia chari.
	760	Vis erat haec; blandoque Seni, dum publica tractat, Arcanis Patriae in curis chartisque sepultus, Extera displicuit commercia crimen haberi: Has Fulgentius, ille Viri indiuisus Achates, Rettulit humanas mandantis nomine voces.
Munera Reip.	765	Discedentibus auratos Respublica misit Arssenio, Arssenidae primogenitoque, mihique Ordine quosque suo distinctos pondere Torques, Et Venetum appensos Batavûmque hinc inde Leones, Foederis, et monumenta rei feliciter actae.
Iactura rerum coemptarum	770	Consolabantur porrò non segniter emptae, Quot poteram, Venetae merces, Crijstalla Librique, Musicaque ad Batauas aures collecta supellex: Sed nihili spes illa fuit, injuria Fati, Nil nisi me in Patriam vacuo licuisse referri!
	775	Barbarus hanc segetem rapuit pirata, libellos

735 Arssenijque domum reuocantis] Arssenioque domum reuocanti **A** 742 Neglectum] *corr. ex*
Omissum **BCD** Omissum **AE** 745 firmata] formata *Peerlkamp* 745 et marmore vivo] saxoque recenti
supra et marmore vivo **A** 751 rexit] vixit **A** 763 Fulgentius] *corr. e* Florentius **BCD** Florentius **E**
770-776 *om.* **A** 771 poteram] *corr. e* poterant **BC** poterant **A**

Dira meos Tripolis laceras, Algeria chordas?

Iamque per ipsa viae vestigia prima reuersi,
Excepti quibus ante locis et honoribus iisdem,

In summam
Turrim
Argentinensem
ascensus
temerarius

- 780 Nubiferas iterum inuiti conscendimus Alpes;
Morbenique iterum et Splugae per culmina vecti,
Heluetiosque lacus: tandem campestria nacti
Rauriacis respirantes illabimur oris.
Hic te, Rhene Pater, sumpto duce, pulchra sinistrae
Curribus avecti legimus viridaria ripae.
- 785 Magnificos Argentinae praevertere muros
Non valeo, nisi praemonito, si forte meorum
Hic aliquis tentare gradus in Turre stupenda
Audeat; inscendat Cochleas impunè quaternas
Octonas etiam (quibus, ut facit Ardea gijros
790 Ardua Falconem fugiens, inclusus et ipse,
Liberaque in vacuo glomerans vestigia Caelo,
Ardea gyrando factus vel Falco videbar)
Me non inuito perget conscendere, in unum
Admiraturus coeuntia culmina culmen.
- 795 Qui supra Cochleas sine septo surgit in altum
Terribili paries perpendiculo praeuptus
Scanditur insanis: quos insanissimus inter
Ipse manu arripiens clauos uncosue subinde
Prominulos et mox pedibus, quasi fulcra fauentes,
800 Euado ad summi fastigia culminis: illuc
Grande operae pretium est vitae discrimen adsse,
Ut pueris placeas et declamatio fias:
Scilicet è summis aplustria tollere malis
Non formidantes Batauos vel nocte, vel ortâ
805 Tempestate ratem saeuè quatientibus undis,
Quis pudor, immotâ vel nubes tangere Turri
Nolle metu! Has nugas procul, ô venture meorum
Sanguis, habe. Nam si referam descensus ab illo
Culmine quis fuerit, quantae vertiginis horror
810 Argentorati fastigia despectanti
Denuò me sine cancellis manuumque pedumque
Subsidio nixum retrò vestigia ferre,
Donec ad illustres Cochleas sine labe redirem,
Nec mihi, nec vobis gratam narrauero facti
815 Historiam, cuius neutri meminisse velimus.
Quod restabat iter laetè leuiterque peractum est
Alternis, currente rotâ, vel flumine prono.
Prima super Rheni ripam se Spira sinistram
Obtulit: inde suos nova Francodalia Belgas,
820 Vangionum caput excelsas Wormatia turres,
Oppenheima suas, Moguntia maior utrâque,

786 Non valeo] *corr. e* Hic nequeo **BC** Hic nequeo **A** 787 Hic] *corr. e* Hac **BC** Hac **A** 790 Ardua]
Ardea *Peerlkamp* 801 *marg.*] Virg. 2 **A** 802 *marg.*] Iuuen. **A** 813 redirem] redissem **A**

		Cuique suo nomen merito est Patris Ara Lijaei, Quaeque suas. Te, Bonna, Colonia, te, peragratas Anteà, praetercurro breui. Salue, Neomagum,
	825	Prisca domus Batauûm: Grinnes saluete propinqui, Et Batauodurum hoc ipso mihi nomine charum, Trajectum graue, Lugdunique illustre lijceum. Non vacat in vestris properanti laudibus horas Ponere: vicina est et curriculo repetenda,
Hagam reditus	830	Quâ nihil his oculis vidi formosius, Haga. Haga, redux ego te video, (sic fabar) Amica, Delicium, decus, Haga, meum! Plus ipsa vetabant Gaudia, et excessu implicuit se muta voluptas. Maxima Patris erat, Matris, Fratrisque Sororumque
	835	In decursa mihi retrò vestigia mecum Currere, et Alpinos recolentem audire labores, Splendores Venetûm, conuiuia Germanorum, Vestitus hominum, linguas moresque locorum, Singula se in medias facile extendentia noctes.
	840	Hoc operae pretium, hoc longarum nempe viarum A reditu merces; quot quaesitoribus unus Omnia respondes, totidem ut videaris amicis Ire viae comes anteactae: quod viuere bis vel Saepiùs est, et pro libitu repetita voluptas.
	845	Quin et versiculos equitanti fortè, rotâue Dum vehor, elapsos, summisque è nubibus ortu Alpigenas auido reducem retulisse Parenti Munera grata, libens memoro, quò quantulacumque Sic quoque constaret ratio non desidis otj.
Inscriptio Sepulchri Principis Guilielmi Delphis	850	Venerat in mentem Batauis hos fortè per annos Autorem Batavae libertatis <i>Gulielmum</i> , Hic ubi proscriptam fuso cum sanguine vitam Fuderat immissi dextrâ percussus Iberi, Vili et inornato nimiùm jacuisse sepulchro
	855	Hactenus. Id Fiscì ut vetus excusasset egestas, Res Patriae non ferre nouis opulentiùs auctas. Hinc modò spectatos augusto marmore Delfos Non festinus adit, solitus properare, viator. Gratia sit Patribus, tantis de Manibus omni
	860	Officio sic sollicitis utcumque mereri. Attulit huic aliquid mea sijmbola Mausolaeo, Si jactare licet: post Heinsiadas Grotiosque, Fortè minùs placitos, meus est qui marmore summo Aureus ostentat scriptum iuvenile character.
	865	Auriaci cineres, quorum mihi sancta Nepotes Nomina constanti cultu colo, noster ab ipsis Unguibus in vestrûm laudes sit amabilis ardor.

822 *marg.*] Baccharach **A** 824 breui] *corr. e* breuis **D** breuis **ABCE** 836 recolentem] *corr. e* repetentem **B** repetentem **A** 838 moresque] ritusque **A** 840 hoc] haec **A** 843 bis vel] *corr. ex* et quod **BD** *corr. e* bis et **C** bis et **AE** 852 Hic] Heic **A** 858 properare] *supra* peragrarare **A**

DE VITA PROPRIA

SERMONUM INTER LIBEROS

Lib. II.

Iter alterum in Angliam cum sex Ordd. Legatis		Talibus aetatem studijs placidè peragenti Obtulit altera maiores occasio curas. Ampla ministerio visa est Legatio nostro, Si non grata magis, certè haud ingrata futura.
	5	Sex socios Oratores Respublica, senis Me comitem submittit ad omni laude supremâ Majorem, triplici diademate ditem <i>Iacobum</i> . Post hic non longo functi mandata trimestri In Patriam Legati Equites et munere multo
Reditus	10	Concomitante graues, ego non sine Torque rediui. Pluris erat mihi cum <i>Thorio</i> feliciter ictum Foedus amicitiae; Thorio, quo candidiorem Terra senem non vidit, ego nil doctius. Heu! quod
Raph. Thorij et Corn. Drebbelij amicitia	15	Aequore diuisi rarè conuiximus, heu! quod Mors mihi dilectum praeceps inuidit amicum. Drebbelium vidi tantùm, qui fronte Batavum Agricolam, sermone Sophum Samiumque referret Et Siculum. Optâram te consuetudine longâ Uti, magne Senex; sed enim brevis obstitit horae
	20	Momentum, inuitoque alium dilatus in annum es. Nec mora longa fuit. Monuit res <i>Indica</i> Patres Et cum vicinis ad Gangem bella Britannis, Fraternas inter pacem tentare querelas.
	25	<i>Arssenij</i> ante alios prudens facundia rursùs Apta videbatur tantas componere lites. Mittitur; adscitis <i>Basso</i> , <i>Thulio</i> et <i>Ioachimo</i> ; (<i>Caronti</i> hunc successorem Respublica misit) Me quoque ad hanc operam, quâ pridem parte, vocato.
Iter Anglicum tertium cum 3. legatis		Imus, et obstructis glacie Rhenoque Mosâque
	30	Soluimus à patulo <i>Sceuerinae</i> littore, et, Euro Propellente, breui Batauas molimine terras Effugimus laeti: Mox aduersantibus Euro Detenti Zephijris; tandem incumbente pruinâ Fluctibus, ut qui per tenebras timidè palpando
Incommoda nauigatio nec sine periculo	35	Progreditur, vel praetentans vestigia Caecus Ponit humi mendicus, et hic incertus et illic Haesitat, ingredimur proreptamusque vicissim, Atque aestu nimium sufflaminat anchora cursum:

6 submittit] summisit A 28 pridem] pridem ex A 29 marg. Anno 1621 AC 32 aduersantibus]
obuersantibus A 34 timidè] timidi E *Peerlkamp* 38 Et nimium ex aestu sufflaminat anchora cursum A
Donec ad effluuium Tamesis tractusque vadosos

	40	Prouecti caecis subitò sentimus arenis Impactam, sabulumque salo miscere carinam: Stantem vela ratem quatiunt, non apta mouere, Non efferre vado fixam, non reddere cursum. Cum Rectore tremunt Socij; nihil ille rogatus
	45	Consilij dat, opis nihil hi; stupor omnibus idem. Legatis oblata scapha est; si fortè per altum Remigio valeant cuicumque appellere terrae; Seu Cantj pars illa foret, seu littoris illi Ad Borean longè oppositi. Iam cistula Chartas
	50	Et mandata vehens cijmbae committitur; illam Iam propè Legati, Legatosque ipse secutus Ingredimur, sortem infidam tentare parati: Cum subitò non speratus ferit aethera clamor: Exiliunt, plaudunt nautae: natat, ille, Carina,
	55	Intonat; hic, laxate pedem; natat, arripe clavum, Rector, et errorem meliori corrige flexu: Arripit, et retrò proramque et vela retorquens Utitur exiguo, qui nos exoluerat, aestu, Elapsamque vadis agit in diuersa carinam,
	60	Quàque cavus Ponti Tamesis confusus arenis Pandit iter tutum, Grauesendae littus, obortâ Tempestate, petit, quâ si quassata fuisset Cijmba leuis, vel turgenti foret obruta fluctu, Vel scopulis illisa, salo impingente, Britannis.
Arsenij facundia Regi in pretio	65	Pacifico Regi placuit Legatio, cuius Aurea de labris manabant verba disertis Facundusque libens facundum Rhetora Rhetor Audiit, et placidis nunquam non auribus hausit.
Controuersiae Societatum Indicarum	70	Te tamen, Auri insana fames, infamis habendi Ardor, et à summo semper sitis altera quaestu, Te nequijt superare labor ferè inutilis Anni; Alter et alter ad impensos Menses duodenos Impendendus erat: tanto conamine, tanto
	75	Impetu in aduersam partem pugnavit utrimque Impiger extremos ardens Mercator ad Indos Britannus Batau, Batauus super esse Britanno: Bis quadragenis memini me assistere in Albâ, Clamosis toties streperâ congressibus, Aulâ.
	80	Donec, <i>Iacobo</i> satagente à parte suorum, A Batauâ nostris, pacto lis ritè dirempta est, Sartaque fraternas inter concordia Gentes.
Ad Regem ego conquestum missus	85	Dum tantum molimur opus, lentique Senatus Taedia lassa diù patientia ferre recusat; Grandem à Legatis tandem deferre querelam Missus ego Regi, inuenio, de more, ferarum

44 Cum] *corr. e* Perculso **BCD** Perculso **AE** 68 et placidis] atque auidis **A** 79 satagente] *corr. e* mediante **B** mediante **ACDE** *Peerlkamp* 81 fraternas *supra* vicinas **A**

Roystonios per agros vestigia caeca prementem.
Admissus reduci, quantùm querimonia blandis

Henr. Richius Hollandiae Comes	90	Exponi poterat verbis, expono: Benignè Exceptum Princeps audit patienter, et in me Leniter innixus Caenaculum obambulat, ultrò Culpam detestans vultu grauiore suorum, Pollicitus correcturum quae displicuissent. Dum loquitur, stricto Gladio, quem nobilis illi <i>Hollandus</i> , nutu monitus, porrexerat Heros,
		95 Prorsum improvisè titulo me illustrat Equestri. Hunc tua, (quàm comis!) Gladium mihi dextera dono Obtulit, ô qui tu gladio victor perijsse, Usurpatoris nunquàm subijsse securim Debueras, Vir summe, fidem Natoque Patrique
	100	Regibus ad summae seruans suspiria vitae. Londinum remeans angustâ valle sequenti Carrorum serie subitò comprehensus obhaesi. Cum detrusus Equo, lapsus, versoque deorsum Vertice dependens, jam nunc pedibusque rotisque
Ab equo detrusus evado feliciter	105	Attritus caput aut sensi, aut sentire videbar. Stare negans, tandem lapsu percussus Agaso Substitit, et laturus opem, multo impete, multo Sudore, implicitum calcaribus extricauit. Illaesum Deus ex tanto discrimine me cum
	110	Seruasset, restabat Equus: cretaceus illum Hinc montis paries, hinc Carri pondus onusti, Sic incluserat, ut non paenè solubilis esset. Extracto insilio gaudens, et nocte diei In partem assutâ Londinum serus iniui
Famuli culpâ casus mihi grauis	115	Et sospes, referens causam feliciter actam. Tristior eventu mihi se Fortuna probauit Infensam. Aureolos Iacobos fortè ducentos Sarcinulis miscere meis invitus Amicum Passus eram; Legatorum, si posceret usus,
	120	Impensae dispensandos, quantum breue Regem Versus iter duraturum: Proficiscimur orto Sole domo, cum vix praelonga suburbia Rhedis Egressos sequitur clamor, de posteriore Hugenij peram corio cecidisse soluto,
	125	Elapsam famulo, immemori tam dira minati Tam nuper Domini, si decollasset. At ille Fecerat: infectum quis redderet, aut quis aduncis Anglorum manibus tanti potis esse reuelli Oblatam pretij praedam sperauerit? Hic me
	130	Quis dolor innocuè sontem cruciauerit, et quot Egerit insomnes animi concussio noctes, Insanè memorem, et quo non mihi vulnere vulnus
105 Attritus] Attritum A 113 Extracto] Evulsum A 114 assutâ] adscitâ D <i>Peerlkamp</i> 125 Elapsam] Elapsum BCDE <i>Peerlkamp Worp</i>		
	135	Durius inflictum est refricem nimis ungue cruento. Sufficiant quae tunc mala sum perpressus. In illis Hic erat inprimis terror, ne fortè pudendae

		Intoleranda reum faceret suspicio fraudis, Quâ, leuis obtentu famuli, caecis alienos Insidijs tentauissem interuertere nummos. At tibi, Mens aeterna, cui penitissima rerum
	140	Lucida sunt, tibi perspectum est, quàm, liber ab omni Crimine, sustulerim puras ad sidera palmas, Quàm puras iterùm tollo: nec tu mea quenquam Posteritas patiare velim qui labe nefandâ Audeat immeriti famam temerasse Parentis.
Amici Londinenses	145	Dulcia ne fugiam curis ingratus amaris Immiscere, libens animo calamoque recordor Plurima amicitiae vinclis usuque recenti Obuenisse mihi Britonum noua nomina: longo, Singula si referam, videar sermone molestus:
Familia Rob. Killigrew Equ.	150	Nec nimiâ in multis opus est ambagine; solam, <i>Killigraea</i> domus, si te cito, dixero multas. Tanti contiguos Hortos vicinaque Tecta Incoluisse fuit: generosi sanguinis in te Omnia sic ortum sapiebant; sexus uterque
	155	Tam peregrino comis erat nil tale merenti, Tantis indignum toties cumulauit uterque Officijs, ut, vel toto gratissimus aeuo, Ingratus moriar: tibi tot, Roberte, Nepotum Nobilium quis dicat Avo, quas dicere laudes
	160	Occipiat tantis Rhetor virtutibus aequas? Quis sua <i>Barclaijs</i> affinibus et <i>Germanis</i> Elogia expediat vincto pede siue soluto? <i>Sanctalbane</i> Nepos, quantis, te auctore, beata Stirps <i>Germana</i> diù titulis et honoribus aucta est!
	165	Quanta tot excelsos inter par turba sodales In vili vitio auersas confluxerit aedes, Longa sit historia: at Londinum dicere totam Non verear; si totam addo, non mentiar, Aulam. Quisquis in arte sua solers excelluit, huc se
Joh. Donne Decan. S. Pauli	170	Contulit; hic cognosse datum est. Te, maxime <i>Donni</i> , Omnibus antefero, divine vir, optime Rhetor, Prime Poetarum: ô, quoties sermonibus illis Aureolis, quos vel priuatos inter amicos Vel de suggestu, Praeco facunde, serebas,
	175	Intereram, quo me visus sum nectare pasci! Te quoque non taceo, mihi quae regnantis Elizae Consilia, ingenium, Francique procantis amores
<p>142 Quàm puras] <i>corr. e</i> Quales hic B Quales hic A 143 qui] <i>corr. e</i> tam B tam A 144 Immeriti famam temere violasse Parentis A 145 fugiam] <i>corr. ex</i> omittam BC omittam AE pigeat <i>corr. e</i> fugiam D pigeat <i>Peerlkamp</i> - ingratus] ingratum in <i>Peerlkamp</i> 146 Immiscere] Commemorare <i>Peerlkamp</i> 165 excelsos] <i>corr. ex</i> Heroes BCD Heroes AE 170 marg.] <i>om. D Peerlkamp</i> 176-184 <i>om. A</i></p>		
Vidua Gualt. Raleigh Equ.	180	Narrabas Matrona memor, mirabilis aevi Gestorumque Aulæ veteris <i>Throgmortia</i> testis Optima, ut Herois meritò ac dignissima quondam

		<i>Raleghij</i> Conjux: cuius te saepe supremae Securas vitae voces spretamque securim Tradentem citra lachrimas, generosa virago, Audiuisse citra lachrimas vix ipse recordor.
Mater Killigraea 12. liberor. parens	185	His epulis quas non alias, quàm gaudia saepè Musica, Apollineas quas non adsciuimus artes! Tota domus concentus erat: pulcherrima Mater, Mater (adhuc stupeo) duodenae prolis, ab illo Guttare tam niveo, tam nil mortale sonanti
Lanirius musicus	190	Quam caeleste Melos Cytharae sociabat, et ipso Threicio (dicas) animatis pollice chordis! Hac cessante, suos Britonum <i>Lanirius</i> Orpheus Si tentare moueretur modulosque manumque, Ecce stupor multos, at me suauissimus horror
	195	Tundere, cuique diù possem non esse ferendo. Scilicet haec Gallis unquàm si audita fuerunt, Siue Italis, ambos coram rubuisse Magistro Credibile est artesque suas optasse doceri. Proximus his qui delitijs succedere posset
Gauterius Citharoedus Gallus	200	<i>Gauterius</i> (proh quantus!) erat; quo nomine magnum Artificem solo satis insignire viderer; Ni se Gauteriâ maiorem stirpe Britannis Iudicibus, nec me contradicente, probasset.
	205	Dij superi! quâ vi dextrae, quâ saepe sinistrae Eripuit mihi me, dubium Chelys illa quid esset, Enthea, an humanae molimen et impetus artis. Anser ego hos tantos, quis crederet? inter olores Qualicumque fui in pretio, ut se fortè vicissim Alternâque scabunt muli prurigine: certè
Corn. Drebbel philosophus	210	A tam laudatis non illaudatus abiui. <i>Drebbelium</i> toto laeti possedimus anno: Me quoque possedit possessorem, nisi fallor Non importunum: sic testabatur abundè Multas ille mihi multis sermonibus horas
Domum reditus	215	Largiùs impendens quàm cui fortassis amico. Hactenùs haec. Rebus Patriae feliciter actis, Legatos bene gesta domum referenda vocabant. Sic tandem, leni Zephijro aspirante, Penates Quisque suos adiit, sibi redditus, et peregrinos
Obitus Patris	220	Carbonum fumos Patrio prae cespite spreuit. Totus ab hoc orbem Caeli peragrauerat Annus, Cum mihi grandaevum non immatura Parentem Mors rapuit, sed acerba tamen: nempe ille coevus Esse mihi dignus, nisi debuit esse superstes.
180 meritò] merita <i>Peerlkamp</i> 191 animatis] <i>corr. ex</i> animato CD animato BE <i>Peerlkamp</i> 192 Lanirius] Lanivius <i>Peerlkamp</i> 211 marg. philosophus Batavus] D 222 Parentem] Parentum E		
	225	Natales dedit Heida viro Bredana Paternos, Baxia Maternos et Backia, nec Brederodae Inficianda domus. Nil de virtutibus addo Delecti Senis; has Patres et Patria nôrunt,

230 Auriacique Duces; quibus à crescente juuenta
 Grata ministerij non ullâ labe notati
 Praestitit officia ad summam sine fraude senectam.
 Donec adesse ratus vitam quae terminet horam,
 Quos propè iam quinquagenis bene gesserat annis,
 Mauritio primogenito transcripsit honores.
 235 Et Patribus res grata fuit, nec degener haeres.
 Enthēa vis animae, quantū de carcere, prae te
 Iam soluenda, vales! quantū praesaga futuri
 Affinis vero es! Medicus dum pernegat, ipse
 Eluctantibus è moribundo gutture verbis,
 240 Constantine, diem hinc quartum mihi crede supremum,
 Dixit: quartus erat, quo depositum caelesti
 Restituit caeleste Patri Pater optimus. ô lux
 Atra mihi semperque nigro signanda lapillo!
 Ille autem vitaeque satur, vitaeque laborum
 245 Pertaesus, Superūm fruitur, sine crimine, Caeli
 Incola delitijs, quas quisquam inviderit amens?
 Funus Defuncto qui et quantus honos restabat, abunde
 Impleuit Procerum in primis amplissimus ordo,
 Regum Legati sociorum et uterque meorum
 250 Principum in exequijs vivi testatus amorem,
 Nassauiaeque Domus flos ipse et multa propago,
 Maiorumque Ducum studio comitata caterua,
 Totaque praecipuis lugens in ciuibus Haga.
 Mandatum Si tumuli indignum titulo est, quod in hostis Iberi
 Principis Inciderit quondam insidias, fugiente Batauo
 255 Gulielmi à Milite desertus, Patriae nec inutilis ille
 Patre in Anglia Extiterit carcer, facili molimine porrò
 strenuè Quâ clausus fuerat, expugnatâ Neomago;
 peractum Altera res bene gesta breui modò digna videtur
 260 Historiâ: Hugenum Patrem florente juuentâ
 Intrepidum, multos inter, prudentia magni
 Auriaci, aeterno Belgis cultu venerandi,
 Legerat; infantem Puerum de fauce leonis
 Qui raperet. Diffidenti datus obses Ibero
 265 Mendozae fuerat; qui tum regnantis Elizae
 Londinâ versabatur legatus in Aula,
 Flissingam captare dolo meditatus, eodem
 Decipiendus erat; rubuit deceptus eodem.
 Fortiter ereptum Puerum, et trans aequora vectum
 270 Fortiùs, elapsus magnâ vi ponè secutis

227 Inficianda] *corr. ex inficiunda* C Inficiunda E Worp 235 degener haeres] *corr. ex inutilis haeres*
 BC inutilis haeres ADE inutilis heros Peerlkamp 240 hinc] hunc Peerlkamp 244 vitaeque satur]
 vitaeque satur Peerlkamp 246 quas] quam Worp 247 marg.] *om.* D Peerlkamp 253 in] cum A

Hostibus, Auriaco Genitor stitit: Ille peracti
 Muneris egregiè egregium, pro tempore, munus
 Obtulit et collo appensum gestare coegit.
 Proximus heu! longè funus funestius illo

Obitus Mauriti Principis	275	Vidit, et in longo gemitu contabuit Annus. <i>Mauritium</i> Heroem Caelo, si dicere fas est, Non tempestivum, nec in ulla aetate futurum, <i>Mauritium</i> Heroem, qui debuit esse superstes Omnibus Heroum tumultis, Fata, invida Fata,
	280	Hoc de terrestri, solio meliore locarunt. Horruit ad cladem, nec erat par Belga ferendae, Et flendi sibi laesa modum Respublica serò Fecisset, nisi de cinere hoc novus, alter ab Illo, <i>Auriacus</i> fausto redijsset sidere Phoenix.
Succedit Princeps Fred. Henricus	285	Hic ubi Fraternos sibi clementissimus haeres Adscisset veteri fixâ mercede Ministros, Non aversa Domus mihi se, sed plena, negavit. Indicio est, vultu quod me, <i>Frederice</i> , sereno Siueris esse tuum, simul ac tibi Fata <i>Tuningum</i>
	290	Eripuere, virum longo tibi temporis usu Perspectum priscâque fide. Quae sustulit illum In Castris grassata lues, te Maxime, lethi Perpetuum contemptorem, decedere tecto Nec vel amicorum timor aut persuasio movit.
Succedo Tuningio Principi a Secretis	295	Sic <i>Iunio</i> juvenis Collega admotus, in illa Compede me vitaeque dies operamque locavi. Qualis in hac vixi, quali comitata tenore Me rexit Diuina Manus data pensa trahentem <i>Constanter</i> , frustra hic memorem, vernaculus olim
	300	Autor ego hanc telam non duro Carmine duxi. Nempe tot in turba rerum Bellique Domique, Quaeque hominem credas tumulare negotia totum, Melpomene semper praesens mihi, rarus Apollo Abfuit; ut nihil aut equiti peditue faceti, aut
Editio Poematum Latinorum et Belgicorum	305	Serij (ut occurrunt rerum subitanea menti), Exciderit, si quid visum est Epigrammate dignum. Iste meus furor est; si vis, insania; si vis, Reliquiarum Otj non aspernabile lucrum. Testari poterunt quae <i>Desultoria</i> dudum
	310	<i>Momentis</i> nec inutilibus profudimus horis; Et <i>Tricena</i> meis collecta Volumina Belgis. Quam, sine jactura rerum, subduximus Aulae Officijs, nullâ parci nihil egimus horâ. Tu quoque, Posteritas, nisi vani pascimur umbrâ
	315	Nominis, Hugenijs aliquot bene perdere nugis Et momenta voles, et non odisse Poetam Res Patriae alternisque tuas, ubi posset, agentem.

281 ferendae] ferendo *Peerlkamp*

		Nec Citharam tacuisse quidem quocumque grauati Pondere, tam non inficior, neque duco pudori,
	320	Ut laudi reputem: Et monuit prudentia, curas Omne graues mollire Melos. Mihi crede, Iuuentus, Si quid ab unguiculis docta es vel voce canorâ, Vel fidium tractare modis: cole et excole primum Semen, ut in fruticem surgat, fortasse vel arbor
	325	Fiat. Erit cum te istius sub tegmine fagi Vel tristes animi plagas lenire iuuabit, Vel cantare Creatori quas ipse creâris Voce, manu, Citharâ grato de pectore laudes.
	330	Talia ego in medijs animae solatia Castris Arma tubasque inter, Patriaeque negotia et Aulae Mille, mihi applicui; nec opellâ semper inani: Multa nepotibus hoc, pro me, composta loquetur Cantio, quâ modulos Regi aptauisse Prophetæ Non inconcinnos, quæ vix sibi docta canori
Psalmi ad Citharam in castris compositi, Lutetiae editi	335	Gallia quid patitur conferri, Gallia fassa est. Huius adhuc segetis tot laetas colligo spicas, Tot iuuenis cultura Senem delectat aristis, Ut nihil anteferam. Ignoscet quicumque paternus Quid sit amor, quæ cuique suæ sit gratia prolis,
	340	Ipse Pater, didicit, vel fusi Carminis autor. Altera non rarò grauior digressio menti Oblata est inopina meae. Dum cingimus Urbes Milite circumvallatas, quaeritque vocatque Suppetias inclusus Iber, viaque omnis apertis
Hostium arcanæ literæ explicatae	345	Inuia Epistolij, arcanis arte tegendis Occultas adhibere notas spes ultima suasit. Res pensi fuit illa mei, nec inutilis autor Hostiles nullâ non obsidione resolui Arte meâ, vel fraude dolos; quod in hoste receptum est.
	350	Nil accersitus vel ab ipso Gange character Obfuit, aut fictâ non visus imagine Grijphes: Cuncta Duci reserata meo, pellucida, plana, Extricata dedi: quo quas mihi nomine grates Dixerit et laudes generosum pectus, in ima
	355	Mente repostum habeo gratè memor. Optime Princeps, Humanissime Magnatum, lenissime victor, Victor perpetue; ô tanto tibi quanta voluptas Tantillo seruire fuit, ô suaue laborum Pondus, ubi Domini est merces in fronte serena!
Conjugium	360	Caelibis hic vitae ratio constanter amari Cooperat, et poteram nullum super unius Aulæ

318 tacuisse] *corr. ex* omisise **BCD** omisise **AE** - grauati] *corr. e* grauatum **BD** grauatum **ACE** 319
Pondere] *supra* Munere **A** 323 tractare] tentare **A** 337 iuuenis] *supra* junior **A** *corr. e* junior **BCD**
junior **E** 343 quaeritque] *corr. ex* optatque **BC** optatque **A** 351 Grijphes] Grijphus *Worp* 352 plana]
clara **A** 353 Extricata] *corr. e* Plana legenda **BC** Plana legenda **A** 356 Magnatum] *corr. e* Rectorum
BCD Rectorum **AE** - lenissime] levissime *Peerlkamp*

Seruitij subijssse jugum; nisi nos Fatorum

Rector ab aeterno sociasset foedere sancto,
 Clara meum, *Barelaea*, decus; quo munere nullum
 365 Tota mihi poterat Caeli clementia maius
 Largiri, nullum. Cognatio, nubilis aetas,
 Forma, modestia, supra omnem sapientia sexum,
 Virtuti par census opum, virtutis imago
 Ipsa, cui nec erat quod quis bene vellet ademptum,
 370 Quodve quis appositum; lapidem quae singula possent,
 Me què, non lapidem, poterant non juncta mouere?
 Mouerunt, fateor; nec amantem spreuit amata:
 Longus Amicitiae cultus breue nomen Amoris
 Induit: hic gemino Magnete reciprocus arsit.
 375 Neutra fuit neutri noua concilianda voluntas
 Conciliata diù. Patrio solennia ritu
 Publica restabant; Patriâ populoque Deoque
 Lege satisfactum est: conuenimus auspice fausto
 Numine, cui, quantas illo de munere grates
 380 Debeo, non soluam quot vixero debitor annis.
 Soluite qui de ista vivum me stirpe Nepotes
 Felicem fecistis Avum. Regnauit in illo
 Perpes et ad finem parilis concordia lecto,
 Unanimis animis placuerunt omnia utrimque et
 385 Singula, quae poterant vel agenda vel acta placere
 Alteri. Utrique emptas placuit, quas nobilis orta
 Nassauidum pridem Genitrix possederat, Aedes.
 Hic Marium laeti quatuor Genitor Genitrixque
 Viximus, et totidem bis porrò exegimus annos.
 390 Deerat adhuc precibus votisque utriusque Parentum
 Fratibus una Soror quatuor. Feliciter illam
 Enixa est, o quàm grato laetissima partu,
 Hei! mihi quàm subito sublata Puerpera casu.
 395 Illa quidem vitae lumen Caeleste beata
 Aeternamque diem, quam suspirarat, adiuit;
 Sed meliore mei mutilum me parte reliquit
 Intempestiuè quinâ cum Prole Parentem,
 Prole Patris nondum curâ sed Matris egenâ.
 400 O anima, ô animae virtus, cui saecula retrò
 Non videre parem; si fortè futura videbunt,
 Pauca reor visura parem. Non Illa replese
 Pulchrâ posteritate Domum contenta recessit:
 Digna superstitibus visa est augustior. Illam
 405 Ingenio meditata suo, quâ parte probatur
 Maximè, ad extremum perduxit sedula culmen;
 Dum Castris affixus ego mea desero castra,
 Et meus ad *Bredam* magno molimine Princeps
 Fulminat, et latè ejectum profligat Iberum.
 Extremum hoc dilecta mihi sacrauit amoris

Domus empta.
in quâ quinque
liberi nati

Obitus Uxoris

Domus
extructa

379 illo de munere] *corr. ex* ex illo tempore **BC** ex illo tempore **A** 404 probatur] probata est **A**

410 Mnemosunon pignusque sui: quò cum grege paruo

		Et lachrimis commigraui, desertus ab illa Aeternùm mihi deplorandâ compare turtur.
Zulichemij acquisitio		Antierat <i>Zulichemij</i> , ditionis avitae <i>Pijckiadum</i> titulis illustre et nomine Castrum,
	415	Et Castro subjectus ager, nec inubere glebâ, Sed pingui, faciliq̃ue, et forti gratus aratro: Hic ubi, se maior, postquam divortia passus Vicino properat Rhēnus confundere Mosae.
	420	O domus, ô mihi Terra situ dilecta venusto, O de magnifico surgentes Flumine ripae; Otia quàm vellem vobis impendere, et illis Sollicitae in pratis obliuia ducere vitae!
Catull.		Absque fores nimius, Vahalis corrosor agelli Importune mei, et pugnâ contendere tecum
	425	Cogerer assiduâ, circumventique quotannis Nullâ non aliquid raperes de Messe coloni. Discite, posteritas omnis mea, discite tristi Cautius exemplo mercari et proxima semper Vicinam fundis agnoscite Flumina pestem.
	430	Tempore non longo praecesserat altera clades.
Obitus Matris		Quae me sola suo lactauerat ubere Mater Optima, me solum de senâ prole, Senectae Cesserat et Fatis; cum nec morientis ocellos Claudere, nec possem extremis atratus adesse
	435	Funeris officijs; dum Rhenoberga repugnans Detinet instantem Auriacum, nec vincula duri Aurea seruitij Castris procul esse vetabant.
		<i>Hoefnagliae</i> fuit illa domus, de stirpe vetusta, Nobili, et omnimoda virtutum laude celebri,
	440	Flosculus. O ego quàm meritò mihi, dulcis Alumna, Gratulor, ô mea prae Fratr̃is quatuorq̃ue Sororum Non adscititio felix infantia succo!
		Mater eras, non inficior, iustissima et aequè Prolis amans, ut amata ipsi dignissima proli;
	445	Fallor ego tamen hic, nisi paulò, bis quasi mater, Arctius amplexa es Natum Nutrix et Alumnum: Nec libet occultis storgen adscribere causis: Alt̃ili et ingenito simul haec in sanguine Vis est.
		Dum vitae scopulos inter funestaq̃ue luctor
Obitus Fratris unici	450	Tempora ploratosq̃ue dies, suauissime rerum <i>Mauriti</i> , sanctum mihi et indelebile nomen, Proximus occurris, qualem te in limine lethi Et mea deflentem pro te suspiria vidi,
	455	Tunc quoque sollicitum, quod eras dum vita remansit, Ne quid adhuc paterer, quo non tibi fortè superstes Durarem, ductorq̃ue tui non Funeris essem.

412 Aeternùm] *corr. e Aeterne* **BD** Aeterne **ACE** 413 *marg.] om. Peerlkamp* 413-429 *om. A* 422 *marg.] om. C Peerlkamp* 441 Sororum] Suorum **CDE** *Peerlkamp* 450 rerum] frater *supra* rerum **A**

O oculos, ô amplexus, ô verba tenellè,
Ergo te video (nam saepe diùq̃ue rogatus

		E Castris aderam) morientibus edita labris!
	460	O de non saturo vivendi corpore laetè Migrantem, o animam vitae melioris auentem! O mihi si talem miserantis gratia Caeli Concedat simili finire coronide Vitam!
		Talibus aetatem ventis, si saepe secundis,
	465	Saepiùs aduersis, laetus lugensque peregi, Sedulus assiduusque Duci Patriaeque Minister, Plurima, quae in partes hodiè partita videmus, Multaque multorum nunc credita munia curis, Solus agens: sic me Domino Bellique Dominique
	470	(Seu fuit hoc meritum, seu fors fortuna) probaui; Ut quem sponte Bonis cuperet vel honoribus auctum, Augeret facilis, si quid daret hora, quod hora Saepe negat. Sic <i>Dimmerio</i> successor in istum Cui nunc praesideo, <i>Iunio</i> comitante, Senatum
Succedo Erico Dimmerio Principi à Consilijs	475	Assumptus, retuli pretium non vile laboris Praeteriti. Sic <i>Zeelhemium</i> , cedente Toparchâ Pignus Anu vetulâ, paruo dedit aere redemptum: Sic socium <i>Constantinum</i> simulatque petenti Constituit Patri; non olim fortè futurum,
Zeelhemij donatio	480	Sed vix prima semel tironem Castra secutum. Viderat omni iudicio penetrantius illud Iudicium, quanto in Pueris ab origine cultu Ingenuos conatus eram introducere Mores, Multas nec paterer Linguas nescire nec Artes,
Constantinus Collega mihi adscitus	485	Et semente probè inspectâ dignatus ab illa est Non vilem sibi vel Patriae promittere messem. Hoc mihi de cultu si quid licet addere, verbo Expediam. Natos mea per vestigia duxi. Quippe mihi, rebar, qui non male cesserat, idem
Educatio Liberorum	490	Ipse meis iterùm non esset inutilis ordo. Sic puerum qui me et Fratrem peruiderit, omnes Viderit, et minùs hic ovo non discrepat ovum. Plebeis debere Scholis primordia prudens Non siuit nos nostra Pater: mihi cura meorum
	495	Prima domi et postrema fuit: priuata Magistris Et praecepta dedi, et per quae compendia duci Tirones cuperem; quibus à cruciatibus, omni Quâ nil proficitur, praecisâ ambage, redemptos. Non fuit in sterili Patrius labor: omnia docti
	500	Ocijus, ingenijs sic praeuenere docentes, Omnibus ut fraeno, nunquàm calcaribus ulli Esset opus: quo profectu res ipsa locuta est. Artibus imbutos et linguis, qualibus olim Ipsus eram, Patriae natali carcere clausos
		472 hora] horae A 473 negat] negant A 480 semel] corr. e modo BCD modo AE 499 Non] Nec A
	505	Non tenui. Peregrè missus quae quisque locorum Viderit, ipse sibi scribat quandoque suisque.

Constantinus

De Constantino dixi dicenda, silere
Ni foret ingratum, quantùm responderit usque
Votis ille meis, quantis excesserit illa
510 Dotibus erecti et nullis non artibus apti
Ingenij: quàm, cum libitum est, felice Minervâ
Et Musas colit, et cuius non taedeat ipsam
Bilbilin obtinet à Musis Epigramma Latinis.
Adde quod his aegrè contentus Apollini Apellem
515 Miscet, et hac etiam tantum se praestat in Arte
Parrhasium, ut, si non aliorum Fata vocassent,
Posset in hac etiam summis certare palaestra.
Scilicet hunc Matri puer *αὐτὸδιὸδακτο* amorem
Debuit, hanc nascens Graphicen à sanguine traxit:
520 Tanto uterum gestans artis flagrauerat aestu
Ipsa super sexum genio prouecta virilem.

Christianus

Proximus à primo, cuius male nomen iniquis
Hexametris, toto vix gloria clauditur Orbe,
Quae dederit, quae credibile est exempla daturum
525 Vidit Gallia, fons Charitum, virtutis amoenae
Mater, et hoc à me pretiosum pignus adepta
Vendicat. Heu, dilecte Puer, nisi Fata vetarent,
Tecum viuere amem, tecum finire seniles
Hosce dies, tecum quâuis Regione morari.
530 At tibi, vel sine me, quò quandocumque vocato
Ut bene sit, longè votis melioribus opto.
Plurima ne memorem, tua nempe crepundia, quaeque
Nec satis ipse quidem te digna puto, quantumvis
Magna mihi paribusque meis, qui vilis humique
535 Repens turba sumus prae te per summa volanti
Aetheris: Ut non enumerem quàm Mente Manuque
Musicus excellis; quàm iudicio penetrasti
Omne quod in crijptis agitat Natura sonoris:
Ut sileam à teneris quàm praeceptoribus extans
540 Mutasti officia, et mox de tirone Magister
Tironum, Siculique senis de nomine nomen
Nactus es: Ut sileam quae dudum gratia Cretae
Rubra vel atra tuae est, calamo quàm dextera pollens;
(Quippe tuae sunt illa nuces contemptaque merces,
545 Quam tamen aut casu aut studio sibi si quis adeptam
Sentiat, oblatis cumulum non praeferat Auri.)
Dum Caeli rota, dum Stellae voluentur et aequi
Inclusae modulo current libraminis Horae;
Dum Saturnium ab aurito, te Vindice, probro
550 Purum Sidus erit; dum fabula desinet esse,
Quemque reuelasti, Cijcli seruabit honorem,

505 missus] missos **CDE** *Worp* 507 silere] *corr. e* superque **BCD** superque **A** 508-521 *om.* **A** 529
morari] moranti **A** 532-546 *om.* **A** 532 ne memorem] *corr. ex* ut omittam **BCD** ut omittam **E**

Viues non nisi cum Stellis debile nomen.

Ludouicus

Tertius hic, *Ludouice*, mihi sine bile vocandus
An venias, dubium est. Tibi, praestantissime, litem

555 Non moueo: meus es: Patrij candoris et aequi
 Improbis est qui te dubiè fateatur amantem.
 Turbor et incendor, quotiès cum Gente maligna,
 Ingrata cum Plebe, dies noctesque quietis
 Expertem colluctari sic sentio, ut ipse
 560 Si sentis, miser es. Quis enim ferat omne quod actum est
 Ipsis qui vitio vertunt auctoribus actum?
 Quisquis es, Hugenum nomen, furiose, fidemque
 Aggressus, qui nil meritos fecisse nocentes
 Ausus es; ut quid nos nullâ cui fraude notatos
 565 Persequeris, lacerasque meam, mea viscera, Prolem?
 Quisquis es, ignosco; nec erit quod vindice tecum
 Crimine contendam: si quam, caue Numinis iram.
 Tu recti, Ludouice, tenax, contemne malignos,
 Fide bonis; crepet inuidiâ cuicumque crepare
 570 Collibitum est, Spartam tu, quam bene nactus es, orna
 Sedulus; infames aliquando calumnia buccas
 Fraenabit pudibunda; et erit cum crimina de te
 Fingere cui licuit prauis falsisque ministro,
 Crimine confusus proprio te supplice gestu,
 575 Et veniam (si te noui) obtenturus, adibit,
 Patratumque nefas iurabit velle redemptum
 Sanguine, nec poenam fassus meruisse minorem.
 Quàm tu indigna tamen tantâ virtute tulisti,
 Heu nimium certè duris exercite Fatis!
 580 Post animi tam compositos ad maxima mores,
 Artibus excultum, quo vix praestantius ulli
 Obtigit, ingenium, post Gallos atque Britannos
 Sic aditos, sic extremae Telluris Iberos,
 Ut civem te cuique suo sermone probaris,
 585 Te tantum, fivle pai', à se lacerante popello
 Discerpi, semperque novis semperque nouandis
 Litibus implicito raros sine turbine, raros
 De Caelo ridente dies lucere serenos!
 Audi, juste Deus, finemque impone labori
 590 Quem quantùm meruere boni metuere scelesti.
 Quartus erat non ingenio, non Fratribus ullâ
 Dote minor, quin ipse tribus jam vertice toto
 Celsior, heu, tristi memorandus voce *Philippus*.
 Scilicet hunc tantùm terris (quantâ indole, quantis
 595 Principijs, quàm provectum!) properantia Fata
 Ostensum, mihi bis denuo rapuere sub annum,
 Cum studio, quo torquemur peregrina videndi
 Paenè viri, captus, me non prohibente, Boreum

Philippus

561 Ipsis] Ipsus C 564 ut] at *Peerlkamp* 567 marg.] Rom. 12,19 A 573 licuit] libuit *Peerlkamp* 578-
 590 om. DE *Peerlkamp*

600 Legatos Patriae laetè comitatus ad Axem,
 Praecipiti Mariaeburgi mortalia morbo,
 Me tam diuiso tristem procul orbe reliquit.
 Ultima tot Fratrum, tot Fratribus unica verè

Susanna unica

Digna *Soror*, mea vita, meo mihi corde *Susanna*
Charior emicuit; quanti Virgo atque Marita
605 Dicere si aggrediar, vix dum suffecerit aevi
Quod sperem superesse mihi; si postera partem
Saecula rettulerint, partem praesentia, plura
(Ecce Paternus amor) longè referenda relinquent.
Doubleti, generose gener; si nemo loquatur,
610 Te certum est nec velle quidem, nec posse silere,
Quali Conjugio, quali sis Matre beatus:
Si sileas tamen, en vivos pretiosa testes
Pignora, de quorum numero, nisi se duo tantum
Digna retraxissent Superi, felicior omni
615 Orbe Pater non vixisset: gaudete relictis
Contenti laetique tamen; satis est et abundè
Quo Caelo aeternas referatis nomine grates.
Nec stetit hic sors ista quidem, quot quaeque Nepotum
Facta Nurus me fecit Avum, tot Sidera versor
620 Inter, et illustri recreor, sine nube, Senectâ.
O Puerum *Constantino Rijckartia* Conjug
Quem dedit, o gemmam! nihil hoc formosius illo
In sexu Natura, nihil mellitius ausa est.
Tum verò, *Ludouice*, tibi quam parua virago
625 Quàm lepidam enixa est Marium *Berckhoutia* mater
Gorcomiam Triadem, Marium fortasse quadrigam
Impletura breui, quo nunc quoque crassula foetu est.
Macte, meus sanguis, nomenque propagine nostrum
Perpetuâ, Patriamque bonis bene Cuiibus auge.
630 Dum partus retracto meos gentemque feracem
Hugeniam numero, venit ultrò viuida Proles
Altera, et in censu vult non contempta videri.
Quam loquor, et loquor exultans, *Vitaulia* villa est.
Hanc ego sic peperì, ut non Obstetricis egenum
635 Viderit ulla dies; quanti sit cumque valoris
Praediolum, quàm vile, meum est: de Cannabe siccâ
Quercetum feci, Montem multâ Abiete struxi
Conspicuum; Alnetum seui, quod Ligna quotannis
Alternisque foco reddit radicibus: adde
640 Stillantem liquidis Betulam de vulnere guttis,
Milleque in aeriam subuecta cacumina Sijlvam,
Robore porticibus vivas praestante columnas.
Adde Palatiolum Lacui (quasi Cantharus undae
Immersus, si convivis placet algida Bacchi

ex illa
Constantinulus
nepos
Ludouici
plures

Hofwijck
(Vitaulium)
extractum

605 vix dum suffecerit] *corr. e* totum non sufficit **BCD** totum non sufficit **AE** 614 omni] *corr. ex* hoc in **B** hoc in **A** 617 aeternas] aeternos **CDE** *Peerlkamp* 625 mater] Conjug **A** 632 contempta] *corr. ex* omissa **BCD** omissa **AE**

645 Potio) piscoso lacui seseque replenti
Instructum, non mole graui, modicâ atque modestâ
Compositum, quod Hero Solem defendat et imbres.
Hic quasi tu Cochleam videas, vel quadrupes illud
Reptile, quod propriâ sese Testudine tecti

Obitus
Principis Fr.
Henr.

650 Condit, et arctari vitam nec laxiùs esse
Sentit, ego caelebs tego me, paruoque Cubili
Incubo, contentus parcè splendente salino.
Adde. quid his addam? si cui Vitaulia Tempe
Pernouisse lubet, me consulat. est ubi longo
655 Hancce meis Batauis absolui stamine telam.
Bisque adeò Villam peperì, nec dicere dicta
Aut vacat aut volupe est. Unum hoc iterare iuuabit,
Ne mihi tam charum quisquam de stirpe meorum
Vendibilem externo cuiquam fore credat Agellum:
660 Hugénios semper dominos agnoscat, et isto
Transeat haeredes inter cum Nomine mando.
Hoc fidei, mea Posteritas, Testator et Autor
Depositum committo tuae: parete, Nepotes,
Nil graue mandanti Proavo: sic prospera gratis
665 Omnibus omnia procedant, sic gaudia curis
Mixta leuent animi varios vitaeque labores.
Vitaulj fuit iste scopus: sic viximus. este
Felices quâ parte fui; gaudebitis olim
Exemplo monituque meo bene viuere docti.
670 Quò me delitiae, quò me, mea Villa, vocastis,
Quò feror imprudens? Ohe, vitauimus Aulam
Hactenùs: aduersi procul in contraria venti
Inuitos reuocant, et clades publica: eundum est
In lachrimas; plangenda dies, quâ maximus Aeuo
675 Eripitur tandem Princeps meus. Heu Patriae sors
Aspera! si aetatem video, vix Ille senilem
Attigerat; si quot capiti Victoria palmas
Nexuit, annorum multos impleuerat annos.
At mihi quis vultus, quis tum color, omnibus orbo
680 Cum Patriaeque meoque iterùm Patre. Iam Vitaulj
Secessu certè usus erat. Sed in otia condi
Non male de Auriacis meritum prudentia *Nati*
Iam rebus supraque fidem matura gerendis
Non tulit: Imperij compos me vinxit eâdem
685 Compede, quâ excideram, innati *Gulielmus* amoris
Affectu, fecitque suum, et Constantibus aurem
Consilijs (ut non alijs aliquando dedisset!)
Applicuit; quin ipsa suo stipendia motu
Auxit, et impleto *Zeelhemj* munere donum.
690 Omnia ridebant; stadij felicitis inibam
Curriculum, et poteram *Henrico* non esse videri
Orbatus, qui tam *Gulielmo* utebar amico

649 propriâ] proprij A 660 Hugénios] Hugénio A 678 annos] orbes A
Principe, clementi, humano, faciliq[ue] bonoque.

At nimium brevis illa fuit Fortuna triennj.
695 Eheu! postremum Superos Heroa Batauis
Auriacum inuidisse! quid est super, unde, quis illo è
Sanguine pro nobis, pro Libertate resurget?

Natiuitas Principis Guil. Henrici	700	Sic Populus lamentari, sic flere popellus, Sic Patres agitari animis, Matresque Nurusque, Sic Proceres tacito de pectore suspirare: Cum de viscere Regali Flos exijt, Ille, Ille, mei Ciues, quo nunc Respublica floret Florebitque (Deum votis precor annuat) omne Floribus Auriacis flos immortalis in aevum.
	705	Infantis Tutelam Auiae, Matrique Britannae Dissidium genuisse mihi damnabile visum. Turpius hoc, litem prauis alicunde foueri Artibus. Occurri medius, verbisque manuque et Consilijs, quò pax et amor coalescere possent.
	710	Non par gratia utrimque fuit: Ego munere functus Integritate meâ me involui, conscius aequi Ipse mihi causaeque bonae constanter adhaesi. Consorti tandem Imperio concordia creuit; Nec secùs ac bino quondam sub Consule Roma,
Obitus Principis Regiae	715	Res omnis tractata fuit Tutrice gemellâ. His Ducibus mecum, quae reliqua turba Senatum Principis impleuit, veteri quoque munere functa est. Tempore post aliquo socias Mors ipsa diremit. Eripuit <i>Matrem</i> praeceps, <i>Auiaeque</i> onus omne 720 <i>Pupilli</i> sine dissensu, cum pace reliquit. Illa meamque operam multis experta fidemque Non dubiam, et si quid vario sermone valerem, Saepiùs excelsas Magnatum misit ad Aulas,
	725	Quorum Bruxellis rebus praefectus Iberis Caesareus <i>Leopoldus</i> erat, mitissimus Heros. Ille sibi Italico, quod iusserat, ore locutum, Nescio quo propere affectu permotus, in Aulam Saepiùs et solus solum in conclaue vocauit, Zamponijque chori, quo nil diuinius, unâ 730 Participem secum praesenti assistere iussit; Munus item, partum Musarum nempe suarum, Obtulit, egregios et non pro Principe Versus.
	735	Nec successorì voluit Fortuna <i>Ioanni</i> Austriaco minus acceptum. Concentibus Ille Perpetuò harmonicis curarum taedia mulcens, Nec nunquàm proprio tentatis pollice chordis, Gratum habuit munus Patri Regale <i>Philippo</i> Per mare transmissum, Batauò sed milite casu Exceptum, libros, quos omni Musica quondam 740 Anglia delectu, <i>Buckinghamio</i> duce iussa, Exornauerat. Ille oblata volumina juris

Item ad
Ludouicum
XIV. Galliae
R.

- Noluit esse sui, satis exemplaria fassus
Mandato exscribenda suo sibi muneris esse.
Artibus his molles aditus et commoda fandi
745 Tempora venanti, tutò et bene rebus agendis
Et properè patuere fores. Sic seria ludo
Lucremur: quâcumque valet quis dote, placendum est.
    Amplior instabat peregrè labor, altera longi
Clausula seruitij. Si, quò prouectior aetas
750 Isset et annorum cumulum spectasse liceret;
Excusanda fuit vitae propè scena peractae.
Non licuit. Neutram perstans *Amalia* senectae
Iam velut emeritae indulisit rationibus aurem.
Parendum; obsequij quò gloria duxit, eundum
755 Inuito fuit; inuitis linquenda propinquis
Patria, et alterius res tota domestica curis.
    Infantem *Auriacum*, quasi non injuria pridem
Facta satis premeret, quasi Propugnacula Castro
Diruta, *Mauritij* structoris opus mirandum,
760 Opprobrium leue, contemptus, vis, parua fuissent;
Saeuius aucta nefas et summum criminis ausa est
Ambitio. Quae restabant in Monte vetustae
Arcis reliquiae, nullo munimine Moles,
Gallicus invasit depulso miles herili
765 Milite, et imperij totas excussit habenas
Infanti Domino: gemuit sub pondere serua
Libertas, gemuere Patres et subdita Plebes
Usurpatori, pro Majestate, molesto.
    His tantis turbata malis *Amalia* medendi
770 Quas poterat meditata vias, non vidit inermi
Pupillo nisi se precibus succurrere posse.
Haec mandanda mihi tandem prouincia visa est.
Terribilem Regem (veniam da, Gallia) Regem
Prosperâ et ad Caelum sublimi sorte ferocem
775 Cogor adire: adeo: excipior nec fronte serenâ
Nec torvâ, facili attentè, grauiterque benignâ.
Non Regi ingratus peregrino Gallicus ore
Sermo parùm peregrinus erat, cum dicerer hospes,
Qui priùs huic non intuleram vestigia Terrae.
780 Non ingratus ego Augustae, non totius Aulæ
Principibus, *Condaee* tibi, tibi *Regie Frater*
Unice, nescio quo adjutus rumore secundo,
In pretio vixi: quin *Tellerijs*, *Colbertis*,
Et mihi mansuetis sine fraude *Leonibus* ipsis.
785 His fautoribus, his priuatis usus amicis,
Interea (quae posteritas id credere possit?)
Tantùm non totos quatuor sudauimus annos,

742 fassus] *corr. e* ducens **A** 743 exscribenda] descripta **A** 750 cumulum] *corr. e* culmen **BC** culmen
A 759 structoris] *corr. e* victoris **A** 765 excussit] extorsit **A** 779 Terrae] Regno **A** 781 *marg.*]
Orléans **A**

Ante mihi quàm de domitore Nepote *Philippi*

Inde bis ad
Carolus II.
Magnae
Britanniae R.

Secundò in
Angliam
reuersus mittor
Arausionem

790 *Ludouico* linguâ et calamo victoria parta est.
Nec modò tantae operae te sola *Lutetia*, vel vos
Limpidi Aquae fontes, vel *Sangermania*, vel te
Sequana, vel solam voco te, *Versallia*, testem,
Amplior his longè nostri fuit area Circi:
Oceanum *Thamisis* voco; bis arandus uterque
795 Bis redarandus uterque fuit; quo justa *Britanni*
Numinis afflatu *Pupilli* fortior esset
Auriaci causa, et partes jam funere rapti
Heu, Patris Aeneae praestaret Avunculus Hector.
Tantae molis erat, quae sciret Principis esse
800 Gallia, vicini ne nollet Principis esse,
Sed conuicta, malis interuersam artibus Arcem
Redderet, ut priscos indemnis Arausio Fasces
Suspiceret, Dominum Cuius, Respublica Patrem.
Quis *Caroli* fuerit fauor, et quae gratia, parco
805 Dicere: res docuit. Adamas Adamante domatur;
Inuicti Reges invictis Regibus, *Illum*
Iste mihi, non vi illatâ, ratione subegit.
Tanti erat, antiquae me consuetudinis usu,
Regibus ignotum non aduenisse Britannis.
810 Ad Gallos reduci jam non Maris aequor arandum
Sed multae Telluris erat: adeunda fuisti,
Visendumque tuis quid abesset, *Arausio*, muris,
Quid reliqui factum, quas instaurare ruinas,
Quas non expediat, veteri quam reddere formam
815 Imperio, quas inductis obducere Leges
Legibus, aut prauos sanis compescere Mores.
Hoc iter aggressus *Lugdunum* grande quadrigis
Aduerhor: hinc *Rhodani*, quo nil velocius usquàm,
Flumine praecipiti *Auriaca* properanter in orâ
820 Sistor: Ibi me magnifico Peditumque Equitumque
Exciipiunt plausu Turmae, litisque tubisque
Instructae Signisque: omni regione Iuuenta
Nobilis in pulchras ibat collecta phalanges.
Exsultabundae Matres et gaudia fuis
825 Testantes lachrimis, Patribus mixtae atque Puellis
Occurrunt et multa meae dant oscula dextrae,
Saepè renitenti, et moderatiùs obtestanti
Exsiliant. frustrà: quid enim? quasi Principis umbram
Intuitos, non visi unquàm nec fortè videndi,
830 Tum Libertatis felici vindice tutos
Excussique jugi de pondere respirantes
Omnem laetitiae cumulum decuisse putarunt.
Ereptus tandem turbae peruectus in Arcem
Quadrijugis, Procerum alloquijs ingentibus aurem

811 multae] multum *Peerlkamp* 822 regione] *supra* ditione **A** 829 Intuitos] **AD** *Peerlkamp* *Worp*
Intuitis **BC** Intuitus **E**

835 Praebeo: Nobilium aut Populi non defuit ullus
Officijs Ordo: totas facundia Gentis

		Explicuit vires, quò me, nil tale merentem, Laudibus opprimeret, quas nec vaesania ferret. Postridiè Matronarum veneranda caterua,
	840	Virgineaeque simul Montem ascendere cohortes, Immensâ, fateor, mihi garrulitate molestae, Pertaeso laudum ac nihili haec tam vana putanti: Quippe cui turbata alias Respublica curas Injiceret. Ciues inter dissensio, lites
	845	Nobilium innumerae, voces, lamenta, querelae, Ludus erant, quo me multos vexare malorum Assultus patiebar, et infinita fuisset Vexantum series, nisi me censore repressa.
Curia omnis exauctorata atque illicò restaurata	850	Curia, supremâ cui Majestate Senatus Praesidet, extinctam quo sese vidit, eodem Momento restauratam pro Principe dixi: Sic ratio, sic <i>Tutricis</i> mandata ferebant.
Populus omnis nouo sacramento publicè adactus Halo circa Solem	855	Restabat Populi vox publica Sacramentum Diceret, inque fidem Domini jurata rediret <i>Urbis</i> , et <i>Urbium</i> , et <i>Auriacae</i> pars optima <i>Gentis</i> . Dicta dies, Caelo illustri et sine nube, Coronam Exhibuit circa radiantem in culmine Solem, Hic ubi, me celso in Solio stipante Senatu, Ingentis turbae solennia verba tonabant,
	860	Ut vetus intenso tremeret clamore <i>Theatrum</i> . Naturae fuit illud opus ludentis, ut ipsi Novimus, et modicè rerum novere periti: Ludere tum verò Naturae, et in hoc placuisse Articulo, visum est praeferre quod ominis instar;
	865	Quoque Epigrammaticis pruriret vena Poetis. Pulvere sulphureo laetae nox laeta peregit Lucis opus, sonuere sclopi, confusa per Urbem Ignibus illustrem plebes, non sicca, cucurrit, Cum priùs immissis facibus Patrumque meâque
	870	Alta manu consumpta pijra est, ubi copula princeps Artificum in flammis GULIELMUS - AMALIA fulsit.
In Prouinciam et Narbonensem Galliam breuis excursus	875	Compositis quae iussus eram componere, retrò In Patriam coepi vultumque et vota referre. Festino tamen ante gradu loca proxima, te <i>Mons</i> <i>Pessule</i> , te, vetus et Romana <i>Nemausus</i> , obiui: <i>Massiliae</i> vidi Phocaeo in littore Portum, Et muros, <i>Arelate</i> , tuos, operisque stupendi Amphitheatralem solidam, non rudera, molem.
	880	Saxa per Herculea intraui te, parua <i>Salone</i> , <i>Nostradamo</i> sed magna tuo: quin <i>Staechadas</i> usque Excurri, ad Portas nimiùm bene olentis <i>Hierae</i> .

837 quò] qui *Peerlkamp* 842 ac] et A 846 multos] *corr. e* multo BC multo DE *Peerlkamp* 847
Assultus] *corr. ex* Auditor BC Auditor DE *Peerlkamp* 881 nimiùm] nimirum E

Emenso *Magdalenae* propè nubila monte,
Lustratâque Specu, de quâ quae dicere multi,
Credere pauci audent, ad *Aquas* campestris *Sexti*

	885	Arva rotis et equis peragraui. Hinc moenia porrò Lustraui, cuius propè nomen longius ipsa est, <i>Carpentoracti</i> . Papalis <i>Avennio</i> curtum Absoluisset iter; (postquàm <i>Legatus</i> in illâ Sede <i>Petri Piscatoris</i> , quos contulit hospes
Vice legati Pontificij mutua salutatio	890	Vicino, quos reddiderim vicinus honores, Ordine narrassem) sed enim Magnete tenaci Urgebar <i>Laurae</i> rursùm iuuenilia, rursum Indagare mei vestigia sancta <i>Petrarchae</i> ; Quemque specu plenâ spectaram, protinus alti
Petrarchae Vallem Clausam secundò perlustro	895	Fluminis autorem, siccâ sub rupe viderem Absorptum (pro Naturae Mysteria!) Fontem. Singula scrutanti minùs et minùs obuia tantae Causa rei instanti magis et magis ardua visa est. O subterranei nobis miracula Mundi
	900	Cimmeriam noctem, quantum nescimus inepti Rerum censores, scioli, super ardua Lijncei Sidera, in hac caligantes indagine Talpae! Inuitum tandem <i>Clausâ de Valle</i> reduxi Obnixumque pedem, et longùm, loca dulcia, dixi
	905	Hugenio posthac nunquàm visenda, Valete. Venerat ergo dies, quae me exilij quadriennis Pertaesum, tot post fastidia, totque labores, Mitteret ad Patrios longùm exoptata Penates. Ergo ab <i>Arausionum</i> strictis amplexibus aegrè
Arausione discedo	910	Avulsus, poteram sine multa ambage breuique Ad Batauos redijsse viâ: sed nempe pavrergon Restabat, longique operis non longa coronis. Flectere me in dextram iussus <i>Chalonia</i> quondam Praedia, <i>Nassauij</i> in praesens pulcherrima juris,
Iter in Burgundiam	915	Lustraturus, in <i>Allobrogum</i> diuertere fines Cogor, et inspectâ cursim, quam, Carmine claudi Hexametro nimis indocilem, vitiosa <i>Grenoblam</i> Dictio designat, <i>Camerinum</i> porrò et <i>Aquarum</i> Sulphureas peruectus aquas, augusta <i>Lemanni</i>
Chamberij et Aix en Sauoye	920	Littora, et illustrem sacris accedo <i>Genevam</i> , Vicinumque tuum, <i>Dona</i> generose, <i>Copetum</i> . (<i>Constantinulus</i> hic tuus è Baptismate sacro Obtinuit, memini, nostro de nomine nomen.) Inde per <i>Heluetios</i> saltus, ad splendida <i>Bernae</i>
	925	Moenia paulisper digressus, et omnibus illic Comiter officijs exceptus, singula tecum <i>Auriaci</i> , non ambiguo tibi sanguine juncti, Castra Ducis, per <i>Burgundos</i> et <i>Sequana</i> latè
891 tenaci] <i>supra</i> suaui A 901 Lijncei] <i>supra</i> Lynces A 905 visenda] <i>corr. e</i> reuidenda BCD reuidenda AE 911 pavrergon] parergon A om. E 917 marg. Gratianopolis A		
	930	Arva, Domos, infinitas in montibus Arces, Aeternas et inexhausto de Fonte <i>Salinas</i> , Oppida, quae latis olim pomoeria fundis Extendisse docent pulchrae tristesque ruinae,

Immensos Nemorum tractus, Vineta, palustris
 Montanique soli quantum non Milvus ab ortu
 935 Solis ad Occasum praedae venator oberret;
 Tecum singula non obiter, Vir amice, peragro:
 O mihi non citra maesti suspiria cordis
 Saepiùs adspectam his oculis, si dicere honestum est,
 Magnificam rerum stragem, flentesque superbè,
 940 Marmoreis sub rudibus, sua Fata ruinas!
 O Belli furor, ô rabies, ô *Sequana* Tellus,
 Ambiguas experta vices, vincentis *Iberi*
 Saepiùs et victi, neutrâ non sorte nocentes!
 Tun' verò semper nostris, *Hispania*, damnis
 945 Ditiore esse voles? nunquàm violata pudebit
 Sacra *Monasterij* juratae foedera Pacis?
 Omnia peruectis *Dolam* contendere visum est
Auriacos consulturis de Iure Patronos
Auriaco doctos: sed quos fallacis *Iberi*
 950 Infinitis lactabat versutia technis,
Bruxellense nefas, cuius, dum scribimus haec, dat
 Non fortasse leues Hosti *Burgundia* poenas.
 His quoque confectis, quantùm potis, optimus Heros
 Ad sua dilectum discessit rura *Copetum*.
 955 Me comitis tam jucundi jactura dolentem
 Afflxit: sed enim, gemitu nugatus inani
 Quid profecissem? Restabas ultima tandem
 Inspicienda mihi, grandis *Vesuntio*, (vero
 Da veniam) non tota tui *Vesuntio* juris;
 960 Scilicet *Auriacum* agnoscunt quâcumque Tribunal
 Parte tui Cives: *Castri Comes* audit auito
 Iure tui Princeps; cuius te nomine praesens
 Compello, multamque meo precor ore salutem.
 Applausit compellanti formosa, vetusta,
 965 Nobilis Urbs, *Romaeque* olim dominantis amore
 Digna diù, nec pauca rei vestigia seruans.
 Ingens aestus erat, tostoque Canicula Caelo
Burgundos torrebat agros; cum valle virenti
 Inclusam, quâ duxit iter, dumisque rubisque
 970 Vallatam pedes intro specum: mirabile dictu,
 Obuius intrantem ferijt rigor, obuius horror,
 Bruma, Gelu, Glacies, invitâ Aestate December
 Perpetuus; nisi fortè vices variare placebit
 Naturae, ac Hiemes isto feruescere in antro
 975 Et bullire niues. Egressus in aethera sudum
 Re verâ si non sensi, sentire videbar

943 nocentes] nocentis *Peerlkamp* 944 Tun'] Tum E

Quod fluuio emergens datus in caldaria Piscis.

Montbeliard

Inde, morae impatiens *Belicardi* nomine *Montem*

Appropero; Dominoque loci de more salute

980 Dictâ, *Rauriacos* subeo et veteris *Basileae*

		Vitiferos colles; quorum de vertice <i>Rheni</i> Magnificum spectans animo exultante fluentum, Euge, Pater, dixi; vel te comitabor euntem In Patriam, vel me Patriae vitaeque pigebit.
Erasmi vestigia	985	Ergo scaphas humiles binas et vimine junctas, Ponè secutus equis, validum praemitto <i>Brisacum</i> , Iuuit enim (post reliquias ingentis <i>Erasmi</i> Hic bene perspectas, et quae monumenta Papijrus Aurea, Posteritas, tibi conseruauit, amici
	990	Pignus <i>Amerbachij</i> ; visas et <i>Frobeniorum</i> , Quas vivus, quas et moriens ornauerat, aedes) Visere, quas et <i>Friburgi</i> sub montibus altis Legerat, à saeculi turbis spontaneus exul. Indicium fecere <i>Patres</i> , quos nomen <i>Iesu</i>
	995	Collegit socios, Mundo, dubites, an Caelis Arctiùs intentos. Portu bene manè <i>Brisaco</i> Soluimus, et pronâ vi fluminis <i>Argentinam</i> Appulsi, magnâ laeti consedimus Urbe; Urbe diem totum cui nos insumere, blandè
	1000	Persuasit peregrinantem comitata Iuuentus. Denuò et hanc monui Turris vitare supremæ Culmina; et abstinuit, nostro perculsa periclo. Inde <i>Palatinas</i> sensim deuectus in oras Iuridicae dudum speculatus moenia <i>Spirae</i> ,
Principem Electorem Palatinum ex itinere saluto	1005	<i>Manhemio</i> te offendo, noui moliminis Urbi, Intentum, <i>Ludouice</i> , tuo. Tu, Regia Proles, E <i>Batauis</i> humilem non dedignatus amicum Officijs adeò ne me vulgaribus ornes, Omnem Aciem indigno, Turmis ad Signa vocatis,
	1010	Explicitam ostentas (nimirum nuper iniquas Excierat Belli vicina <i>Moguntia</i> causas) Mox <i>Heidelbergae</i> mandas pretiosa roganti, <i>Spanhemio</i> duce, monstrari Cimelia. Bacchi Munere postremò Cijmbam dimittis onustam.
	1015	Hancce Palatinâ vectus per aprica quadrigâ, <i>Spanhemio</i> semper duce, <i>Wormatiae</i> prope muros Conscendi tandem (quàm constans gratia magni Principis!) et <i>Rheni</i> rursum velocibus undis, Leni remigio <i>Bacchi</i> prouectus ad <i>Aram</i> ,
Inde Moguntinum	1020	Arce <i>Moguntinâ</i> pariles exceptus honores

987 (post] post **A** 989 conseruauit] conseruarat **A** 995-6 Mundo, dubites, an Caelis Arctiùs intentos] *corr. e* mundi, dubites, an caeli Procuratores **BCD** gens nil nescire laborans, Non contenta sacris, mundi, dubites, an Caeli Procuratores **A** 997 Argentinam] Argentinum **A** 1001 monui] docui **A** 1015 Hancce Palatinâ] *corr. e* Hanc ego sexijugâ **BCD** Hanc ego sexijugo **A** Hanc ego sexijugâ **E** - per aprica quadrigâ] *supra* per littora curru **A**

Exterior. *Francofurtum* digressus amici
Principis in Rheda *Hannauium* procuro. Quid ultra?
Swalbachias per Aquas, vicinaque *Balnea*, ad imis
Impositam penetro *Lahnae* conuallibus Arcem

In Comitatus
Nassauum
excurro

Electorem
Coloniensem
saluto

Domum redeo

Cum Principe
Guil. Henrico
in Angliam
profectus ibi
cum mandatis
relinquor

Ipsae ad Reip.
gubernaculum
euectus

- 1025 *Nassauiam*, et, Salue, dixi, victricis Origo,
Sic etiam veneranda Domûs: ô rudera magni
Nominis, haec solis precor infortunia vobis
Eveniant: famae tabulis non ulla vetustas
Exedat *Auriaco* partas in stemmate palmas.
- 1030 Ergo *Moguntiaci* veniam de Praesule nactus,
Pergo ad *Agrippinae* antiquis insessa colonis
Arva, salutataque suo cum Principe, *Bonnâ*,
Mollibus hac etiam verbis exceptus in Aula,
Quod superest festinus iter decurrere nitor.
- 1035 Inde nimis notis, quam quas exponere curem,
Urbibus à tergo velis remisque relictis,
Penè breui biduo *Zulichemia* Castra reuiso;
Nec mora, dilectam, et quâ nil formosius usquam
His oculis fuerat spectatum, deferor *Hagam*,
- 1040 Iamque tot annorum lapsu senior, tot agrorum
Circuitu, quâ quaeque sibi Gens dote placeret
Edoctus, multum collibrans singula, tandem
Nempe meos didici non fastidire *Batauos*.
Hic *Aulae* non ingratus res ordine gestas
- 1045 *Tutrici Auriacae* multis ab origine verbis
Expono. Longae Illa operae fidaeque laboris
Praemia dat magnâ Tutrice et Principe digna,
Nescio an immerito nimium generosa Ministro,
Non exspectanti certè data sanctè testor.
- 1050 Te quoque, jam rerum à teneris, *Gulielme*, capacem
Perdocui, quam sis latè Dominator ab Austro
Ad Boream, quàm nobilium possessor Agrorum.
Unde sub aetatem tua te generosa regendi
Ambitio incessit: nandi sine cortice vires
- 1055 Senserat et stimulos: *Auiâ Tutrice* carendi
Vel propè tempus erat, vel cesserat. Illa laboris
Non satura, ut charo nimium deuota Nepoti,
At cui defuncti, inuito liuore, Parentis
Iam promittebant Ratio et Respublica totum
- 1060 Imperium, Populo ostendendum censuit: ut, qui
Se regere et rerum sciret momenta suarum,
Spem faceret, Patriae, Belli Pacisque futurum
Sollicitum Curatorem, Patremque Ducemque.
Nec se animi excelsi prudens *Matrona* fefellit.
- 1065 Post iter ad Consanguineum non grande *Britannum*,
Me comite, emensum (me multis mensibus uno
Principis ad mandata negotia ponè relicto

1030 Moguntiaci] Moguntino A 1042 multum] supra crebro A 1057 satura] satur A - ut] et DE
Peerlkamp

Et post singula non infaustè gesta reuerso)
Quantâ vi puerum *Auriacum*, si perdere posset,
Perdere conata est paucorum ingrata pudenda
Nequities, tanto (optarim sine sanguine coeptum!)
Impetu et obsequio, Patrio Gens tota locauit

Constantinum meum secretarium assumit		In solio Patriosque omnes adscripsit honores.
	1075	Nec mora, promissi memor, obstrictique fauoris, <i>Zeelhemium</i> sibi sponte meum, neque pressus, adoptat, Munere functurum, quo sex jam fungitur Annos. Quàm bene, testaris tu, Clementissime, et illum Quâ semel ornasti, non interrupta voluntas.
		Hactenùs his magis aut minùs infelicitèr actis
Senectae meae status. Corporis, morum animique character Ego in hoc statu non solum animi vires auctas, sed corporeum robur, ac studia solita, et honestos actus, nullâ ex parte decreuisse sentio. Franc. Petrarcha de Reb. Senil. lib. 8. ep. 2a.	1080	Ut Fatis placitum et Caelo est, nunc mollia duris, Nunc aduersa bonis distinguere, tristia laetis, Ecce valens vegetusque loquor; prouectus ad illam Quam paucis de mille datur contingere metam.
	1085	Nempe nec obstipus gradior, claudusve, tripesve, Sed quali me saepe Senes testantur amici Ingressum vidisse gradu feruente iuuentâ, Nunc quoque non alio me circumferre fatentur Hos artus, hos erectos ad sidera vultus.
	1090	Qualis Odoratus fuit, est in naribus idem Integer; in Lingua Sapor et vis tota palati Constat; in Attactu Citharae quae mobilis olim Gratia, non languet; potior, si dicere fas sit, Quàm Iuueni quondam, est, nisi me mea somnia palpant.
	1095	Visio ad hanc usque aetatem non indiga vitri, Lynceâ in admotis acie, minùs apta remotis, Apta tamen telescopijs adjuta pusillis. Auribus eximiè valui, poteramque valere Hactenùs, absque graui quo non exstincta Catarrho Altera, sed corrupta fuit iuuenilibus annis.
	1100	Importuna mihi clades, quanto aere redemptam, Quàm frustrâ, quoties te optauì! ô quo grauius nil Infligi poterat Modulorum vulnus amanti! Nempe Creatoris Figuli subeunda voluntas; Sic statuit de vase suo. quid homuncio, quis, quâ
	1105	Fronte lutum Autori Domino contendere tentem? Quin grandes tibi, Magne Deus, quas debeo grates Offero, qui quod opus nôras bene dispensasti: Compescendus eram, nimiâ fortasse iuuentae Sorte tumens, nimiùm ventis ad vota secundis.
	1110	De reliquis, nil Ventriculo iuuenile senili Est magis; insurgens audaculus omnis edulj Digerit et genus et speciem; terrestre, marinum, Et bipes et quadrupes nullo discrimine habentur:

1070 marg. gubernaculum] *corr. e.* rectoratam **BD** rectoratam **C** 1079 magis aut minùs] *corr. e*
felicitèr **BCD** felicitèr **A** 1080 marg.] *om.* **CD** *Peerlkamp* 1082 illam] istam **A** 1103 subeunda] *corr.*
e fuit ista **B** fuit ista **CDE** vult ista *Peerlkamp*

- 1115 Sumpta tamen non immodice, non omnibus horis.
Prandeo non parce: Coenae brevis est modus, uno,
Ni Pomum placeat, satior, non impleor Ouo.
Non abstemius, ut quondam subeunte iuuentâ,
Lacte Senum, Vino fruor ut sitis, aut Medicinae
Iusta iubet ratio; facilis compotor amico

- 1120 Potanti, modo me juris, quod cedo vicissim,
 Siuerit esse mei: neque enim stultescere, nec me
 Insanire juuat: si quem vertigine foedâ
 Se sibi delectat subducere, Bestia fiat,
 Me spectante, licet: quidquid peccauero, tanti
 1125 Criminis aut culpa, nemo testabitur unquàm
 Deprendisse reum; quanto mihi turpe lupanar
 Horrori fuit atque odio, quanto Alea pernox
 Et bene quaesiti mala dilapidatio nummi,
 Tanto, Bacche, tuus furor et pudor usque fuerunt.
- 1130 Intima ne lateant, animum sine bile maligna
 Obtinui, certè prauì nil cordis adhaesit.
 Qui me irritassit, poterit mouisse, sed ipso
 Corruit ille calor, non excandescit in ortu.
 Pace mihi nihil est acceptius: audiat omnis
 1135 Incola terrarum, quas vel peregrinus adiui
 Fortè, vel in Patria cum Ciuibus occupo, Pacem
 Omnibus antefero, Pacem colo, defero Pacem
 Cuique vel invito: qui me cumque oderit, aut ne
 Oderit efficiam, aut certè non odero; lites
 1140 Execror, offensam illatam si fortè recordor,
 (Non soleo) condono libens; inferre cuiquam
 Absit ut aggrediar; famoso Carmine Ciuem
 Laedere non didici; non, ni sit publicus, hostem
 Ludere, cui dolus an virtus imponat, utrimque
 1145 Laus eadem, insidijs et aperto marte nocendi
 Ius datur. A salibus, fateor, lusuque jocoque
 Saepe, sed innocuis, non tempero, siue sodales
 Inter et his mecum si qui capiuntur amicos:
 Siue quid in mentem veniat quod posteritati
 1150 Ingenuae tradat nulli damnosa papijrus.
 Horum quot retuli, me collectore, Latinum
 Torcular excudisse libros totidemque Batauis
 Ter Batauos extare meis, nec gloriator autor,
 Nec doleo. Doleat certè pudeatque, bonorum
 1155 Si qua laesus honos calamo petulante fuisset.
 Non fuit; excutias me, nasutissime Lector;
 Non perages hac labe reum; prurigo nocendi
 Ridendo procul atra fuit; insania saeculi
 Cum perstricta mihi est, insanis parcere semper
 1160 Tutius et visum est et honestius, ut sua cuique
 Vulnera curandi prosit priuata facultas.

1130-1222] *om. A* 1137] *om. DE Peerlkamp* 1150 Ingenuae] Ingenue *E Peerlkamp*

Pepoivqame
n ga;r
o{ti
kalh;n
suneivdhsi
n e[comen,
ejn pa'si
kalw'"
Amici
ajna-
strevfesqa
i.
Hebr. 13.18

- 1165 Nempe Deum timui et, quantùm potè, dia libenter
Iussa capessui, vetitis absistere amai.
Omnia sic dixi: quorum cui vana videtur
Mentio, kaucavsqai solo me discat in Illo
Quo sine nec valeo quicquam, nec spiro, nec exto.
Si quid ad historiam refert, quibus usus amicis
Vixerim, in omni Aula quotquot Magnatibus olim
Notus eram, placuisse puto, quod et aequa parique
1170 Omnibus obsequio visa est meruisse voluntas.
Par fuit in reliquis ratio; cuicumque bonorum
Nempe meis uti officijs obuenit, abundè
Usus et ex aequo est; Cuius, peregrinus, egenus.
Nec fuit ista petax, nec mercenaria virtus:
1175 Quoquo peccarim vitio, corrasor, avarus,
Lucrio, non credo dici meruisse, nec ulli
Dictus adhuc vivo, nisi sola calumnia dixit.
Pluris amicitiam feci quàm vile peculj
Artibus augendi studium non ingenuis, non
1180 Nobilibus: feci gratis quae vendere vulgò
Praui moris erat, nec adhuc bene desijt esse.

Epistolae

- Altera amicorum series et carmine multo
Enarranda foret; ni mirum quotquot in illo
Felicitis Patriae micuerunt Sidera Caelo,
1185 Doctrinâ, virtute viri pietate bonisque
Artibus eximij; sed enim quo quisque frequenter
Alloquio me conuenit testabitur ingens
Chartarum cumulus, multique autographa amoris
Indicia, et non pauca mei quoque mutua cultus
1190 Officij interposta, quibus distenta videbis
Posteritas inter pluteos armaria nostros:
Quae si forte Typis quisquam vulgare meorum
Instituatur, non obsto equidem; quin hortor, et ipsi
Acceptum Patriae fore non diffido volumen.

Bibliotheca

- 1195 Optima Amicorum in censu, cui multus adhaesi,
Mortua turba, Libri, est: horum si copia justo
Amplior in pluteos, sensim grandi agmine facto,
Invasit numerosa meos; liuoris acerbi
Non est quod metuam dentes, quasi vana supellex
1200 Gloriolae collecta meae stet inutile pondus
Musaeo graue, nec Domino sub murice notum.
Novimus inter nos nimirum; rarus in illo
Ordine stat quicum rarò confabuler Autor.
Objiciunt: Malè non vivis te impendis amicis,
1205 Cum vivis liceat. Mutos sepone, loquaces
Conveni, et audire et bona reddere verba paratos,
Hoc volupe, hic vitae fructus. Respondeo, mutos

1162 marg.] om. **CD Peerlkamp** 1169 placuisse puto, quod et] *corr. e* placui, quod in omnes **B** placui,
quod in omnes **CD Peerlkamp** placui, quot in omnes **E** 1182 marg.] om. **CD Peerlkamp** 1195 marg.]
om. **C**

Praefero non mutis, quianam cum posco, loquuntur,

- Si nil posco, silent; nec garrulitate molesti
1210 Obtundunt, miseras quâ vulgo lancinat aures
Vivorum cacoethes et importuna loquendi
Prurigo, sciorum inprimis praepete linguâ
Quidquid inexpressi in buccam ruit ore vomentum.
Defuncti contra si quae producere jussi
1215 Producunt, scio non de labris nata manuve
Praecipiti, sed cocta diù, verso atque reuerso
Saepe stijlo, ut, si quid demum pro tempore magnis
Mentibus excudi melius potuisset, id omne
Altera non dubie polijisset cura laborque
1220 Vel quae nox multis cordatior una diebus.
Tantilli res sunt hominum: (quis crederet?) ipsae
Elingues Vivis praestant Heroibus Umbrae.
Singula ut absoluam, et quasi me depictor ad unguem
Omnibus exponam omnimodis laudisque probrique,
1225 Pro lectore; quis et somni modus in Sene, pergo
Dicere: dormitor fortis quibus arguor, aequos
Censores habeo; neque enim, si nocte soporem
Non interruptâ lentis pulmonibus hausi,
Insomnem transmittio diem: si suppetat otj
1230 Tantillum, quo me vel momentanea somni
Surripiat mihi rapta quies, quis credere possit?
Dormio cum libitum est: nisi mens agitata vel aestu
Febrili, vel quo vigilet concussa dolore.
Quàm rarus tamen ille dolor, quàm tempore longo
1235 (Vix memini) hos nullus Februm tremor occupat artus!
Nupera (non sileo) levis et contempta Podagrae
Mentio me titillauit: sed, si mea retrò
Incunabula contemplor, quàm dira Parente
Quàmque diù passo genitus Podagro Chiragroque
1240 Hactenùs immunis tantâ lue me rego, rectus
Ambulo, mortales fortunatissimus inter
Esse pedes videor; quem non Arthritis ineptum
Reddiderit peditem; Renes cui nulla Nephritis
Torserit, exsectus Patri quam Calculus olim
1245 Non dubiam haeredi promittere visa fuisset.
Quin Podagrae tam sera lues portendere longam
Dicta diem, ut, nisi grandaevus jam fortè fuisset
(Si qua fides vulgo) praediceret illa futurum.
Nec sterilis tamen ille dolor nec inutilis olim
1250 Censendus veniet; nec Avum doluisse dolebit
Quae leget haec nonnulla meorum turba Nepotum.
Scilicet ut Lecto me affixit non graue tormen,
Sed Podagrae turgens quidam quasi nuncius humor,

1223 Singula ut] *corr. e* Ut semel **BCD** Ut semel **A** 1224 Omnibus] Unguibus **A** - laudisque probrique] laudique probroque **A** 1233 quo] qua *Worp* - concussa] *corr. e* compulsa **B** compulsa **ACDE** *Peerlkamp*

- Non potui non esse meus; non otium amicis
1255 Omnibus omne dare, aut vanis impendere somnjs:

- Sanior incendens aegrotam insomnia mentem
Addidit ardenti stimulos ad maxima: Festam
Me solo sine Vate, meo sine Carmine lucem
Principis ire mei suspiratosque Hymeneos,
1260 Visa fuit non inferior vel crimine culpa.
Cum vetus ingenij leuiter tentata facultas
Nescio an Heroum quod post mea tempora duret
Fuderit *Auriaco* Carmen: scio Regibus ipsis
Et Patriae placuisse, et quot lectoribus ullas
1265 Non memini placuisse meas, mala Carmina, nugas.
Ipsa adeò fertur *Majestas* Gallica verbis
Verba Latina suis verti voluisse, meosque
Laudatos nimium, fateor, pernoscere sensus.
Tam non illepido successu turgida Musae
1270 Vena, quod in magno bene cesserat argumento,
In tenui tentare minus dubitauit, et huius
Haec, nimis extensi dudum, sermonis origo est.
O, sine quo non hunc, qualis sit cumque, peregi,
Gloria in excelsis, soli tibi gloria, Caeli
1275 Aeternum Numen, quod humi prostratus adoro.
Annue, quod superest, caelestia suspiranti
Aeternamque diem; tu, quâ me arcesseris horâ,
Fac sequar intrepidus, formidatumque tribunal
Non exhorrescam, fretus te Vindice, nostri
1280 Seruator Diuine, cui sine crimine pro me
Esse reum placuit, pro me sine labe nocentem.
Tandem, chara trias Fratrum et non seciùs illis
Doubleti, dilecte Gener, quartique, *Philippe*,
Quo maestus careo, successor digne *Philippo*,
1285 Si bene sic vixi, docui vos viuere; si sic
Non bene, non doceo: errores exempla mei sint
Ut scopuli vitanda: boni si fortè quid actum est,
Utimini; non utimini si à tramite recto
Deuius in laeuam delirauisse videbor.
1290 Nil datur hic Vulgo, nil, cui tot caetera, Famae:
Quantillum hoc operae est, solis dico, dedico, solis,
Et, quae de vobis nascetur Mascula, Proli.
Este mei memores hoc saltem pignore, postquàm
Non ero, si nihil occurret quo fortè Paternum
1295 Omnibus agnoscar meliùs testatus amorem.

CONSTANTER
Octob. MDCLXXIIX

1259 marg.] om. **D** Peerlkamp 1271 tenui] paruo **A** 1276-1281 om. **A** 1282 non seciùs] corr. e nihilo minus **B** nihilo minus **A** 1283 quartique, Philippe] quartique Philippi **DE** Peerlkamp 1291 dedico, solis] corr. e dedico, vobis **B** dedico, vobis **A** CONSTANTER] om. **E** - Octob. MDCLXXIIX] VII Octobris Versus 1951 **A**